

Mardon Eikeland

«Kobla jo og sånt, og lærte mye nytt!»

En kvalitativ studie av ungdomsskoleelevers erfaringer ved utprøving av
utdanningsprogram

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora og utdanningsvitenskap
Institutt for kultur, religion og samfunnsfag

<http://www.usn.no>

© 2018 Mardon Eikeland

Sammendrag

Denne studien undersøker erfaringene tiendeklasselever har med utprøving av utdanningsprogram i videregående skole. Hovedtemaet er hvordan elevenes karrierekompetanse kommer til syne ved besøksdager i videregående skole. Samtidig har det vært et blikk på elevenes karrierelæring ved besøksdagene. CMS-perspektivet utgjør rammen for forskningsspørsmålene og oppgaven. Det blir brukt teori fra karriereveiledningsfeltet og generell læringsteori i oppgaven. Empirien består av kvalitative intervju med fire fokusgrupper og to parintervju, og omfattet totalt 28 elever.

Studien viser at utprøving av utdanningsprogram har innvirkning på prosessen med å velge utdanningsprogram. Utprøving av utdanningsvalg bidrar til større sikkerhet for beslutninger om hvilket utdanningsprogram ungdomsskoleelevene skal velge. Informantene fikk god informasjon og større trygghet ved overgang til videregående skole etter utprøving. Mestringsforventning (Self-efficacy) påvirker generelt elevenes beslutning om valg av utdanningsprogram. Konkrete erfaringer er grunnlaget for hvordan informantene ser på seg selv og sine muligheter i utdanningslivet. Noen informanter fortalte at utprøving av utdanningsprogram fikk avgjørende betydning for valget av utdanningsprogram til videregående skole.

Utprøving av utdanningsprogram setter i gang prosesser som gjør at elevene lærer seg å håndtere sin karriere, og dermed skjer det karrierelæring hos elevene.

Abstract

This study investigates the experiences tenth graders in lower secondary school has with testing out different education programmes in upper secondary school. The intention was to inquire the students' opinions on what their testing of an upper secondary school meant for their choice of education programme in upper secondary school. Meanwhile examining how testing of an education programme can contribute to career learning.

The CMS-perspective constitutes the bounds for the research questions and the dissertation. Theory from the career guidance field and general learning theory will be used in the dissertation. The empirical data consists of qualitative interviews with four focus groups and two pairs, compromised of 28 pupils in total.

The study shows that testing out education programmes has an impact on the process of choosing an education programme. The testing of different educational choices contribute to higher certainty on decisions in regards to what educational programme lower secondary pupils take. The informants were given information on their visits which provided them with more certainty towards their transition to upper secondary school. Belief in their own abilities, or self-efficacy, influence the pupils decision on their choice of upper secondary school. The foundation for how the informants perceive themselves and their options for further education is built through concrete experience with different education programmes. Some informants reported that testing of an education programme had decisive significance for their choice of education programme at a upper secondary school.

Testing of an education programme actuate a process that enables the pupils to teach themselves how to manage their career, and thus the pupils experience career learning.

FORORD

Ferdigstillelsen av denne oppgaven setter punktum for fem år med karriereveiledningsstudier. Først to år med rådgivningsstudier i Bergen, siden tre år i Drammen, Lillehammer og Tønsberg med masterstudium i karriereveiledning. Studieårene har vært inspirerende, lærerike, krevende og har tilført meg økt innsikt i karriereveiledning. Det har vært spennende å ha ståstedet mitt med en fot i den praktiske skolehverdagen og en fot i teorifeltet.

Mitt ønske med masterarbeidet var å skrive en praksisnær oppgave, som kunne gi økt innsikt i hvordan karrierelæring skjer i ungdomsskoletiden. Valg av utdanningsprogram er ungdommenes første store karrierevalg, og det er et valg knyttet til ungdommens nåværende og framtidige identitet. Derfor valgte jeg å skrive en oppgave som er tilknyttet valget av utdanningsprogram i tiende klasse, og samtidig undersøke hvordan elevene i en slik prosess kan utvikle sin karrierekompetanse.

Proessen med å skrive masteroppgaven har vært en periode med kontinuerlige indre samtaler. Det har vært hardt arbeid og lange kvelder. Tanken har hele tiden vært å lytte til ungdommene sine erfaringer og meninger om utprøving av utdanningsprogram, og videreformidle de.

Starten på kapitlene er markert med illustrasjoner laget av Anita Meistad. Illustrasjonene ble laget til et ungdomsskoleprosjekt for tiendeklassingene i kunst og håndverk våren 2017. Bildene har, etter min mening, intuitivt fanget noen av stemningene som kan prege tiendeklassinger. Kanskje kan bildene tilføre leserne en annerledes innsikt i tanker og følelser som kan prege ungdom på vei ut av grunnskolen?

Takk til dere ungdomsskoleelever som stilte positivt opp til svært ærlige samtaler.

Takk til mine brødre Harald og Einar, vi har sammen lært mye om mennesker på vår ferd.

Takk til mine medstudenter Elin, Ida, Kjersti, Ruth Wenche og Jarle for hyggelig, ryddig, klokt og støttende samarbeid.

Takk til mine ledere Ståle og Kjelli for støtte, tillit, klokhet og gode samtaler.

Hjertelig takk til dyktige og hjelpsomme bibliotekarer ved høgsolen i Drammen.

Stor takk til veileder Willy Aagre for kloke og gode innspill, raske tilbakemeldinger og delt kunnskap. Det har vært motiverende å ha deg som min læremester!

Takk til Hanna, Kristian og Magnus for overbærenhet og tålmodighet med en ekstra distre far. Størst takk til Marie for verdifull støtte, du har bidratt utrolig mye for at jeg har kunnet ferdigstille denne oppgaven.

Din veg

av Olav H. Hauge

*Ingen har varda den vegen
du skal gå
ut i det ukjende,
ut i det blå.*

*Dette er din veg.
Berre du
skal gå han. Og det er
uråd å snu.*

*Og ikkje vardar du vegen,
du hell.
Og vinden stryk ut ditt far
i aude fjell.*

Innholdsfortegnelse

1.0	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn og relevans	1
1.2	Tematikk	3
1.3	Forskningsspørsmål og avgrensing.....	4
1.4	Utprøving av utdanningsprogram	5
1.5	Karrierekompetanse	6
1.6	Karrierelæring.....	6
1.7	Oppsummering.....	7
2.0	Skolen som arena for utvikling av karrierekompetanse	8
2.1	Karrierekompetanse i det moderne samfunnet.....	8
2.2	Norge i omstilling – karriereveiledning for individ og samfunn, NOU 2016:7	10
2.3	Utdanningsvalg	11
2.4	Rådgivers rolle i forhold til utprøving av utdanningsprogram	12
2.5	Kunnskapsstatus.....	12
2.6	Oppsummering.....	13
3.0	Teoretisk rammeverk	14
3.1	Innledning.....	14
3.2	Begrunnelse for valg av teori.....	15
3.3	Karriereteorier	15
3.3.1	CMS-perspektivet og karrierekompetanse	16
3.3.2	Karrierelæring, Bill Law.....	17
3.4	Læringsteori.....	20
3.4.1	Erfaringslæring	21
3.4.2	Kolbs læringssirkel	22
3.4.3	Mestringsforventning, Bandura	24
3.5	SCCT sin valgmodell.....	26
3.6	Oppsummering.....	29
4.0	Metode og forskningsdesign	30
4.1	Kvalitativ metode	31
4.2	Forskningsdesign	32
4.3.1	Utvalg og rekruttering	33
4.3.2	Intervjuguide	34
4.4	Forberedelse av intervju.....	35
4.4.1	Intervjuene	36
4.4.2	Parintervju	37

4.5 Framgangsmåte ved analyse av data	37
4.6 Forskerrollen	38
4.7 Validitet	39
4.8 Etikk	40
4.9 Oppsummering.....	41
5.Presentasjon av elevenes meninger og erfaringer ved utprøving av utdanningsprogram.....	42
5.1 Innledning om regional kontekst.....	42
5.2 Utvikling av beslutningskompetanse ved besøksdager.....	43
5.2.1 Beslutning hos «de sikre velgerne».....	44
5.2.2 Utvikling av kjennskap til seg selv hos «de sikre velgerne»	45
5.2.3 Beslutning hos «de usikre som ble sikre»	46
5.2.4 Utvikling av kjennskap til seg selv hos «de usikre, som ble sikre».....	48
5.2.5 Beslutning hos «de sikre, som ble litt usikre»	49
5.2.6 Utvikling av kjennskap til seg selv hos «de sikre, som ble litt usikre».	50
5.2.7 Beslutning hos «de usikre, som forble usikre».....	50
5.2.8 Utvikling av kjennskap til seg selv hos «de usikre, som forble usikre»	53
5.3 Utprøving av utdanningsprogram sin betydning for beslutninger.....	53
5.4 Utprøving av utdanningsprogram sin betydning for kjennskap til seg selv	54
5.5 Utprøving av utdanningsprogram sin betydning ved overgang til videregående skole.....	54
5.5.1 «De sikre velgerne» om overgangen til videregående skole	54
5.5.2 «De usikre velgerne som ble sikre» om overgangen til videregående skole	55
5.5.3 «De sikre velgerne som ble litt usikre» om overgangen til videregående skole.....	55
5.5.4 «De usikre velgerne, som forble usikre» om overgangen til videregående skole	56
5.5.5 Hva betyr utprøving av utdanningsprogram for elevene i forhold til overgang til videregående skole?.....	56
6.Diskusjon av hovedfunn	57
6.1 Utprøving av utdanningsprogram som karrierelæringsarena.....	58
6.2 Hvordan mener elevene at utprøving av utdanningsprogram i videregående skole kan bidra til gode beslutninger ved valg av utdanningsprogram?	60
6.2.1 Karrierelæringsperspektiv på beslutning om valg av utdanningsprogram	60
6.2.2 Erfaringslæring, via Kolbs læringssirkel, som beslutningsgrunnlag for valg av utdanningsprogram.....	66
6.2.3 Sosialkognitiv karriereteori sin valgmodell som beslutningsgrunnlag for valg av utdanningsprogram.....	70
6.2.4 Læring av beslutningskompetanse.....	72
6.3 Hvordan oppfatter elevene at utprøving av utdanningsprogram har bidratt til å utvikle elevens kjennskap til seg selv?	72

6.4 Hvordan erfarer elever at utprøving av utdanningsprogram i videregående skole kan gi støtte i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole?	75
7.Oppsummering og implikasjoner.	77
LITTERATURLISTE	83
Vedlegg	87
VEDLEGG 1 Forespørsel til rektor om å få foreta intervju.....	87
VEDLEGG 2 Samtykkeerklæring fra foreldre	88
VEDLEGG 3 Samtykkeerklæring fra elever	89
VEDLEGG 4 Intervjuguide fokusgrupper.....	90
VEDLEGG 5 Intervjuguide parintervju	90
VEDLEGG 6 Forenklet vurdering fra NSD.....	93

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn og relevans

Denne oppgaven undersøker tiendeklassinger sine erfaringer med utprøving av utdanningsprogram. Valg av utdanningsprogram til videregående skole er en viktig handling. Valget påvirker elevene sin framtid på felter som for eksempel yrke, økonomi, selvtillit, helse, sosial status og bosted. Elevene har mange ulike tanker rundt utdanningsvalget. De vurderer om utdanningsprogrammene kan passe til egne talenter, krefter, verdier, potensialer og drømmer.

Valg av utdanningsprogram er et eksistensielt spørsmål om hvem den unge ønsker å være i framtiden. Elevene er ofte usikre på hvilket utdanningsprogram de skal velge (Birkemo, 2007). Myndighetene ønsker at skolen skal bidra til at elevene velger utdanningsprogram med større trygghet (NOU 2016:7 s. 22).

Da jeg skulle skrive en masteroppgave i karriereveiledning, ville jeg undersøke noe som har betydning for rådgiverjobben min og undervisningen i utdanningsvalg. Etter noen runder med aktuelle temaer, bestemte jeg meg for finne ut mer om utprøving av utdanningsprogram.

Elever framhever ofte utprøving av utdanningsprogram som den viktigste faktoren i valget til videregående skole (Buland, Mathiesen, Aaslid, Haugsbakken, Bungum & Bordal 2011).

Valget av utdanningsprogram vil påvirke elevens framtidige identitet, og det er nært knyttet til deres identitetsutvikling.

Myndighetene ønsker å redusere frafall og feilvalg av utdanningsprogram. Dette ønsker myndighetene fordi det er kostnadskrevende for samfunnet, og samtidig er utenforskap en belastning for de menneskene som opplever dette (Kjærgård, 2012). For å oppnå myndighetene sine mål bør elevene i ungdomsskolen utvikle bærekraftig karrierekompetanse. Derfor må grunnskolen videreutvikle gode tiltak som f. eks utprøving av utdanningsprogram.

Søren Kierkegaard har sagt at, om en skal hjelpe en person, så må en først finne vedkommende der han er. Rådgivere og lærere i skolen trenger god forståelse av elevene sine karriereprosesser ved valg av utdanningsprogram.

I rådgiverjobben snakker jeg med alle tiendeklassingene ved skolen vår, før de velger utdanningsprogram. Ungdomsskoleelevene er, naturlig nok, engasjerte i utdanningsvalget sitt. Noen elever vet hva de skal velge, mens andre er svært usikre. Elevene er i valgprosessen opptatt av å undersøke egne interesser, ferdigheter, ønsker og ambisjoner. Noen elever mangler erfaringer fra enkelte utdanningsprogram, og synes det er vanskelig å velge et utdanningsprogram de ikke har erfaringer fra. Mens overgangen fra ungdomsskolen til videregående skole oppleves som utfordrende for andre elever. Besøksdager i videregående skole er et godt grunnlag for å prate med elevene om valg av utdanningsprogram.

Denne oppgaven kan medvirke til en økt forståelse av elevenes erfaringer ved besøksdager. Erfaringene kan være et grunnlag for videreutvikling av både veiledningssamtaler og undervisningen i faget utdanningsvalg. Rådgivere og lærere, kan gjennom økt innsikt i elevenes situasjon, øke sin profesjonalitet.

Faget utdanningsvalg er nytt i skolen. Det er svært sjeldent det innføres nye obligatoriske fag i europeiske grunnskoleskoler. Innføringen av faget utdanningsvalg tydeliggjør myndighetene sitt ønske om å utvikle innbyggernes karrierekompetanse. I formålet til utdanningsvalg står det at faget skal gi elevene mulighet til å utprøve egne interesser, og bli bevisst sine evner og anlegg, og bidra til at elever kan ta mer kunnskapsbaserte valg av utdanning (Utdanningsdirektoratet, 2015 s. 2). Denne oppgaven kan bidra til å få fram informasjon om utprøving av utdanningsprogram, og vise hvordan elever kan utvikle karrierekompetanse ved

hospitering. Elevene sine meninger om utprøving av utdanningsprogram er et grunnlag for å videreutvikle faget utdanningsvalg og forbedre rådgivingen i ungdomsskolen.

Videregående skole møter sine kommende elever på besøksdagene. Skolene har et ønske om å rekruttere engasjerte elever, samtidig ønsker de å hjelpe elevene til å ta et rett valg av utdanningsprogram. Elevene kan gi svar på hvordan de mener videregående skole klarer denne balansegangen.

Lærere og administrasjon ved videregående skole gjør en stor innsats for at ungdomsskoleelever skal få kjennskap til utdanningsprogrammene. Muligens kan denne oppgaven dokumentere litt av arbeidet videregående skole gjør i forhold til hospitering. Kanskje kan elevenes meninger også inspirere skolene til videreutvikling av utprøvdager.

Hovedhensikten med oppgaven er å la elevenes erfaringer og meninger om utprøving av utdanningsprogram komme til syne. Utfra dette vil oppgaven undersøke hvordan besøksdager påvirker elever og deres beslutning om valg av utdanningsprogram, kjennskap til selv og overgangen til videregående skole.

1.2 Tematikk

Tema for oppgaven er: *Tiendeklassingers erfaringer ved besøksdager i videregående skole. En kvalitativ studie av ungdomsskoleelevers erfaringer ved utprøving av utdanningsprogram.*

I tiende klasse velger elevene utdanningsprogram til videregående skole. Utdanningsvalget vil prege elevenes liv de neste tre til fem årene. Valget av utdanningsprogram påvirker elevene sin hverdag, og det vil bidra til å forme dem som mennesker. Derfor vurderer de fleste ungdomsskoleelever valget av utdanningsprogram nøye. Skal de velge et av de åtte yrkesfaglige, eller et av de fem studieforberedende utdanningsprogrammene? Skal de satse alt på skolegangen, eller skal de prioritere fritidsinteresser foran utdanningsambisjoner?

Utdanningsvalget er knyttet opp mot ungdommenes danning av identitet. Dermed blir valget av utdanningsprogram både et valg av yrkesretning, men også en del av ungdommens identitetsutvikling.

Elevene i norsk skole har gode utdanningsmuligheter. Likevel opplever noen ungdommer mulighetene som et press. De har så mange muligheter, og så mye de kan realisere. I ungdomskulturen har mulighetenes forpliktelse blitt uttrykt i akronymet YOLO (You Only

Lives Once). YOLO er et krav og en forventning hos noen elever om det de gjør bør være både unikt og maksimalt. Høye forventninger kan være utfordrende ved valg av videregående utdanning. Noen ungdommer kan også oppleve at de er i et krysspress mellom samfunnet, foreldre og venner sine forventninger og ønsker.

Samfunnet ønsker at de unge skal finne sin plass i arbeidslivet og bli samfunnsøkonomiske bidragsyttere. Derfor har myndighetene opprettet faget utdanningsvalg slik at elevene skal lære å håndtere karrieren sin. Formålet med faget er at: «Opplæringen skal gi elevene kompetanse i å ta valg og å kunne se sine interesser i sammenheng med muligheter og krav i utdanningssystemet og arbeidslivet» (Utdanningsdirektoratet, 2015 s.1). Formålet med faget understreker skolens oppgave med å lære elevene til å bli nyttige samfunnsborgere.

1.3 Forskningsspørsmål og avgrensing

I denne oppgaven ønsker jeg å undersøke ungdomsskoleelever sine erfaringer og meninger om utprøving av utdanningsprogram i videregående skole. Videre håper jeg oppgaven kan gi innsikt i hvordan elever erfarer karrierelæring ved besøksdager.

Mine forskningsspørsmål er:

Forskningsspørsmål 1: Hvordan mener elevene at utprøving av utdanningsprogram i videregående skole kan bidra til gode beslutninger ved valg av utdanningsprogram?

Forskningsspørsmål 2: Hvordan oppfatter elevene at utprøving av utdanningsprogram har bidratt til å utvikle elevens kjennskap til seg selv og elevens syn på sine muligheter?

Forskningsspørsmål 3: Hvordan erfarer elever at utprøving av utdanningsprogram i videregående skole kan gi støtte i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole?

En masteroppgave kan ikke omfatte alle forhold, og dermed må oppgaven avgrenses. Denne masteroppgaven undersøker ikke for og etterarbeid i forhold til utprøving av utdanningsprogram. Avgrensningen har jeg gjort fordi det ville vært et for omfattende arbeid å undersøke i denne oppgaven. Undersøkelse av for og etterarbeid kunne også ha blitt å forske på min egen rolle som lærer i faget utdanningsvalg og som rådgiver. Det ville vært feil å undersøke elevene sine meninger om mitt eget arbeid.

For og etterarbeid ved besøksdager utvikler sannsynligvis elevene sin karrierekompetanse, og dette kan bidra til at elevene kan ta mer kompetente valg. En ny dansk studie viser for eksempel at individuelle samtaler med rådgiver kan øke elevenes utbytte av hospitering i videregående skole (Poulsen, Thomsen, Buhl & Hagmayer, 2016).

Datautvalget består av fire halvstrukturerte gruppeintervjuer og to halvstrukturerte parintervju. Informantene går i tiende klasse ved skolen der jeg arbeider som rådgiver. Skolen ligger i et tettsted med ca. 4000 innbyggere, og er en del av en kommune med 40000 innbyggere.

Bill Law og Anthony Watts sin DOTS-modell er sentral i denne oppgaven. Modellen er utgangspunktet for spørsmålene til informantene. DOTS modellen er nær den europeiske nettverksorganisasjonen, European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN), sin definisjon av karrierekompetanse (Haug, 2014, Haug, 2015). DOTS ser på karrierekompetanse utfra fire områder, nemlig beslutninger, informasjon, overganger og kjennskap til seg selv. Teoriene jeg presenterer i oppgaven har jeg delt i karriereteorier og læringsteorier. Karriereteoriene omhandler utvikling av karriereferdigheter, og prøver å gi innsikt i spørsmål om hvordan mennesker skal håndtere utfordringer de møter i livet. Læringsteoriene er mer generelle teorier om hvordan læring foregår.

Teoriene har vært en del av grunnlaget for å utforme intervjuguiden, og ble brukt i arbeidet med å analysere og forstå datamaterialet. I oppgaven er det lagt vekt på å bruke aktuell litteratur og forskning som kan bidra til å belyse ungdomsskoleelevers erfaringer ved utprøving av utdanningsprogram.

1.4. Utprøving av utdanningsprogram

De fleste ungdomsskoler i Norge samarbeider med videregående skole for å gi elevene utprøving av utdanningsprogram. Utprøvingen er en sentral del av elevenes forberedelse til valg av utdanningsprogram i videregående skole. Antall besøksdager ungdomsskoleelever får i videregående skole varierer litt. Den vanligste modellen har blitt at elevene besøker videregående skole fire dager i løpet av ungdomsskoletiden. Disse dagene er gjerne fordelt med to dager i niende og to dager i tiende klasse. Noen skoler har i tillegg en besøksdag i åttende klasse.

Besøksdagene har ulike benevnelser som VGS-dager, hospitering, besøksdager, kurs i utdanningsprogram, praksiskurs og utprøving av utdanningsprogram. I denne oppgaven vil hospitering, besøksdager og utprøving av utdanningsprogram bli brukt som benevnelse på disse dagene.

Hospiteringen krever en del økonomiske ressurser, planlegging og innsats av lærere til gjennomføringen. Godt arbeid fra mange har bidratt til at elevene peker på utprøving av utdanningsprogram som den viktigste påvirkningsfaktoren for valg til videregående skole (Buland et al. 2011, Johansen 2009, Råheim 2012).

Tidsmessig utgjør besøksdagene ved vår skole totalt 0,7% av elevenes skoletid i løpet av ungdomsskolen. Dette er ikke mye, men en bit det likevel kan være nyttig å få et innblikk i.

1.5 Karrierekompetanse

Karriere har tradisjonelt vært et begrep mange har knyttet til å klatre oppover i et hierarki. I skolen brukes ordet mer om en persons livsvei. Dette handler om de ferdigheter og verdier mennesker trenger for å håndtere livet i sin alminnelighet og yrkesmessig.

ELGPNG (det europeiske nettverket for karriereveiledning) har denne definisjonen av karrierekompetanse: «en rekke kompetanser som setter mennesker i stand til å kunne planlegge, utvikle og styre sin egen karriere på en strukturert måte. Dette inkluderer ferdigheter i å kunne samle, analysere og anvende informasjon både om utdanning, arbeid og seg selv, ferdigheter i å håndtere overgangsfaser i livet og ferdigheter i å ta valg.» (Haug, 2014, Haug, 2016). Denne definisjonen av karriereveiledning vil bli benyttet i denne oppgaven. De teoretikerne jeg anvender i masteroppgaven bruker hovedsakelig en slik anvendelse av begrepet karriere som er omtalt her.

1.6 Karrierelæring

Et færøysk ordtak sier «Båtlaus mann er bunden». I ordtakene ligger det en erkjennelse av at det er noe i livet som en person kan være avhengig av, for å kunne oppfylle egne og andre sine behov. I det moderne samfunnet er ferdigheter til å håndtere egen karriere en nødvendighet for å tilpasse seg samfunnet. Læring av karrierekompetanse er et hovedmål for faget utdanningsvalg. Rådgiveren sin funksjon er å bistå eleven i å ta et kompetent karrierevalg, men også å bidra til at eleven utvikler sin karrierekompetanse.

Den engelske karriereteoretikeren Bill Law (2006) mener karriereferdigheter kan læres og utvikles. Law mener folk utvikler sin karrierekompetanse via de planlagte og ikke planlagte hendelser som livet byr på. Karrierekompetansen er ekstra nødvendig ved overganger i livet.

Både pedagogisk teori og mer spesifikk karriereteori blir brukt i oppgaven for å si noe om hvordan elever kan lære å utvikle karrierekompetanse.

1.7 Oppsummering

Denne oppgaven vil undersøke elevene sine erfaringer ved utprøving av utdanningsprogram.

Utprøving av utdanningsprogram er en viktig del av elevenes valg og forberedelse til videregående skole. Myndighetene ønsker at elevene både skal finne sin plass i arbeidsfellesskapet og være økonomiske bidragsytere til velferdsstaten. De vil at skolen skal arbeide for redusere feilvalg til videregående skole. Elevene er på sin side i en fase av livet med mye identitetsarbeid. De kan være svært usikre på både hvem de er og hvordan framtiden deres vil bli. Valg av utdanning er et viktig skritt inn i deres egen framtid. Ansatte ved de videregående skolene legger ned mye godt arbeid for å gi ungdomsskoleelevene en nyttig erfaring i forkant av valg av utdanningsprogram.

Framtidshorisonnten er stadig kortere, og elevene i ungdomsskolen vet at de skal inn i et arbeidsliv som vil være i rask endring. Dermed er det viktig at de lærer seg å håndtere sin egen karriere. Prosessen med valg av utdanningsprogram blir derfor både en god læringssituasjon og samtidig et valgprosess som i seg selv er viktig for ungdomsskoleelevene.

2.0 Skolen som arena for utvikling av karrierekompetanse

Dette kapitlet vil først se på hvordan moderne samfunnsforhold påvirker ungdomsskoleelever. *Norge i omstilling – karriereveiledning for individ og samfunn* (NOU 2016:7) gir uttrykk for myndighetene sine mål med karriereveiledning. Videre vil utvikling av karrierekompetanse ved undervisning i faget utdanningsvalg bli omtalt. Etterpå vil rådgiverrollen i ungdomsskolen bli drøftet. Til slutt i kapitlet blir det en oversikt over tidligere forskning om utprøving av utdanningsprogram.

2.1 Karrierekompetanse i det moderne samfunnet

Elevene sin utvikling av karrierekompetanse foregår i det samfunnet de er en del av. Samfunnsforståelsen eleven har, vil påvirke elevenes tanker om hvordan deres framtidige karriere bør håndteres. Derfor trenger lærere og rådgivere innsikt i hvordan samfunnsforhold påvirker karrierevalg.

Det moderne samfunnet er preget av raske endringer, og karrierebeslutninger blir tatt uten at elevene fullt ut kan forutsi konsekvensene av valgene sine.

Den amerikanske sosiologen Richard Sennet (2005) mener tre trekk i særlig grad preger samfunnet, og det er individualisme, fleksibilitet og frihet. Elevene må ta sine individuelle valg utfra sin egen karrierekompetanse og forståelse av samfunnet. Friheten til å velge sin egen karriere innebærer muligheter, men også et økt ansvar. Mulighetene kan også bli opplevd som et press til å optimalisere sine valg. Dette kan illustreres med et tekstutdrag fra den svenske artisten Joachim Thåstrøms (1989, spor 7) tekst «Alla vill til himlen».

Alla vill till himlen å åka limousine förstås

alla vill till himlen till himlen

Kan du inte byta ut ditt namn så byt planet

Du kan bli en stjärna som dom aldri kan ta ner

Tenk att henga högst der uppe, titta ner på folk og le

Jag vill, du vill, alla vil till himmelen åka limousine forstås.

Ungdommene har store og mange muligheter, og dette oppleves nok frigjørende, men mulighetene kan samtidig oppleves som tyngende.

Samfunnets fleksibilitet og raskt skiftende konjunkturer fører til at ungdom må ta mange karrierevalg i løpet av sitt liv. Ungdommen trenger karrierekompetanse for å ta gode beslutninger. Det gamle kinesiske ordtaket om å gi en mann en fisk, og han er mett ut dagen, lær han å fiske så er han mett hele livet, kan beskrive betydningen det har for den enkelte å kunne håndtere sin karriere.

I et mer individuelt samfunn, blir valg mindre kollektive. I tidligere tider kunne ungdom ofte følge i foreldrene sine fotspor ved valg av yrke, eller de kunne gjøre som vennene å dra til sjøs, begynne på fabrikken eller være husmor. Nå må valgene i større grad bli tatt på individuelt grunnlag.

I en omskiftelig verden må identiteten skapes ved refleksjon, mener Anthony Giddens (1996). Den britiske sosiologen sier vi har fått et 24 timers samfunn, hvor det hele tiden skjer ting som har betydning for våre liv. Vi våkner opp om morgenen og ser at hendelser på andre steder har stor innvirkning på vår hverdag. Det at hendelser på et helt annet sted i verden preger vårt liv, er utfordrende for oss. Samtidig blir lokale handlingsfellesskap, som familie og nabolag, der en opplever et tydelig «Vi», erstattet av individualitet. Disse endringene medfører, mener Giddens, at folk opplever at livet blir løsrevet fra tid og lokalsamfunnet.

Det moderne samfunnet endrer seg raskt og blir i økende grad påvirket av hendelser folk har liten innvirkning på. Dette utfordrer mennesker til et kontinuerlig identitetsarbeid.

Selvidentitet bruker Giddens om en persons oppfattelse av seg selv. Han beskriver selvidentiteten som en kontinuerlig fortelling, og den inkluderer fortid, nåtid og foregripende framtid. Det moderne samfunnet er utfordrende i forhold til arbeidstilknytning. God karrierekompetanse er nødvendig for å mestre et dynamisk arbeidsliv. Giddens mener folk i

større grad vil søke støtte hos eksperter for å håndtere sin karriere. Han mener likevel at evnen til selvrefleksjon vil være den mest sentrale ferdigheten mennesker trenger for å kunne håndtere sitt eget liv i den nære framtid.

2.2 Norge i omstilling – karriereveiledning for individ og samfunn, NOU 2016:7

Politisk er det to hovedformål med karriereveiledning. Det ene er å styrke samfunnets konkurranseevne og skape et effektivt samfunn. Det andre er å forhindre at mennesker havner på utsiden av samfunnet. Disse to hovedformålene har utspring i EU (2004) sin formulering av hvordan karriereveiledning skal være et redskap til å skape et godt samfunn (NOU 2016:7 s. 22).

Det er utfordrende å skape et effektivt samfunn som innebærer å rasjonalisere vekk jobber, øke produksjonshastighet og gjennomføre robotisering på den ene siden, mens en på den andre siden skal ivareta menneskene som for en periode kan bli overflødige i effektiviseringsprosesser.

Enkeltmennesket sin tro på egen karrierekompetanse kan bidra til at folk og samfunn kan lykkes med å takle rasjonaliseringstiltak og omstillinger.

Ekspertutvalget som la fram utredningen *Norge i omstilling* (2016:7), peker på skolen som en hovedarena for karrierelæring. Utvalget foreslår at det utarbeides læreplaner i karriereveiledning, og at skolens og lærernes kunnskaper blir styrket. Utredningen framhever behov for å gi elevene flere praktiske erfaringer, og at disse erfaringene skal forankres i karriereteoretisk kunnskap.

Den forebyggende innsatsen må vektlegges. Elevene må utvikle sin karrierekompetanse i skolen. Overganger mellom skoler må forberedes slik at elevene kan tilpasse seg en ny skole på en gunstig måte.

Utredningen, *Norge i omstilling*, underbygges av forskning om hva slags karriereveiledning som gir effekt. Utredningen viser til at karriereveiledning i skolen har stor effekt når den har et individuelt utgangspunkt, og fokuserer på den enkelte elev sine utdannings og yrkesvalg.

Besøksdager fokuserer på den enkeltes utdanningsvalg, og er dermed en situasjon der en kan lykkes med god karriereveiledning. Karriereveiledningen må ta utgangspunkt i den enkelte

elev sine verdier, kompetanse, ønsker og helhetlige livssituasjon for være virkningsfull. Utprøving og erfaringsbaserte aktiviteter har vist seg effektive for å utvikle karrierekompetanse, ifølge *Norge i omstilling* (2016:7).

2.3 Utdanningsvalg

Utdanningsvalg ble innført som fag i 2008. Faget ble innført som en konsekvens av samfunnsendringer. Endringer i arbeidslivet stilte større krav til enkeltpersoner sitt behov for karrierekompetanse. Den andre tanken med faget er at Norge trenger flest mulig kompetente hender og hoder til å delta i bygging og opprettholdelse av velferdsstaten.

Forfatterne av boka Utdanningsvalg (Andreassen, Hovdenak, Shawn 2008) sier faget skal tjene samfunnet og individet. Faget vil måtte leve i spenningsfeltet mellom mikro og makronivå. Samtidig mener forfatterne at offentlige dokumenter om skolens rolle i karriereundervisning, i stadig større grad har fokusert på elevenes behov for identitetsarbeid. Boken Utdanningsvalg (2008), peker på utfordringen med at faget kan bli et «logistikkfag». Med det mener de at faget må bli noe mer enn administrasjon av hospitering i skole og arbeidsliv, informasjon om videregående skole og lignende. Faget må beholde et sterkt fokus på identitetsutvikling. Hvis skolen klarer å holde fokus på både identitetsarbeid og den praktiske utprøvingen kan elevene få godt utbytte av faget.

Da den første læreplanen i faget utdanningsvalg kom i 2008, var det et mål å knytte nærmere kontakt mellom grunnskole og videregående skole. Elevene skulle få utvikle et mer bevisst forhold til egne evner og anlegg. Dette kunne utføres ved at utprøving av egne interesser og anlegg skulle skje på ulike læringsarenaer. Det nye faget skulle også gi elevene kunnskap om arbeidslivets krav til kompetanse og kunnskap (Utdanningsdirektoratet, 2008).

I 2015 kom det ny læreplan i utdanningsvalg. Denne planen starter med å si at elevene skal bli kompetente til å ta gode karrierevalg basert på egne interesser og anlegg. Elevene skal også lære å ta karrierevalg i forhold til arbeidslivets behov. Ungdomsskoleelevene skal bli mer bevisste på kjønnsperspektivet, og elevene skal kunne velge utradisjonelt i forhold til kjønn. Utprøving av egne interesser og bruk av ulike læringsarenaer skal være en sentral bit av utdanningsvalg (Utdanningsdirektoratet, 2015).

2.4 Rådgivers rolle i forhold til utprøving av utdanningsprogram

Rådgiveren i ungdomsskolen har svært mange ulike oppgaver. Mange gode tiltak som utprøving av utdanningsprogram og arbeidsliv, yrkesmesser, bedriftsbesøk, besøk av opplæringskontor, ekskursjoner og foredrag av eksterne foredragsholdere fører til at en del av arbeidstiden blir brukt til å organisere aktiviteter. I rapporten Rådgiver – mellom tidstyv og grunnleggende ferdighet (Mordal, Buland, Holth Mathiassen, 2015) blir det pekt på at svært mange interessenter har klare meninger om hva rådgiver skal gjøre, og hvordan jobben skal utføres. Mange rådgivere gir uttrykk for at de ikke har tid til å løse alle oppgavene sine på en tilfredsstillende måte. I et omskiftelig samfunn har informasjonsmegling blitt en stadig større bit av rådgiverjobben. Rådgiver må sørge for at det i en aktiv arbeidssituasjon blir holdt et fokus på elevens utvikling av karrierekompetanse.

I en dansk bok, Udsyn i skolen (Poulsen et al., 2017), mener forskerne at individuelle veiledningssamtaler i forbindelse utprøving av utdanningsprogram er svært effektivt i utvikling av karrierekompetanse.

Rådgiver bør forsøke å tilrettelegge for at elevene kan få samtalt og reflektert over besøksdagene de har hatt i videregående skole. Refleksjonsarbeidet kan foregå i samarbeid med rådgiver eller lærer i utdanningsvalg og kan utføres individuelt, i gruppe eller i klasse.

2.5 Kunnskapsstatus

Karriereveiledning et relativt nytt fagfelt i norsk akademia. De første norske masterstudentene i karriereveiledning leverte sine oppgaver i 2016. Dette medfører at det ikke er gjort så mye forskning på utprøving av utdanningsvalg, men noe forskning er utført (Andreassen et al. 2008).

I arbeidet med å skaffe oversikt over tidligere forskning på utprøving av utdanningsprogram har jeg fått hjelp av biblioteket ved Høgskolen i Sørøst Norge, Campus Drammen.

Bibliotekarene har bidratt med søkehjelp i ulike baser. Litteraturlistene i oppgaver om hospitering har blitt brukt til å søke etter annen aktuell forskning.

Sandal og Smith (2010) har skrevet en artikkel som heter «Frå ungdomskule til vidaregåande skule – elevane si stemme». Artikkelen deres handler om overgangene fra ungdomsskole til yrkesfaglige utdanningsprogram. De har gjennom kvalitative undersøkelser med spørreskjema og individuelle intervju, undersøkt ungdom sine erfaringer ved overgang fra ungdomsskole til

yrkesfaglig utdanning. I artikkelen sier Sandal og Smith (2010) at utprøving av utdanningsprogram, selvbestemte fritidsaktiviteter og undervisning i praktisk estetisk fag på ungdomsskolen er de tre viktigste erfaringene for valg av yrkesfaglig utdanningsprogram. Muligheten til utprøving av utdanningsprogrammet og møtet med autentiske arbeidsoppgaver har innvirkning på elevene sin trygghet i valg av utdanningsprogram. De ser også at hospitering ved yrkesfaglige utdanningsprogram bidrar til utvikling av yrkesfaglig identitet. Elevene som har lite tro på egne yrkesfaglige styrker og er usikre på egen identitet tar valg av utdanningsprogram under stor tvil. Valg som er basert på elevenes interesser og valg av utdanningsprogram der eleven har stor tro på egne ferdigheter, framstår i undersøkelsen som sikre og robuste valg.

Roy Inge Råheim (2012) og Håvard W. Johansen (2009) har begge skrevet masteroppgaver som ser på utprøving av utdanningsprogram. Begge to konkluderer med at utprøving har stor innvirkning på elevene sitt valg av utdanningsprogram. Dermed er besøksdager et felt som det kan være nyttig å søke ytterligere kjennskap til ved å lytte til elevene sine meninger om utprøving av utdanningsprogram.

2.6 Oppsummering

I et raskt omskiftelig samfunn bør elevene ha god karrierekompetanse for å håndtere livet sitt på en trygg og sikker måte. Dagens samfunn har veldig mange muligheter. Mulighetene kan nok være et tveegget sverd som på den ene siden åpner for muligheter, men på den andre siden kan det skape forventninger hos ungdommene som de synes det kan være vanskelig å leve opp til.

Myndighetene har to klare mål for karriereveiledning og det ene er å styrke landets konkurransesituasjon, og på den andre siden inkludere folk i arbeidslivet. Det blir lagt vekt på at det skal jobbes forebyggende med karrierekompetanse for å oppfylle myndighetenes ønsker. Grunnskolen og videregående skole blir to viktige verktøy for myndighetene til å oppfylle sine mål. I utredningen, Norge i omstilling (NOU,2016:7), uttrykkes det mange tanker om myndighetens rolle i forhold til folk sin karrierekompetanse. Grunnskolen blir i utredningen utpekt som en hovedarena for karrierelæring. Faget utdanningsvalg med praktisk utprøving og teoretisk læring skal gi lære elevene karrierekompetanse. Kompetanse om karrierelæring er grunnlaget for å utvikle faget til en effektiv karrierelæringsarena.

3.0 Teoretisk rammeverk

3.1 Innledning

Teori bidrar med forståelse og kunnskap. Teorier bør være fundamentet for undervisning i faget utdanningsvalg og for veiledning av elever. Karrierefeltet henter sitt teoretisk grunnlag fra mange ulike kunnskapsfelt som blant andre psykologi, pedagogikk, sosiologi og økonomi.

Den svenske karriere-teoretikeren Anders Loven (2011) bruker kart som en metafor for å forklare de ulike teoriene sin funksjon. Loven sier vi har kart som gir informasjon om topografi, teknikk, økonomi og andre tema. Alle kartene er over samme området, men de har ulike perspektiv og informasjoner. De ulike karriere og læringsteoriene kan, på samme måte som kart, gi flere perspektiv på karrierefeltet. I denne oppgaven blir det brukt teorier som har ulike perspektiv, og teoriene er hentet fra ulike kunnskapsfelt. Hensikten med teoriene er å tydeliggjøre og øke forståelsen av de erfaringene elevene får ved utprøving av utdanningsprogram.

I denne oppgaven er teori brukt til utformingen av forskningsspørsmålene. Videre blir teoriene brukt til å utdype og analysere empirien. Teoriene blir også brukt som et forstørrelsesglass til å studere interessante detaljer i elevenes erfaringer ved besøksdager.

3.2 Begrunnelse for valg av teori

Valget av utdanningsprogram til videregående skole er en stor beslutning for elevene.

Beslutningen påvirker deres nåværende og framtidige identitet. Giddens (1996) beskriver den foregripende fortellingen om framtiden som en viktig del av de unge sin selvidentitet. I stor grad er utdanningsvalget et uttrykk for hvordan personen oppfatter seg selv. Dette medvirker til at utdanningsvalget blir et viktig og personlig valg for eleven. I denne oppgaven vil karriereteorier og læringsteorier bli brukt til å belyse elevenes erfaringer ved besøksdager.

Karriereteoriene har hovedsakelig fokus på det som handler om utvikling av karrierekompetanse, og de spørsmålene som har med karrierevalg å gjøre. Først i kapitlet presenteres Law og Watts sin DOTS-teori, og siden presenter Law sin New DOTS-teori. Helt til slutt i kapitlet presenteres SCCT sin sosialkognitive teori om karrierevalg. SCCT bruker Bandura sin teori, om mestringsforventning, som et grunnlag for å lage en valgmodell for karrierebeslutninger.

Av læringsteorier presenteres Kolbs læringssirkel og Bandura sin sosialkognitive læringsteori. Kolb ser på læring som en sirkulær prosess mellom aktiv handling og refleksjon og abstrakt tenkning. Bandura viser hvordan mennesker kan etablere mestringsforventning.

Læringsteoriene, som er omtalt i oppgaven, mener at autentiske læringserfaringer er et godt utgangspunkt for læring. Teoriene forklarer læringsprosessene, og de kan bidra til forståelse og videreutvikling av elevene sitt læringsutbytte ved utprøving av utdanningsprogram.

3.3 Karriereteorier

Først av karriereteoriene presenteres Law og Watts (Law 2001, Law 2006, Haug 2013) sin DOTS teori. Denne teorien utgjør et rammeverk for utvikling av karrierekompetanse. Deretter er det naturlig å se på Law (2001) sine tanker om karrierelæring. Law setter fokus på betydningen av at folk lærer seg å håndtere sin egen karriere.

Helt til slutt presenteres en sosialkonstruktivistisk valgmodell, SCCT, som knytter Bandura sin læringsteori opp mot karrierevalg.

Begrepet karrierekompetanse bruker jeg slik det norske ekspertrådet for karriereveiledning definerer det, og de har sluttet seg til ELGPNG sin definisjon som er omtalt i det første kapitlet. Det har vært en diskusjon om hvordan CMS (Career Management Skills) skal oversettes, foreløpig er nok karrierekompetanse den foretrukne oversettelsen. I definisjonen

av karrierekompetanse understrekes menneskets behov for å lære seg å håndtere sin egen karriere.

3.3.1 CMS-perspektivet og karrierekompetanse

De britiske karriereteoretikerne Law og Watts (2006) har utviklet en teori med benevnelsen DOTS. DOTS er et akronym for Decision, Orientation, Transition og Self awareness. Denne teorien omfatter hele karrierekompetansebegrepet, og DOTS ble grunnlaget for hovedperspektivet til den europeiske karrierenettverksorganisasjonen, ELGPN, sitt rammeverk Career Management Skills (CMS).

Den første delen av DOTS er beslutninger, og beslutninger handler om å ta kompetente valg. Vurderinger og analyser av informasjon må være grunnlaget for karrierevalg, og ulike situasjoner krever ulike strategier for valg. Folk må beherske ulike valgstrategier, og de må kunne velge rett strategi for beslutningen de skal ta.

Den andre delen er muligheter, og de dukker ikke bare tilfeldig opp i livet, men man må vite hvordan og hvor man skal lete for å finne informasjon om dem. Mulighetene må undersøkes og vurderes utfra de informasjonen man har framskaffet. Ungdomsskoleelevene ser på besøksdager som en viktig informasjonskilde, men informasjonen må bearbeides for å kunne videreutvikle elevenes karrierekompetanse.

Det tredje punktet er overganger, og de er det stadig flere av i det moderne samfunnet. Både små og store overganger kan medføre endringer som er utfordrende. Derfor blir kompetanse om hvordan man takler overganger stadig viktigere. Overgangen fra ungdomsskole til videregående skole er den første store, valgte karriereovergangen i livet. Før overgangen må elevene ta et selvstendig valg av hvordan de skal gå videre i sin karriere.

Det fjerde punktet er kjennskap til seg selv og eget potensiale. Selvinnsikten legger et grunnlag for å ta valg. Besøksdager kan gi elevene innsikt i egne styrker og utfordringer i forhold til utdanningsprogram.

Utprøving av utdanningsprogram gir førstehåndsinformasjon om videregående skole. Elevene kan hente inn informasjon om videregående skole ved observasjon og egne erfaringer. Informasjonen elevene får ved besøksdager er en viktig del av beslutningsgrunnlaget for valg av videregående skole.

Elevene trenger ferdigheter i beslutninger, informasjonsinnhenting, overgangsferdigheter og kjennskap til seg selv for å treffe en god karrierebeslutning.

3.3.2. Karrierelæring, Bill Law

I dette kapitlet om karrierelæring har jeg hovedsakelig tatt utgangspunkt i materialet som Law har lagt ut på sitt eget nettsted, www.hihohiho.com, og Law sitt kapittel 10 i boken Uddannelse- og erhvervsvejledning (2006). I tillegg er det også benyttet en ny dansk bok, Bog om Udsyn i Udskolingen, skrevet av fire danske karriereteoretikere (Poulsen et.al 2016) og en artikkel av Erik H. Haug (2016).

New DOTS fokuserer på hvordan folk kan utvikle karrierekompetanse.

Helt fra vi er små samler vi opp lærdom, som er til hjelp i karrierevalg, ifølge Law (2018). Evnen til å treffe valg er delvis medfødt, og delvis lært. Law bruker begrepet bærekraftig karrierekompetanse. Det betyr å ha en karrierekompetanse som er til praktisk hjelp for den enkelte i møte med karrieremessige utfordringer. Karrierekompetanse må læres på samme måte som lesing, regning og skriving, mener Law (2006). Law setter opp fire stadier i karrierelæring:

1. Å oppdage (sensing – finding out)

Første fase består av å finne fram nyttig informasjon via sansene. «Sensing is a process of finding enough to go on» Law (2018 s.3). Opplevelser, informasjon, hendelser og kontakter kan gi ny informasjon. Målet er å skape en oversikt over hvordan situasjonen er. Det handler om å finne ut av ting, legge merke til og sette ord på erfaringer.

Utpøring av utdanningsprogram gir muligheter til oppdage informasjon gjennom alle sanser. Ifølge Law (2018 s.3), består denne oppdagelsesfasen både av en indre læring om seg selv, og en ytre læring om arbeidslivet. De nye informasjonene kan oppleves både som usammenhengende og flytende.

2. Å ordne (sifting out)

Informasjonen må bearbeides og organiseres slik at en kan finne forskjeller og likheter. Ved å systematisere informasjonen på en meningsfull måte blir det lettere å gjøre sammenligninger. Dette stadiet handler om å sammenligne, sortere, overveie og definere. «Sifting extends this process – developing a deeper sense of what is learned. It is an on-going process of background thinking» (Law, 2018 s.3).

Ungdommenes inntrykk av hendelser kan være fragmentert, og det kan være nyttig for ungdom å organisere informasjonen i fortellinger. Fortellinger kan gi rammer for informasjonen, og fortellinger kan bli et fundament for det som blir mer karriereutviklende ferdigheter. Ungdomsskoleelevene mottar en stor informasjonsmengde på besøksdager som må bearbeides. Bearbeidelse kan skje både via indre samtaler og i samtaler med andre. Hensikten må være å fokusere det elevene trenger for å utvikle sin karrierekompetanse.

3. Å fokusere (focusing – checking out)

Fokusering handler om å sortere ut hva man skal legge merke. I denne fasen vektlegger og sjekker man det som er viktig for karrieren. Fokuseringen fører til at man tar stilling til informasjon, og danner seg et eget synspunkt. Dette gjør elever ved å finne ut hva de verdsetter, hva de misliker, hva elevene kan tilpasse og hvilke ønsker de har for framtiden. Når elevene setter fokus på informasjon bekrefter eller utfordrer det tidligere informasjon. Dette gjør det mulig å endre vurderinger en har gjort tidligere. Law (2018 s.3), bruker kart som en metafor for organisering av informasjon om karriere. «The map locates how people, groups and events stand in relation to each other.»

Informasjonsmengden om videregående skole øker mye etter besøksdager. Noen informasjonsbiter er mer relevante for å øke karrierekompetansen enn andre. En aktivitet som elevene oppfatter som kjedelig og langdryg kan f.eks. oppta et større fokus hos elevene, enn f.eks. mulighetene som utdanningsprogrammet kan gi elevene på lengre sikt. Ved å fokusere på det som er viktig for framtidig valg av utdanningsprogram, kan informasjonen komme til nytte for elevene. For elevene kan det være konfliktfullt og følsomt å finne ut hvor de står i forhold til andre personer og yrker. Noen vil kunne trenge samtale med en kyndig veileder for å bli komfortabel med egne muligheter.

4. Å forstå (understanding – working out)

Forståelse av hvordan elementer i karriere henger sammen og forståelsen av hvilke handlinger som gir et resultat, er grunnleggende for karrierelæring. Det å forutse konsekvenser av framtidige handlinger, og det å kunne forklare sammenhenger medvirker til gode valg. Refleksjon er ferdigheten som bidrar til god forståelse. Forståelsen kan man utvikle med å forklare, prøve ut, overbevise og forvente et utbytte. I etterkant av besøksdagene har elevene nytte av å bearbeide og reflektere over erfaringene de har fra utprøving. Dette kan skje ved å bruke utdanningsvalgstimmer til å lære elever å veilede hverandre. Veiledningssamtaler med rådgiver, alene eller i gruppe, vil kunne sikre en faglig kvalitet på veiledningen.

De fire punktene ovenfor bygger på hverandre, og elevene må begynne karriereprosessen på punkt en, og deretter følge punktene numerisk til punkt fire (Haug, 2013, Law, 2006, Poulsen et. al., 2016). Law (2006) mener prosessen med de fire punktene vil bli gjennomført av folk uansett om de er en del av organisert karrierelæring eller ikke.

Besøksdager gir erfaringer som hjelper elevene til å innhente informasjon. Rådgivere og lærere må bidra til at elevene får redskaper og muligheter til å bearbeide erfaringer fra utprøving av utdanningsprogram. Denne hjelpen bør bidra til at elevene fokuserer på det som er viktigst for dem, og at tolkningene av informasjonene er riktige. Feiltolkninger av informasjon kan forekomme og kan føre til dårlige beslutninger. Et eksempel på feiltolkning kan være en elev som besøker en videregående skole. På skolen møter han en lærer som gjør et svært dårlig inntrykk. Dermed blir totalinntrykket av utdanningsprogrammet feilaktig, for det er egentlig ikke utdanningsprogrammet, men læreren som blir vurdert. En grundig og systematisk bearbeiding av besøket på et utdanningsprogram, vil bidra til en mer korrekt vurdering av utdanningsprogrammet.

Law (2018), framhever, at det ved avgjørelser angående framtid alltid vil være snakk om sannsynlige utfall, aldri sikre. Likevel råder han til å gjøre en systematisk prosess i forhold til karrierespørsmål. «It can be the difference between making a sustainable career move and wandering up a blind alley.» (Law, 2018 s.3).

Law (2018) kobler karrierekompetanse med karrierelæring i et skjema.

	O opportunity	S self	D decision	T transition
Se sensing				
Si sifting				
F focusing				
U understanding				

FIGUR 1. NEW DOTS MODEL (ETTER LAW 2018. s. 4)

Skjemaet viser hvordan karrierelæring foregår ved de verbene som står ved den vertikale aksene. Samtidig viser den vannrette aksene øverst hvilke områder innenfor karrierekompetanse som vurderes. Ved å bruke skjemaet kan en få en grundig og systematisk analyse av egen karrierekompetanse. Skjemaet kan bli brukt som et utgangspunkt for karrierelæring.

Law trekker fram at karrierelæring skjer best i et miljø som personer betrakter som tillitsvekkende og verdifullt. Familie, omgangskrets, gode fritidsaktiviteter og et godt skolemiljø er utviklende miljøer for karrierelæring.

Hospitering ved skoler som oppleves som troverdige, er gode arenaer som kan ha stor betydning ved valg av utdanningsprogram. Gode karrierelæringsarenaer kjennetegnes ved fem elementer, ifølge Law (2018).

1. Forventninger går på støtten elevene erfarer i miljøet, og de felles forventninger som deltakerne i fellesskapet har.
2. Feedback handler om selvbildet deltakeren former på grunnlag av tilbakemeldinger fra læringsmiljøet.
3. Støtte og oppbakking handler om den emosjonelle tilbakemeldingen deltakeren opplever fra miljøet som blir besøkt.
4. Modellering skjer når personen møter troverdige personer som viser hvordan oppgaver kan løses.
5. Muntlig og skriftlig informasjon som formidles i fellesskapet bidrar til innsikt i karrierespørsmål. (Poulsen et. al., 2016 s.22)

Disse fem punktene vil bidra til at elevene opplever skolene de besøker som en god læringsarena.

Bill Law sitt hovedpoeng er at folk må lære seg karrierekompetanse for å kunne håndtere en omskiftelig verden. "In the contemporary world coverage rapidly goes out-of-date. This is true of DOTS coverage: the opportunity structure which is learned today will be different tomorrow." Law (2001, s.20).

3.4 Læringsteori.

Læringsteoriene, som blir brukt i denne oppgaven, beskriver hvordan elevene ved praktisk utprøving kan lære om seg selv og sine muligheter. David Kolb peker på erfaringer som

utgangspunktet for læring. Kolb mener læringsprosessene er en dialektisk prosess mellom erfaring og erkjennelse. Videre vil Albert Bandura sitt begrep Self-efficacy, som omtaler hvordan elever utvikler tro på egne ferdigheter, bli beskrevet. Bandura knytter også sin teori sammen med erfaringer.

3.4.1 Erfaringslæring

Ungdomsskoleelevers utprøving av utdanningsprogram er en praktisk erfaring. Den amerikanske organisasjonspesikologen, David Kolb, ser på erfaring som hovedkilden til læring og utvikling. I 1984 gav Kolb ut en bok som het «Experiential Learning – Experience as The Source of Learning and Development». Tittelen framhever erfaringer som kilden til utvikling og læring. Kolbs bok var et oppgjør med behavioristiske tenkere som mente at læring var en overføring av kunnskap fra lærer til elev. Kolbs læringsteori er mye brukt i organisasjonsutvikling, men Kolbs teori har et individuelt utgangspunkt, ifølge den danske pedagogen, Knud Illeris, (2012, s. 283). I det som er skrevet om Kolbs læringssirkel har jeg hovedsakelig hatt David Kolb (2012), som kilde.

I boken sin tok Kolb utgangspunkt i Kurt Lewins, John Deweys og Jean Piagets syn på læring. Alle tre mente at læring i stor grad er erfaringsbasert. I et erfaringsbasert læringssyn blir erfaringer og opplevelser grunnlaget for læring. Når ungdomsskoleelever trekker fram besøksdager som det viktigste elementet ved valg av utdanningsprogram, bekrefter dette erfaringens betydning for karrierelæring.

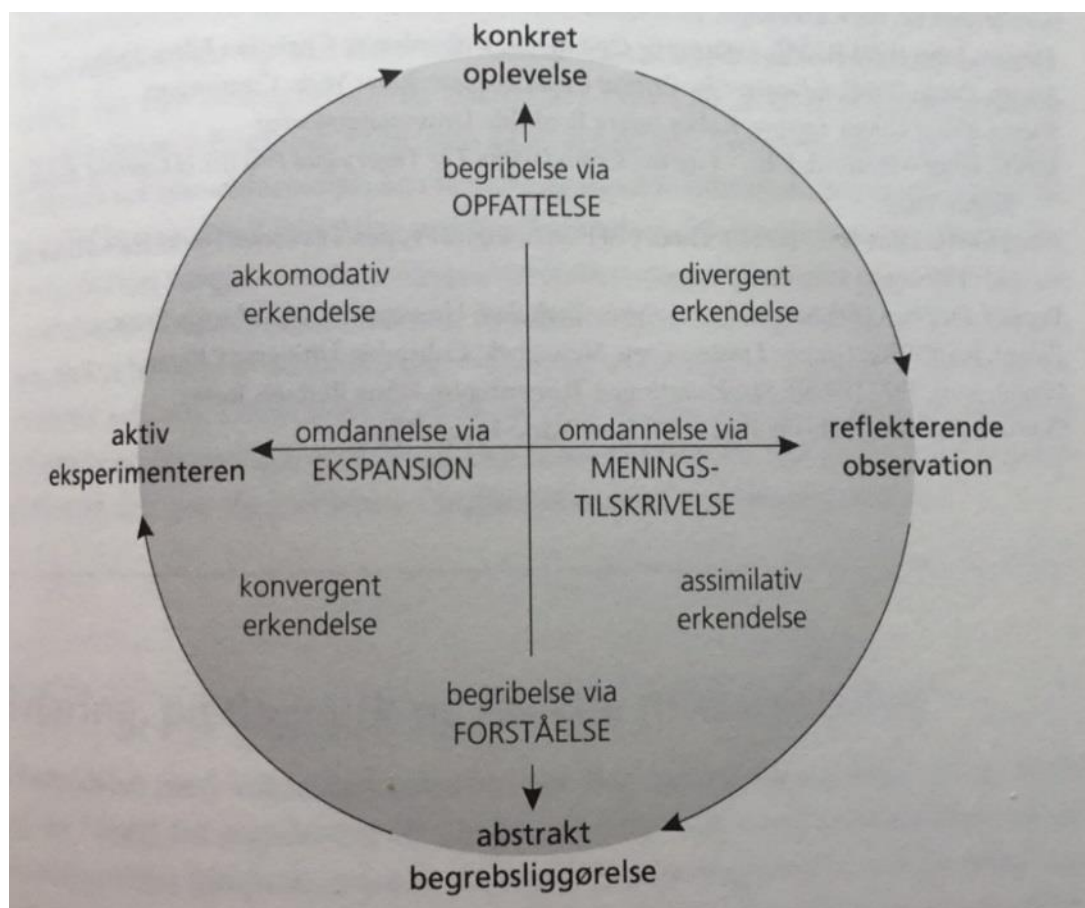
Lewin vektlegger i sitt læringssyn et helhetlig perspektiv, og tanken er å kombinere erfaring, sansing, oppfattelse, tenkning og handling. Hos Dewey er læring en dialektisk prosess hvor spørsmål og svar hele tiden virker inn på hverandre, og erfaring og begreper står i et samspill. Dewey blir ofte knyttet opp mot slagordet «Learning by doing and reflection». Det er viktig å understreke at Dewey så på både konkrete erfaringer og refleksjon som nødvendige for læring. Vi lærer ved å utføre noe og deretter reflektere over handlingen. Hos Piaget er læring et gjensidig samspill mellom å bygge opp skjema til organisering av erfaringer, og det å plassere erfaringer i etablerte skjema (Kolb, 2012 s. 284-287).

I erfaringsbasert undervisning blir læring sett på som en prosess, og læringen er en kontinuerlig aktivitet basert på erfaring, og uten et endelig resultat. Læreprosessen blir betraktet som et forsøk på å finne en tilpasning til våre sosiale og fysiske omgivelser.

3.4.2 Kolbs læringssirkel

David Kolb definerer læring slik: «Læring er den proces, hvorved erfaring omdannes til erkjennelse» (Kolb, 2012 s. 295). Denne definisjonen legger vekt på prosess mer enn resultatet, og i læreprosessen omdannes kontinuerlig erfaring til ny innsikt.

Kolb visualiserer sin læringsteori med en sirkel:

FIGUR 2. KOLBS LÆRINGSMODELL (ETTER KOLB 2012 s. 297)

Læringssirkelen viser at læring er en kontinuerlig prosess. En sirkel har ingen begynnelse eller slutt. Sirkelen går oppover i en spiral, og slik vil elevenes læring stadig foregå på nye og høyere nivåer. Kolb mener at læring kan ha sitt utgangspunkt både i praksis og teori. For en ungdomsskoleelev kan teoretisk undervisning om et utdanningsprogram, være starten på læring om utdanningsprogrammene. Siden kommer praktisk utprøving av et utdanningsprogram. Etter utprøving av et utdanningsprogram trenger eleven både gjennomtenkning og refleksjon for å utvikle en abstrakt ide om utdanningsprogrammene.

Elever som mangler kunnskap om utdanningsprogram før besøksdager, vil starte sin læringssirkel om utdanningsprogram med praktisk utprøving.

I niende klasse besøker elevene videregående skole to dager for å få innsikt i et utdanningsprogram og videregående skole generelt. Denne konkrete erfaringen kan videreutvikle elevene sin læring om et utdanningsprogram. Eleven må engasjere seg i aktiviteten og være aktiv, observerende og nysgjerrig for å få et størst mulig utbytte av utprøvingssituasjonen. I denne fasen lærer elevene ved å være aktive og oppmerksom på sine umiddelbare inntrykk.

Neste fase blir å sette ord på, analysere og reflektere over hospiteringen. Her må inntrykkene av erfaringene bli omdannet til en reflekterende observasjon. Når elevene strukturerer og setter ord på inntrykkene sine fra utprøving, blir erfaringen videreutviklet og tolket til mer generelle inntrykk.

Deretter blir observasjonene i den påfølgende tilpasningsformen videreutviklet til et abstrakt begrep, i modellen er dette omtalt som en abstrakt konseptualisering. Vi kan si at elevene bearbeider sine inntrykk til en ny løsning eller konklusjon. De nye konklusjonene må nå testes ut, og konklusjonene videreføres til en ny aktiv eksperimentering. En slik konklusjon kan f. eks være at eleven skifter syn på hvilket utdanningsprogram han ønsker å studere.

I den aktive eksperimenteringen vil elevene prøve ut sine nye konklusjoner i en ny sammenheng, og dette fører til en ny konkret erfaring. For ungdomsskoleelever kan den nye erfaringen være utprøving av et nytt aktuelt utdanningsprogram i tiende klasse. Ved utprøving i tiende klasse vil elevene ha andre tanker enn de hadde i niende klasse om utdanningsprogrammene. Den nye erfaringen blir et nytt utgangspunkt for en ny refleksjon over utdanningsprogrammene.

Kolb omtaler konkret erfaring, reflekterende observasjon, abstrakt konseptualisering og aktiv eksperimentering som fire tilpasningsformer. Det strukturelle grunnlaget i erfaringslæring ligger i overføringer mellom disse fire tilpasningsformene, og hvordan tilpasningsmotsetninger mellom dem blir løst.

I modellen er det en horisontal linje fra aktiv eksperimentering til reflekterende observasjon. Denne linja viser dialektikken mellom det aktive og det reflekterende. Kunnskapen omdannes via nye utprøvende forsøk, og ved refleksjon oppstår nye meninger. Det er også en vertikal linje fra konkrete erfaringer til abstrakt konseptualisering. Her blir forståelsen utviklet i et

samspill mellom hvordan en konkret opplevelse blir oppfattet og forstått i en tilpasningsprosess med den abstrakte forståelsen. I begge linjene er det to motsetninger som blir forent i en dialektisk prosess. Det blir her to ulike innganger til å etablere en ny innsikt. Den ene inngangen er praktisk, mens den andre inngangen er mer abstrakt og teoretisk.

Etter elevene har deltatt i utprøving av utdanningsprogram kan læringssirkelen brytes ved at de ikke får anledning til å omkode sine erfaringer til en reflekterende observasjon.

Omkodingen krever at eleven får mulighet til å reflektere over erfaringen både i faget utdanningsvalg og sammen med rådgiver.

På den andre siden kan teoretisk gjennomgang av utdanningsprogram uten en praktisk erfaring føre til et brudd i læringssirkelen. Faget utdanningsvalg trenger praktisk utprøving for at læringssirkelen ikke skal stoppe opp.

3.4.3 Mestringsforventning, Bandura

Den amerikanske psykologen Albert Bandura (1997), bruker begrepet Self-efficacy om betydningen av å ha tillit til egne krefter og ferdigheter når en oppgave skal løses. Bandura blir ofte sett på som banebryteren innenfor sosialkognitiv teori. I sosialkognitiv teori vektlegges det at mennesker har en kognitiv innfallsvinkel til oppgaver som skal løses, samtidig skjer oppgaveløsningen i en sosial sammenheng. Mennesket blir også sett på som en aktiv aktør som kan påvirke sin egen livssituasjon mye.

På norsk har begrepet Self-efficacy ofte blitt oversatt med mestringsforventning, tro på egne krefter eller mestringstro. I denne oppgaven vil mestringsforventning bli brukt som en oversettelse av Bandura sitt begrep, Self-efficacy. Mestringsforventning understreker en viktig del av Self-efficacy. Ordet forventning peker mot framtidige hendelser. Bandura sitt begrep handler nettopp om hvordan en person tenker om sin evne til å løse framtidige oppgaver. Den troen en person har på å kunne løse en oppgave er avgjørende for at han klarer å løse oppgaven.

Mennesket blir, i Bandura (1997) sin teori, sett på som en aktiv aktør i eget liv. Vi ønsker å ha kontroll i eget liv, og vi har egenskaper til regissere livet vårt. Bandura retter fokuset mot personens tro på å kunne løse en bestemt oppgave, og at denne troen medvirker til at han klarer å løse oppgaven.

Folk sin mestringsforventning vil variere fra felt til felt. På noen områder kan man se tilbake på suksesser, mens på andre områder vil vi vite at dette får vi ikke til. Disse erfaringene blir grunnlaget for mestringsforventning til framtidige utfordringer.

Bandura mener graden av mestringsforventning er avgjørende for hvordan en person klarer å utføre en oppgave. Mestringsforventningen virker inn på motivasjonen når en skal gå i gang med en ny utfordring. En person med høy mestringsforventning vil gyve løs på oppgaven med stor selvtillit og energi, mens en med lav mestringsforventning vil være mer forbeholden og skeptisk når han starter på en oppgave.

I følge Bandura (1997) er det fire hovedkilder til mestringsforventning nemlig, autentiske mestringsopplevelser, modell-læring, verbale tilbakemeldinger og fysiologiske reaksjoner. Dette er fire elementer som er tilstede i utprøving av utdanningsprogram.

De autentiske mestringsopplevelsene er opplevelser hvor eleven har erfart at oppgavene ble løst på en god måte. Hvis eleven har gode erfaringer med å løse en type oppgaver, så vil eleven tro han kan lykkes med en lignende oppgave på et senere tidspunkt. Hvis en elev har en opplevelse av å gjøre det godt i mattefaget på ungdomsskolen, så vil eleven ha tro på at mattefaget vil gå greit i videregående skole også. Både gode og dårlige erfaringer lagres og virker inn på de oppgavene vi tar fatt på.

Modellæring skjer når vi ser andre vi identifiserer oss med klarer å løse en oppgave. Når en elev ser en medelev, som han føler en del likhetstrekk med, lykkes i å utføre en oppgave, da vil eleven føle større mestringsforventning når han selv skal utføre en lignende oppgave.

Verbale tilbakemeldinger fra signifikante personer vil påvirke elevens mestringsforventning. En lærer som bare forteller en elev hva han ikke kan i et fag, reduserer elevens mestringsforventning i det faget. Samtidig vil en elev som får gode tilbakemeldinger, fra en lærer eller medelev ved utprøving av utdanningsprogram, få økt mestringsforventning.

De fysiologiske erfaringene går på den emosjonelle siden av mennesket. Følelser og tanker en elev har erfart ved hendelser bidrar til å styrke eller svekke hans mestringsforventning. En elev som har hatt vanskelige følelser rundt erfaringer med kroppsøving vil kunne oppleve følelsene som en hindring i forhold til mestringsforventning. Det motsatte vil være en elev som har masse gode erfaringer og følelser i forhold til gymfaget. Han vil da erfare at de gode følelsene vil bidra til økt mestringsforventning.

Motivasjonen for å løse en oppgave blir sterkest påvirket av mestringsforventning. I tillegg påvirkes motivasjonen også av utbyttet en håper handlingen kan gi. Resultatmålet, som er begrepet som blir brukt senere i denne oppgaven, er tanken på gevinsten som blir utløst når handlingen er utført. Slike resultatmål for en som besøker et utdanningsprogram kan for eksempel være jobbmuligheter, lønn, utfordring, trivsel, mening eller mulighet til å bo i nærmiljøet.

Mestringsforventning påvirker elevens evne og motivasjon til å begynne på et utdanningsprogram, og det påvirker elevens mulighet til å gjennomføre utdanningsprogrammet.

3.5 SCCT sin valgmodell

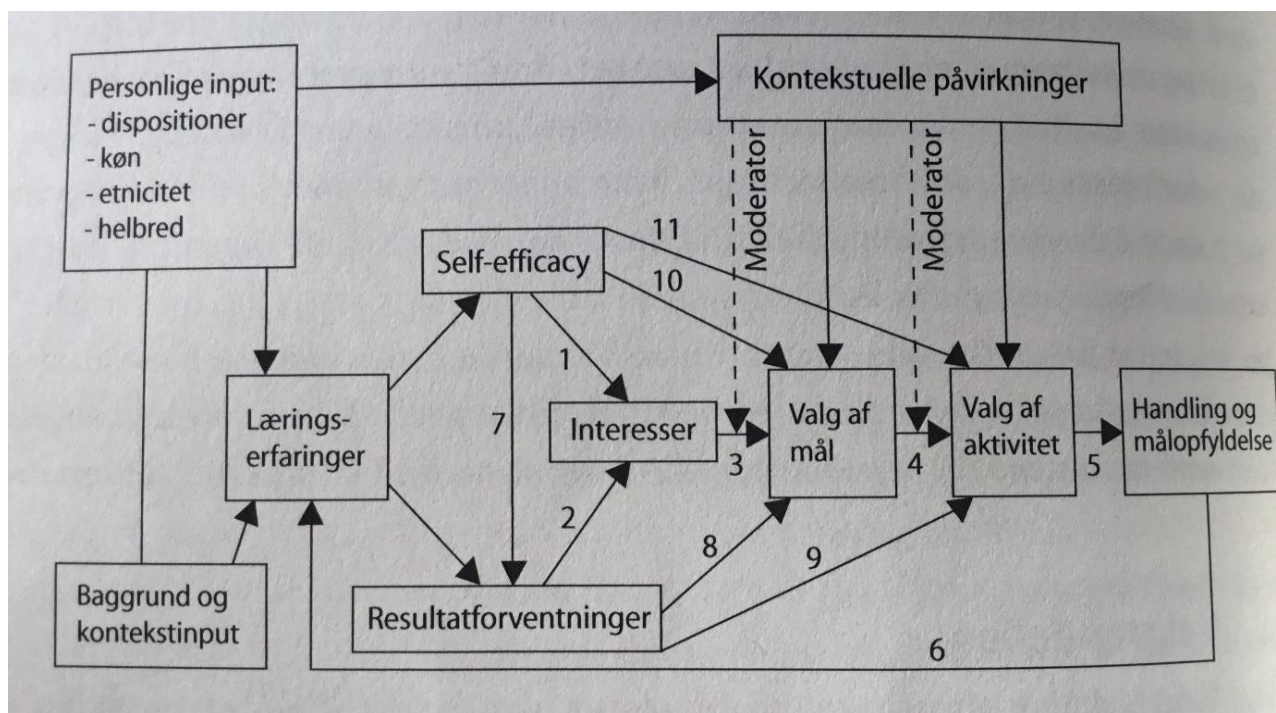
Sosialkognitiv karriereteori bygger på Bandura sine tanker om mestringsforventning. Teorien vektlegger samspillet mellom elevens personlige forutsetninger og eleven sitt miljø. Den sosialkognitive karriereteorien blir ofte omtalt som SCCT, og denne benevnelsen blir også benyttet i denne oppgaven. SCCT ble utformet av forskerne Robert W. Lent, Steven D. Brown og Gail Hackett. Kildene til dette kapitlet er fra Social Cognitive Career Theory (Lent, Brown & Hackett, 2005 s. 101 - 127), og boken Karrierevalg (Højdal & Poulsen, 2012 s. 189 -213).

SCCT ser på karrierevalg som en prosess med flere ledd. De ulike leddene virker inn på hverandre og alle leddene medvirker til at en beslutning om f.eks. valg av utdanningsprogram til videregående skole kan bli tatt. De to hovedelementene i prosessen er elevens mestringsforventning og utbyttet eleven tror han kan få av sitt valg, ifølge Lent m. fl (2005).

Mestringsforventning er måten elevene vurderer sin mulighet til å lykkes med en oppgave. Utbyttet av å utføre en oppgave, resultatforventningen, handler om gevinsten en elev kan se for seg at hans handling kan utløse. I skolesammenheng kan et slikt gevinst for eksempel være karakterer, respekt fra medelever eller muligheter på lang sikt til å få en god jobb. I arbeidslivet kan resultatforventninger være knyttet til lønn, respekt, prestisje, innhold i yrket og lignende.

Lent m. fl (2005) har formidlet sine tanker om hvordan karrierevalg blir gjennomført via en modell. Modellen tar utgangspunkt i elevens egne tanker om hvem han er, og hva han tror han kan få til. Dette utgangspunktet vil sammen med elevens mål for framtiden være sentralt i valgprosessen.

Modell for karrierevalg:

FIGUR 3. SCCT VALGMODELL (ETTER HØJDAL & POULSEN 2012 s. 204)

Det ene startpunktet i modellen er de personlige forutsetninger (personlige input) som f.eks. fysiske egenskaper, talent, helse og kjønn. De personlige forutsetninger blir tolket av elevene. Dermed blir elevens subjektive inntrykk av seg selv det ene startpunktet. Elevens subjektive tanker om egne personlige forutsetninger påvirker beslutningsprosessen i mange faser.

For det første har dette direkte påvirkning på læringserfaringer eleven gjør seg. Et eksempel på dette kan være en person med god fysikk som erfarer at oppgaver, som krever litt muskler, blir løst på en grei måte.

For det andre vil de personlige forutsetningene direkte påvirke prosessen for hvilke mål elevene setter seg.

For det tredje har personlige forutsetninger direkte innflytelse på prosessene i forkant av en beslutning. De personlige forutsetningene påvirker også direkte valget personen skal ta. Et slikt valg av aktivitet kan f.eks. være valg av utdanningsprogram. I valg av utdanning kan f.eks. de personlige forutsetninger som fysisk styrke være nødvendig for å kunne utdanne seg til visse yrker som politi, brannkonstabel eller snekker for eksempel.

Det andre startpunktet i prosessen er miljøet og konteksten eleven vokser opp i (baggrund og kontekstinput). Oppvekstmiljøet vil avgjøre hvilke erfaringer en elev får. En person som vokser opp i et miljø som er teknisk eller mekanisk interessert, vil ofte få erfaringer fra tekniske og mekaniske områder i ganske ung alder. På den andre siden vil en person som vokser opp i et teoretisk preget miljø muligens ikke få praktiske erfaringer. Et miljø som tenker kjønnsstradisjonelt om yrker og erfaringer, kan hindre jenter i å få erfaringer med snekkerarbeid og lignende, mens gutter kan miste erfaringer fra for eksempel omsorgsarbeid. Elevens personlige forutsetninger og oppvekstmiljø vil virke inn på hvilke læringserfaringer eleven får i løpet av oppveksten.

Læringserfaringene er grunnlaget for eleven sin utvikling av mestringsforventning (Self-efficacy). Mestringsforventning er elevens tillit til at en kan klare å løse oppgaver som en møter.

Elevens læringserfaringer blir sammen med mestringsforventning grunnlaget for de resultatforventninger eleven har til ulike framtidige valg og handlinger. Resultatforventninger og mestringsforventning vil videre påvirke både de mål elevene setter seg, og hvordan de ønsker å realisere sine mål.

I forhold til valg av utdanningsprogram vil elevens mestringsforventning og tanken på hvilket utbytte eleven vil ha av utdanningsprogrammet sammen med elevens interesser utgjøre grunnlaget for valg av utdanningsprogram.

Lent m. fl. (2005) er opptatt av at modellen kan brukes til å forebygge feilvalg og forstå karrierevalg. SCCT mener rådgivere må ha et utviklingsperspektiv i sitt syn på elever. Elevene må få støtte til å overvinne barrierer de opplever at kan hindre dem i å nå sine mål. Det kan være at elevene har for lave mestringsforventninger, og av den grunn ikke klarer å finne en god måte å løse valget av utdanningsprogram på. Da kan en rådgiver kanskje hjelpe elevene til å finne fram til tidligere gode erfaringer på lignende områder. Et møte med andre signifikante rollemodeller, eller en fortelling om andre personer som eleven kan identifisere seg med kan øke eleven sin mestringsforventning. Når en elev mangler mestringsforventning kan det bidra til at han av den grunn unngår å velge noen utdanningsprogram.

Elevens manglende mestringsforventning kan skyldes at eleven mangler erfaringer fra et område som har betydning for hvordan han skal lykkes med et utdanningsprogram. Et eksempel på dette kan være en elev som mangler erfaringer som kan knyttes til elektrofaget. Da kan en utprøving av elektrofaget hjelpe eleven til å utvikle et grunnlag til å skape

mestringsforventning. Den nyutviklede mestringsforventning kan bidra til at eleven tar en mer erfaringsbasert vurdering av sin tro på å kunne mestre elektrofaget.

SCCT mener elevens subjektive syn på egen mestringsforventning sammen med personlige mål påvirker valget av utdanningsprogram. Teorien om valg kan gi elev og veileder et verktøy til å øke forståelsen av hvordan ulike elementer kan påvirke valg av utdanningsprogram. SCCT kan være et utgangspunkt for å analysere tanker en elev har om utdanningsvalg.

3.6 Oppsummering

Career management skills, oftest forkortet til CMS, deler karrierekompetanse inn i fire kompetanseområder. Law og Watts (2006) peker på beslutninger, oppmerksomhet på ulike muligheter, overganger og kjennskap til seg selv som de fire områdene som utgjør karrierekompetanse. Law (2018) har senere utarbeidet en karrierelæringsteori. Han mener at folk uansett vil lære seg karriereferdigheter, men at opplæring vil tilføre systematikk og grundighet. Han peker på fire stadier der en starter med å oppdage ny informasjon i forhold til karrieren. Den nye informasjonen må organiseres før en videre kan fokusere på hva som er viktig for den videre karrieren. Til slutt må en få en oversikt og forståelse som kan gi en oversikt over sannsynlige konsekvenser av en ny karrierehandling.

Kolb ser i sin læringsteori på erfaringen som en forutsetning for læring. Kolb var uenig med det behavioristiske læringssynet og flyttet fokuset over på et erfaringsbasert syn på læring. Kolb forfekter et helhetlig syn på læring som kombinerer erfaring, persepsjon, kognisjon og atferd (Kolb, 2012, s.285). Dette innebærer at læring er en prosess som innebærer både erfaringer og abstrakt tenkning. Besøksdager vil trenge refleksjon og utvikling av abstrakte begrep for at læring skal skje, ifølge Kolb (2012).

Bandura (1997) vektlegger mestringsforventningen mennesker har i møte med nye oppgaver. Troen og forventningene en person har i forhold til å løse en oppgave vil være avgjørende for om en klarer å løse oppgaven, ifølge Bandura. Bandura peker på virkelige erfaringer som kilden til mestringsforventning.

Utfra Banduras tanker om mestringsforventning har det blitt utviklet en modell for hva som påvirker karrierevalg. Modellen bygger på sosialkognitiv tenkning og peker på mestringsforventning og utbyttet av et valg som de to viktigste faktorene ved et karrierevalg. Mestringsforventning og forventning til utbytte blir påvirket av mange faktorer som for eksempel personlige forutsetninger, kjønn og oppvekstmiljø.

Teoriene kan bidra til å belyse prosessen elevene er i ved utprøving av utdanningsprogram. Likevel er det bare teorier, og de kan ikke fange opp alt som skjer ved besøksdager. Det kan være en svakhet ved teoriene at de ikke kommuniserer så godt med ungdomsskoleelevene. Skal teoriene kommunisere med ungdom må de med stor sannsynlighet transformeres ut til nye ord og aktiviteter?

4.0 Metode og forskningsdesign

«Det ligger et fjell i det indre av Newfoundland, det heter Halfway Mountain. Det rager opp i et nokså plant skogland og synes derfor kanskje høyere enn det er. Jeg har vært rundt det på jaktur, og da la jeg merke til hvordan et slikt fjell er blitt noe annet hver gang en har beveget seg bare et lite stykke. Du kan få tusen beskrivelser av Halfway Mountain, og alle er like riktige. Jeg kjenner en sterk trang til å si deg dette nu, at fjellet er stort, og det er mangesidet, men den som lå i lenker på jorden så bare Halfway Mountain fra det stedet der han lå.»

(Epilogen fra: *En flyktning krysser sitt spor* av Aksel Sandemose (2000).

Aksel Sandemose forteller om hvordan forskjellige perspektiv kan gi ulik informasjon om samme fenomen. I intervjuene med tiendeklassinger har ønsket vært å lytte til deres erfaringer fra besøksdager i videregående skole. Utprøving av utdanningsprogram har vært vårt «Halfway Mountain», det vi har gått noen runder rundt og sett på. Sammen har vi sett på utprøving av utdanningsprogram fra flere ulike perspektiv, og elevene har forsøkt å sette ord på de ulike erfaringer og meninger de har om besøksdager. Erfaringene kan sprike og de er subjektive, og en kan få mange ulike beskrivelser som alle er rette.

Forskning handler om å undersøke noe systematisk. Mitt ønske med oppgaven er å undersøke elevene sine erfaringer ved hospitering i videregående skole, og undersøke hvilken innvirkning dette har på utvikling av deres karrierekompetanse.

Forskningsspørsmålene undersøker elevenes erfaringer ved hospiteringsdager, og hvordan dette kan utvikle deres karrierekompetanse. Det er naturlig å velge kvalitativ forskning når en leter etter folks erfaringer og meninger.

Dette kapitlet vil omtale valg av metode, forskningsdesign, utvalg, intervjuprosessen, intervjuguide, gjennomføring av intervju, framgangsmåte ved analyse av data, feilkilder og etiske vurderinger.

Litteraturen til kapitlet er hentet fra Postholm; *Kvalitativ metode* (2010), Kvale og Brinkmann; *Det kvalitative forskningsintervjuet* (2010), Halkier: *Fokusgrupper* (2006), Maxwell: *Qualitative research design* (2013) og Grønmo (2016); *Samfunnsvitenskapelige metoder*.

4.1 Kvalitativ metode

«Å forske kvalitativt innebærer å forstå deltakernes perspektiv» (Postholm, 2010 s. 17). Dette er utgangspunktet for denne masteroppgaven.

Samtaler har alltid vært en av menneskenes beste informasjonskilder. Ved å stille gode spørsmål og lytte nøye til svarene som har kommet, har mennesker økt sin innsikt i hvordan det er å være menneske. Oppgaven ønsker å undersøke elevene sine opplevelser, og dette innebærer også et forsøk på å tolke deres erfaringer.

4.2 Forskningsdesign

Et forskningsdesign består av flere deler. Joseph Maxwell (2013) har laget en modell med fem hovedelementer. De fem hovedelementene er et konseptuelt rammeverk, mål, problemstilling/forskningsspørsmål, validitet og metoder. Disse fem elementene står i en gjensidig relasjon til hverandre. Forskningsspørsmålene er senteret i modellen, og de påvirker og blir påvirket av de andre elementene. Forskningsspørsmålene blir en rød tråd i forskningen. Målene med forskningen vil være det forskerne ønsker å få ut av forskningen både av kunnskap og utvikling. Metodene for å samle inn data og analysere data, vil henge sammen med de andre elementene. Det konseptuelle rammeverket består av forskerens bakgrunnskunnskap og teori som bringes inn i forskningen. Validiteten er spørsmålet om datamaterialets gyldighet.

Et mål med oppgaven er å tilføre faget utdanningsvalg ny forståelse og kunnskap som kan videreutvikle faget. Samtidig er det et ønske om å øke kunnskapen om hospiteringsdager, som mange elever ser på som den viktigste faktoren i beslutningen om valg av utdanningsprogram. I rådgiverjobben håper jeg økt innsikt kan videreutvikle og inspirere veiledningssamtaler med elever. På det personlige plan håper jeg på økt profesjonell kompetanse og glød.

Forskningsspørsmålene i oppgaven spør etter elevers mening om hospiteringsdager. For å finne svar på dette var kvalitativt intervju en måte som tidlig pekte seg ut som en naturlig forskningsmetode. Det kvalitative intervjuet har rom for subjektive tanker.

Etter flere vurderinger valgte jeg å organisere intervjuene som fokusgruppeintervjuer. Styrken med fokusgrupper er at de kan uttrykke elevgruppens fortolkninger. Uenigheter kan komme til overflaten og utdypes i gruppen. Det å reflektere sammen med en gruppe er ofte fruktbart. Når en person uttaler seg, setter det i gang nye tanker hos andre (Halkier, 2006).

Ungdom kan oppleve seg mye friere sammen med andre ungdommer, og dette talte også for fokusgrupper. Ungdomsskoleelever er ofte veldig sosiale, og i grupper kan de sprudle og inspirere hverandre til tenkning og utvikling. Intervjuene ble foretatt ganske umiddelbart etter besøksdagene. Derfor ble det antatt at elevene ikke hadde reflektert detaljert over besøksdager, og at dette var en prosess som kunne bli satt i gang i intervjuet. Mange av spørsmålene til informantene ville kunne bli erfart som noe de ikke hadde snakket så mye om før.

Ulemper med fokusgrupper kan, ifølge Halkier (2006), være at sosial kontroll kan hindre folk i å si hva de mener. Konformitet og polarisering kan oppstå i fokusgrupper.

Fokusgrupper ble valgt som en hovedstrategi for å samle inn data. Hvis det i fokusgruppene dukket opp spennende intervjuobjekter ville jeg følge dette opp med nye intervjuer. Dette var mulig siden jeg intervjuet elever ved egen skole.

4.3.1 Utvalg og rekruttering

Av praktiske grunner har det vært ønskelig å utføre intervjuer ved egen skolen. Det kan være utfordrende å finne skoler, rektorer og lærere som ønsker å stille opp i undersøkelser.

Skolehverdagen er hektisk og skoler får veldig mange henvendelser om å delta ulike prosjekt. På egen skole ville jeg enkelt kunne håndtere de formelle godkjenninger til forskning hos ledelsen, lærere, elever og foreldre. Denne typen utvelgelse av forskningsarena blir ofte benevnt som bekvemmelighetsutvalg. Skolen vår har 180 elever og den ligger i utkanten av en av landets 20 største kommuner. Mange av de som bor på tettstedet vårt har jobb i landbasert industri eller næringer tilknyttet olje. Hovedtyngden av elevene våre søker seg til yrkesfaglige utdanningsprogram. Tiendekullet i år, som informantene er rekruttert fra, bryter litt med det som er vanlig på skolen vår, ved at mer enn 50 % har søkt seg inn på studiespesialisering.

De fleste av elevene våre begynner på to videregående skoler i nærheten, mens en fem til ti prosent drar videre til byen for å gå på videregående skole.

I rekruttering av elever til fokusgrupper satte jeg opp to kriterier. Det skulle være en fordeling på ca. 50/50 mellom gutter og jenter, og jeg ønsket at det skulle være en blanding av elever som hadde besøkt studieforberevende utdanningsprogram og elever som hadde besøkt yrkesforberedende utdanningsprogram. Gruppestørrelsen ble satt 7-8 deltakere per gruppe, og det ble i utgangspunktet satt opp tre fokusgrupper. En lærer som kjente klassene godt ble bedt om å både plukke ut elever til intervjuet, og sette opp intervjugrupper. Til fokusgruppeintervjuene meldte fem gutter frafall av ulike grunner. Intervjuene ble foretatt som planlagt med den konsekvens at det ble en overvekt av jenter i fokusgruppeintervjuene. I parintervjuene ble fire jenter plukket ut på grunnlag av meninger som kom til uttrykk i fokusgruppeintervjuene. Dermed er det kjønnsmessige ubalanse i informantgruppen.

Intervjuene med de tre fokusgruppene gav gode, men knappe svar. I første omgang overrasket de knappe svarene litt. Kanskje hadde jeg overvurdert mine egne ferdigheter som intervjuer?

Samtidig ble det ingen sterk samtaledynamikk mellom deltakerne i fokusgruppene. Utfra at intervjuene hadde litt knappe svar ble det etter samtale med veileder bestemt å ta et fjerde fokusgruppeintervju.

I intervjuene dukket det opp fire personer som det var spennende å vite mer om. To av informantene vurderte valg av veldig ulike utdanningsprogram. De to andre informantene fikk erfaringer på besøksdager som ble avgjørende for deres valg av utdanningsprogram. Etter samråd med veileder ble det valgt å gjøre to parintervju. Tanken var at elevene kunne være mer avslappet når de var to, og at dette kunne få dem til å reflektere friere. Ved å være to i samtalen kunne de også gi hverandre innspill som avklarte og utdypet hva de tenkte.

Dermed ble det fire fokusgruppeintervjuer og to parintervjuer som utgjør empirien i oppgaven.

4.3.2 Intervjuguide

I forkant av fokusgruppeintervjuene ble det utarbeidet en intervjuguide. Intervjuguiden inneholdt spørsmål som dekket bredden av karrierekompetanse. Hensikten med å stille spørsmålene var å finne essensen i de erfaringene elevene hadde gjort ved besøksdager i videregående skole. Spørsmålene tok utgangspunkt i de tre punktene beslutninger, overgang og kjennskap til seg selv. Disse tre punktene er også tre av de fire kjernepunktene i CMS, rammeverket for karriereveiledning. Hensikten med å ta utgangspunktet i CMS var å sikre en bredde i intervjuene, der viktige aspekt ved hospitering i videregående skole ble undersøkt. Det ene punktet informasjon ble underveis i arbeidet med oppgaven koblet ut for det gikk så markerte inn i de tre andre punktene. Intervjuguiden åpnet for å stille oppfølgingsspørsmål utfra det som framkom underveis i intervjuene.

Intervjuguiden var utgangspunktet for et halvplanlagt formelt intervju (Postholm, 2011). Spørsmålene var utformet slik det blir beskrevet med bildet som «tre med grener». «Stammen er det sentrale emnet, og grenene hovedspørsmålene eller de temaene som bringes inn i forbindelse med hovedtemaet» (Postholm 2011 s.79). Dersom intervjuet hadde dreid i en annen retning ville jeg ha en mulighet til å følge dette opp med nye spørsmål, men samtidig holde meg innenfor tema. Dette er jo også en åpenhet som sikrer muligheten til å finne ut noe en kanskje ikke vet så mye om, eller har tenkt så mye på tidligere i forhold til hospitering.

I utarbeidelsen av intervjuguide ble det tatt hensyn til at spørsmålene muligens ikke var tanker elevene hadde gjennomtenkt på denne måten før. Ønsket var at spørsmålene skulle invitere til refleksjon over besøksdagene.

Til parintervjuene ble det utarbeidet en ny intervjuguide. Den nye intervjuguiden var mer detaljert og hadde flere underspørsmål enn den første guiden. Hensikten med den nye intervjuguiden var at den skulle forsøke å utdype og nyansere fokusgruppeintervjuene.

4.4 Forberedelse av intervju

I starten av september fikk elevene som skulle delta i intervjuene med seg et skriv hjem om forskningsintervjuet og hva forskningsprosjektet handlet om. Foreldre og elever skrev under på at eleven samtykket i å delta i et forskningsintervju om besøksdager i videregående skole. Forskningsprosjektet er godkjent av NSD, personvernombudet for forskning. Selv om elevene var over 15 år og forskningen var lite sensitiv ifølge NSD, ble det innhentet samtykke fra foreldre for å være på den sikre siden i forhold til å intervju ungdomsskoleelever. Hospiteringsdagene som tiendeklassingene deltok på var i slutten av september og i begynnelsen av oktober. Det var ønskelig å intervju elevene så tett innpå fullførte hospiteringsdager som mulig, og dermed ble intervjuene foretatt i oktober.

Intervjuene ble foretatt i et møterom på skolen. Møterommet ligger uforstyrret til i første etasje og er lyst og hyggelig. Elevene satt rundt et avlangt bord. På bordet lå intervjuguide, notatblokk og en liten lydopptaker. Det ble informerte om at intervjuet ble tatt opp med diktafon, og at det ville bli overført til datamaskin senere. Lydopptakene vil bli slettet ved avsluttet masterprosjekt.

På døren til rommet hadde jeg hengt informasjon om at rommet var i bruk til intervju, og at vi ikke ønsket å bli forstyrret.

I fokusgrupper har en ofte med en moderator. Det vil si at en har med en person som har et øye med samspeillet i gruppa. Intervjuene ble foretatt uten moderator, fordi jeg kjente elevene og vurderte det slik at det å være to voksne tilstede på intervjuet kunne virke litt voldsomt. Derfor noterte jeg ned en del informasjon om dynamikken i gruppene etter hvert intervju. Intervjuene foregikk med åpenhet og letthet, og stemningen hadde kanskje vært mer lukket og reservert med flere voksne tilstede.

4.4.1 Intervjuene

Det første intervjuet var med tre jenter og tre gutter. Elevene kom og var tydelig litt spente på hvordan dette skulle bli. De var hyggelige og tydelig motiverte på å gi greie svar. Svarene de gav var korte, men hadde et tydelig innhold. Selv om det flere ganger ble oppfordret til å kommentere det andre sa, så ble det ikke en sterk dynamikk i samtalen i gruppa. De svarte ærlig og kortfattet på spørsmålene.

I etterkant tenkte jeg at både elevene og jeg tok med våre roller som elever og lærer i samtalen. Intervjuet varte i ca. 30 minutter. Elevene gav uttrykk for at det hadde vært kjekt å snakke om besøksdagene, og at de syntes det var et nyttig emne å prate om.

Gruppe to var i utgangspunktet satt opp med fem jenter og tre gutter. To av guttene var ikke tilstede den dagen intervjuet var avtalt. Intervjuet ble likevel gjennomført. Denne intervjugruppa svarte med lengre svar, og kommenterte det andre hadde sagt i intervjuet. Gruppedeltakerne virket åpne og gav klart uttrykk for sine meninger. Samtidig var dynamikken som kan framkomme ved uenighet om et tema fraværende. Det er muligens vanskelig å være uenig om andre sine erfaringer ved besøksdager. Intervjuet varte i ca. 35 minutter.

Gruppe tre bestod av fire jenter og fire gutter. Gruppa bestod av ganske ulike personer fra to klasser. Et par av informantene framstod som litt tilbakeholdne, mens de øvrige var engasjerte og ønsket å bidra med sine synspunkter. Gruppedeltakerne tok i liten grad fatt i andre sine synspunkter, men framførte svarene sine på et individuelt grunnlag. Alle syntes de hadde hatt godt utbytte av besøksdagene. Samtalen varte i overkant av en halvtime.

I utgangspunktet hadde jeg tenkt at tre fokusgrupper ville gi nok empiri til oppgaven. Svarene og samspillsdynamikken i gruppene hadde ikke helt gitt den datamengden som var ønskelig til oppgaven. I samråd med veileder valgte jeg å kjøre en fjerde fokusgruppe. Denne gruppen skulle i utgangspunktet bestå av åtte personer, men to av guttene var ikke tilsted, så gruppa ble bestående av fem jenter og en gutt. Dette var den mest livlige av gruppene. De slappet av og var nokså frie og uformelle. Likevel var svarene de gav både reflekterte og innholdsrike. Gruppa var også god til å bygge videre på det andre hadde sagt. I samtalen dukket det opp en del interessante informasjoner som senere ble tatt opp i nye intervju med to av informantene. Samtalen varte i en halvtime.

4.4.2 Parintervju

Etter å ha gjennomført fire fokusgruppeintervju hadde jeg et brukbart empirigrunnlag. Informantene hadde sagt sine meninger om besøksdager på en troverdig, men litt knapp måte. I en ny vurdering av datagrunnlaget ble det sammen med veileder besluttet å utføre noen oppfølgingsintervju. I et forsøk på å komme litt dypere ned i elevene sine tanker valgte jeg å intervju fire av informantene nok en gang. For å beholde litt av gevinsten ved at elever kan reflektere godt sammen valgte jeg å gjøre to parintervju. Til parintervjuene ble det utarbeidet en ny intervjuguide. Den nye intervjuguiden bestod av spørsmål det var interessant å vite mer om, og erfaringer som kunne bli utdypet. Intervjuguiden var også denne gang utformet med et tydelig hovedtema som var besøksdager, men i tillegg var det skrevet forslag til oppfølgingsspørsmål.

Det første intervjuet var med to elever som hadde skaffet seg helt nye erfaringer under besøksdagene. Begge hadde besøkt utdanningsprogram som gav dem helt nye og ukjente erfaringer. De hadde opplevd at de nye erfaringene hadde gitt dem selvtillit på nye områder. Samtalen var veldig engasjert og de to intervjuobjektene inspirerte og reflekterte sammen på en god måte. Litt ulike spørsmål og munter stemning under intervjuet kan medvirke til at ikke alt som ble sagt i intervjuet var like relevant empiri. Totalt sett ble dette et intervju med en god del spennende informasjon. Intervjuet varte ca. 30 minutter.

Til det andre parintervjuet hadde jeg invitert to elever som var veldig i tvil om valg av utdanningsprogram. Ingen av dem hadde besøkt utdanningsprogrammet og skolen de hadde som sitt sannsynlige førstevalg. Det ble en spennende samtale med mange sideveier utfra intervjuguiden. Informantene snakket åpent og ærlig om sine tanker rundt besøksdager og hvilken betydning dette hadde for deres valg av utdanningsprogram. De var også opptatt av sine inntrykk av kulturene ved de ulike skolene. Intervjuet varte i 40 minutter.

4.5 Framgangsmåte ved analyse av data

I kvalitative forskningsprosjekter starter analysen allerede under innsamlingen av data (Grønmo, 2016). Under samtalene med informanter oppdager forskeren interessante utsagn. Det samme skjer underveis i transkribering av intervju. Derfor blir ikke analysen en så tydelig avgrenset fase i kvalitativ forskning som i kvantitativ forskning (Grønmo, 2016, Postholm,

2010). Informasjon om elevene sine erfaringer ved besøksdager kommer til syne både i intervjusituasjonen, under transkribering og i hele analysefasen.

Datamaterialet var i utgangspunktet en muntlig tekst som ble oppbevart på diktafonen. Denne muntlige teksten ble etterhvert transkribert. Transkripsjonen ble utført med en nokså nøyaktig gjengivelse av det som ble sagt. Det ble lagt vekt på å skrive ordrett det som ble sagt og ta med kommuniserende lyder som eh, hm og lignende. Den transkriberte teksten var omfattende og det var nødvendig å organisere empirien på en mer oversiktlig måte.

Det å organisere mye empiri fra intervju for å skape oversikt kan gjøres på mange ulike måter. Datamaterialet i oppgaven er ganske omfattende og det har også et visst sprik i innhold, selv om temaet hele tiden er det samme. For å skape oversikt over en stor datamengde er det nødvendig å strukturere datamaterialet. Det ble brukt en metode som Postholm (2010 s.88-91) omtaler som åpen koding i første fase. Den første fasen bestod i å sette navn på og kategorisere materialet ved en grundig gjennomlesing. Denne måten å kode empirien på ble nokså detaljert og vanskelig å holde oversikt over. For å skaffe en bedre oversikt ble dette materialet gruppert inn under større hovedgrupper. Forskningsspørsmålene ble brukt som hovedgrupper til å sortere empirien i. Denne måten å organisere empirien på skapte større oversikt, og fanget bedre opp sammenhengen i empirien.

Forskingsspørsmålene rommet mye av empirien, men ikke alt. Dermed ble det laget en samlingskategori som i utgangspunktet fikk benevnelsen diverse.

Organiseringen ligner litt på et bilde Postholm (2016) bruker fra en dagligvarebutikk for å illustrere strukturering av datamaterialet. I dagligvarebutikken er det en avdeling for frukt, en avdeling for kjøttvarer og en for bakervarer. Disse hovedkategoriene er igjen oppdelt i mindre kategorier. Fruktdisken vil ha en hylle for appelsiner, en for epler osv. Ved å gruppere dataen i ulike kategorier blir det skapt nødvendig oversikt over empirien.

Forskning er en produksjon av kunnskap. Skal kunnskapen være nyttig må den ha kvalitet. Kvaliteten er avhengig av forståelsen forskeren har av f. eks sin rolle, validitet og overførbarhet i funnene

4.6 Forskerrollen

«Forskeren er det viktigste forskningsinstrumentet i kvalitativ forskning» (Postholm, 2010 s. 125-130). Postholm mener forskeren må være åpen om hvilke erfaringer og hvilke teoretiske

perspektiv som ligger til grunn for forståelsen av forskningsarbeidet. Hun mener forskeren må prøve å legge vekk sin forforståelse. Postholm (2010 s.128) snakker om å møte forskningsfeltet med et åpent sinn, men ikke et tomt hode. Det betyr at hun mener forskeren ikke kan legge bort sin forforståelse, men at forskeren må være bevisst seg sin forforståelse. Subjektiviteten skal ikke legges til side, men åpent komme fram.

Videre sier Postholm at forskeren må være bevisst at den kunnskapen som blir skapt er knyttet til en bestemt virkelighet. Hun referer til Bruner (Postholm, 2010, s.129), og forteller at han sier fortellingen eller kunnskapen alltid befinner seg i skjæringspunktet mellom kulturen som studeres og forskerens egen autobiografi.

Av praktiske grunner ble empirien i oppgaven samlet inn på egen arbeidsplass. Dette kan innebære en rollekonflikt da jeg er lærer for alle informantene i faget utdanningsvalg. I tillegg har jeg som rådgiver individuelle veiledningssamtaler med informantene. Dette kunne medføre at elevene ville kunne la meninger bli farget av at de uttalte seg om min utførelse av jobb. Denne rollekonflikten var det nødvendig å være oppmerksom på. Det var for eksempel naturlig å spørre informantene om hvem de i etterkant av hospitering hadde snakket om utprøvingen med. I denne forbindelse ble det unngått å drøfte spørsmål angående skolens rådgiving og undervisning i faget utdanningsvalg.

Til tross for min bevissthet om å være i en forskerrolle var det vanskelig i de to første intervjuene for både elever og lærer å gå ut av de vanlige rollene. Goffmann (Aagre, 2007), snakker om denne rollesegmenteringen ved å bruke teater som en metafor. Både elevene og jeg forble i våre roller som lærer og elev. Goffmann forteller at en kan forlate sine opprinnelige roller ved å gå backstage, for å snakke sammen på en annen måte. Erfaringene fra de to første intervjuene ble brukt til å justere egen rolle. De fire siste intervjuene forløp friere og åpnere, og gav lengre svar.

Erfaringsbakgrunnen som rådgiver og lærer har lært meg en del om å skape tillit og åpenhet i samtaler. I intervjuene ble det fokusert på å få fram elevenes erfaringer og meninger ved å stille åpne spørsmål.

4.7 Validitet

Dette kapitlet om validitet er basert på Sigmund Grønmo (2016) sin bok om samfunnsvitenskapelige metoder. Validitet handler om at empirien har gyldighet i forhold til

forskningsspørsmålene. Validiteten er et uttrykk for hvor godt empirien svarer på det forskeren ønsker å undersøke. I kvalitativ forskning er det tre validitetstyper som er viktig for en kvalitetsvurdering av datamaterialets gyldighet. Disse tre formene er kompetansevaliditet, kommunikativ validitet og pragmatisk validitet.

Kompetansevaliditeten går på forskerrollen som er omtalt ovenfor. Grønmo (2016) understreker at forskerens erfaring og bevissthet om rolle er det viktigste elementet for å skape validitet i kvalitativ forskning. Det er viktig for validiteten at forskeren er fleksibel og kan endre og justere opplegget for datainnsamling underveis om det er nødvendig. I denne oppgaven var det i utgangspunktet planlagt å ta tre fokusgruppeintervjuer. Underveis ble dette justert til fire fokusgruppeintervju og to parintervju.

Grønmo peker også på at validiteten avhenger av om forskeren klarer å gjøre en teoretisk fortolkning av empirien. Forskerens kvalitet er ikke nok til å si at datamaterialet er valid, men han må også forstå empirien på en redelig og etterrettelig måte.

Den kommunikative validiteten går på at forskeren drøfter materialet med andre for å vurdere hvor godt og treffende datamaterialet er for problemstillingen. Materialet er framlagt for informantene og deres klassekamerater. Dette ble gjort for at de skulle kunne gi innspill og kommentarer om det som har framkommet av funn i datamaterialet. Elevene kjente seg igjen i de funnene som ble lagt fra for dem.

Den pragmatiske validiteten bestemmes av, at datamaterialet og resultatene i en studie kan danne grunnlag for videre utvikling av ungdomsskoleelevers karrierekompetanse. Utfra egen vurdering vil de erfaringer og meninger elevene har om utprøving av utdanningsprogram kunne bidra til utvikling av fagfeltet. Om resultatene av forskningen blir til nytte for å utvikle elevenes karrierekompetanse i framtiden vil dette bekrefte validiteten i oppgaven. En slik nytte kan være at oppgaven gir en forståelse av hvordan noen elever kan oppleve utprøving av utdanningsprogram i forhold til utvikling av karrierekompetanse. Denne forståelsen kan ikke generaliseres, men likevel gi informasjon som kan være gjenkjennelig hos andre elever. Pragmatisk validitet omtales også som overførbarhet.

4.8 Etikk

Forskningsprosjektet er godkjent av NSD, som beskrev prosjektet som lite sensitivt. Likevel har det vært vektlagt å gjøre arbeidet på en ordentlig måte som ivaretar sannhet og hensyn til personer.

Opplevelser av et fenomen vil alltid være preget av subjektivitet, og forståelsen vil bli preget og tolket av den som erfarer fenomenet. I arbeidet med å undersøke elevenes erfaringer med utprøving av utdanningsprogram har det vært en rettesnor å videreformidle elevenes uttalelser.

I intervjuene forteller elevene om seg selv og de forteller om lærere og skoler de har møtt. Selv om det ikke er svært sensitivt materiale har elevene og skolene de har besøkt blitt omtalt med andre navn enn de virkelige i denne oppgaven. Hensikten er naturlig nok å beskytte personene som uttaler seg og de personene som blir omtalt.

Generelt har den danske etikeren Løgstrup sine ord, om at vi alltid holder noe av en annens liv i våre hender, vært en ramme for arbeidet med denne oppgaven.

En annen generell ramme har vært det Grønmo (2004 s.32-33) omtaler som tre etiske forskningsnormer nemlig originalitet, ydmykhet og redelighet. Originalitet er en forpliktelse til å forsøke å få fram ny kunnskap og ikke plagiere andre sitt forskningsarbeid. Ydmykhet går på å være seg bevisst sine kunnskaper og eksplisitt uttrykke begrensinger ved egen kompetanse og forskningen. Redelighet er særlig viktig i forskning, og forskeren bør jobbe under en sannhetsforpliktelse. Grønmo (2004) referer i denne forbindelse til Weber som bruker begrepet «intellektuell rettskaffenhet». Dette er blant annet forsøkt ivaretatt med å referere kilder på en ordentlig måte.

4.9 Oppsummering

Denne oppgaven leter etter elevene sine perspektiv på utprøving av utdanningsprogram. Dette er gjort ved å intervju ungdomsskoleelever om hvordan de har erfart besøksdager. Erfaringer spriker ofte og i kvalitativ forskning er det rom for flertydige svar.

I utgangspunktet var fokusgruppeintervju tenkt på som intervjuformen. Styrken med fokusgruppeintervju kan blant annet være at det i en slik samtaleform kan komme inn et mangfold av meninger. Et utsagn fra en elev kan skape et engasjement hos flere til å kommentere det som blir omtalt. Det ble imidlertid ikke de store diskusjonene rundt temaene som ble tatt opp. I fokusgruppene dukket det opp fire intervjuobjekter det ville være spennende å snakke videre sammen med. Det ble valgt å intervju de fire i to parintervju, og her ble det en fin dynamikk mellom deltakerne. I disse samtalen var det noen ganger slik at den ene informantet startet en setning, og den andre informantet fullførte setningen.

Analysen starter egentlig allerede i intervjusituasjonen der en merker seg en del utsagn. I denne oppgaven varte analysen langt inn i skriveprosessen. I kvalitativ forskning har forskeren en stor innflytelse på hva som framkommer om det som blir undersøkt. I forskning må man jobbe under en forpliktelse av å bringe fram det som er oppfattet som sant.

5. Presentasjon av elevenes meninger og erfaringer ved utprøving av utdanningsprogram

5.1 Innledning om regional kontekst

Vanligvis søker flertallet av elevene ved intervjuskolen seg til yrkesfaglige utdanningsprogram. Årsakene til dette er nok mange, godt betalte jobber og gode arbeidsordninger i oljenæringen har tiltrukket seg gode arbeidsfolk som bier til en honningkrukke.

I oljenæringen er det uttrykt et ønske om å ansette ingeniører med både en praktisk og teoretisk bakgrunn. Teoristerke elever har ofte tatt yrkesfaglig utdanning før de senere har tatt påbygg, eller søkt seg til høyskoler med Y-vei. Tanken har vært at en praktisk og teoretisk

bakgrunn gir en bred og allsidig kunnskapsbase. Det har også vært vanlig at jenter har gått på helse og oppvekst for siden å ta påbygg for å kunne videreutdanne seg ved universitet og høyskoler. Yrkesfag har av flere grunner relativ høy status i informantenes boområde.

Flertallet av elevene i informantene sitt årskull har søkt seg til studiespesialisering. Informantene går i to tiende klasser med totalt 60 elever. Tilsammen er 28 elever intervjuet i fokusgruppeintervju og parintervju. Av informantene har 17 brukt begge besøkene sine på studiespesialiserende utdanningsprogram, syv av dem har besøkt to yrkesfaglige studieprogram og fire har besøkt både studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogram.

Hensikten med dette kapitlet er å videreformidle elevene sine meninger og erfaringer om hvordan besøksdager i videregående skole gir karrierelæring og bidrar til et kompetent valg av utdanningsprogram. Hovedstrukturen i kapitlet er bygd opp utfra de tre forskningsspørsmålene i oppgaven. I begynnelsen av kapitlet blir det sett på hva elevene sier om både beslutning og utvikling av kjennskap til seg selv. Grunnen til at beslutning og kjennskap til seg selv blir presentert sammen er at de går mye over i hverandre, og ved valg av utdanningsprogram er de nært knyttet til hverandre. Det tredje forskersspørsmålet om overgang til en ny skole vil bli undersøkt alene.

Sitatene i oppgaven er ikke alltid fra dialoger, det kan også være utsagn som er satt sammen fordi de sier noe om samme tema.

I dette kapitlet vil de bli oppsummert rundt hvert forskningsspørsmål istedenfor en oppsummering i slutten av kapitlet.

5.2 Utvikling av beslutningskompetanse ved besøksdager

Informantene var nødt til å ta en beslutning om valg av utdanningsprogram innen 1. mars. I forkant og etterkant av besøksdagene har elevene ulike prosesser i forhold til beslutningssikkerhet ved valg av utdanningsprogram.

I dette kapitlet skal vi se nærmere på noen grupperinger av utdanningsprogramvelgere. Den første gruppen er de informantene som hele tiden har vært bestemt på hva de skal velge. Andre gruppe er informanter som var usikre, men via besøksdager ble de sikrere. Den tredje gruppen er de som var sikre på valget sitt, men ble mer usikre underveis, etter å ha besøkt to utdanningsprogram. Den fjerde gruppen er de informantene som var usikre og forble i sin usikkerhet. Hensikten med å grupperer noen av informantene på denne måten er å

tydeliggjøre mangfoldet av prosesser som oppstår blant elevene i forhold til valg av utdanningsprogram i forbindelse med besøksdager.

5.2.1 Beslutning hos «de sikre velgerne»

Noen av elevene har lenge vært sikre på valget av utdanningsprogram. De har ofte et solid erfaringsgrunnlag og er trygge på egne ferdigheter. I intervjuene fortalte noen informanter at de var bestemte på valget av utdanningsprogram.

Thomas: Jeg var på idrettslinja og på studiespes. Jeg valgte studiespes for jeg måtte velge noe å gå på i år også, for jeg vet at jeg skal på idrettslinja, og visste at jeg måtte velge noe i år også, så da ble det studiespes på Gimle. Så jeg bare var på noe.

Anders: På toppidrett er det jo at du har aktivitet i skoletiden. Det er mye skole i tillegg, og det vet jeg ikke passer meg helt. Men selv om fagene ikke passer meg helt så skal jeg gå der på grunn av idretten.

Mina: Jeg var på idrettslinja første året og bygg andre året. Jeg vil jo ha en lang utdanning i grunnen. Da må jeg jo ta påbygg, og jeg kommer aldri til å bli snekker eller rørlegger. Jeg ville liksom besøke noe helt fremmed for å se hvordan det var. Det var gøy liksom, men jeg kommer ikke til å gå på bygg.

Vidar: Første året var jeg på TIP og andre året var jeg på elektro. Både bror min og far min har gått på TIP og de rådet meg til å sjekke det ut. Andre året gikk jeg på elektro, for jeg tenkte det var litt likt. TIP er ganske kjekt for du bruker mindre realfag og mer jobb. Jeg liker at det ikke er så mye lekser, og jeg har lyst til å jobbe innenfor industrien.

SCCT sin valgmodell i kapittel tre hevder det er to hovedfaktorer som spiller inn på folk sine karrierevalg. Det ene er folk sin mestringsforventning, og det andre er utbyttet valget kan gi dem. Informantene er i en fase av livet der de får en del erfaringer som påvirker deres selvforståelse. Når de får erfaringer fra helt nye områder, får dette innvirkning på hvordan de tror de kan løse framtidige oppgaver innen samme området. Det nye kjennskapet elevene har av seg selv etter erfaringer som besøksdager, blir en viktig del av grunnlaget for beslutning av valg av utdanningsprogram til videregående skole.

Noen av informantene har musikk eller idrettskarriere som de har lagt mye tid og krefter ned i for å utvikle. Dette har gitt dem tro på egne ferdigheter, men også et driv til å utvikle seg

innen den interessen de har utenom om skolen. Anders forteller at han kommer til å gå på toppidrett selv om han ikke er så glad i teoretiske fag. Fotballkarrieren betyr mye for han, og derfor velger han å flytte til byen for å satse på fotballen. Da er det underordnet at han må ta en del teoretiske fag, som han ikke synes så mye om. Fritidsinteressene er så viktig for han og interessene er dypt knyttet til hans identitet og karriere. Anders sine fotballferdigheter har større innvirkning på karrieren hans, enn andre skolefaglige ferdigheter.

Vidar har bror og far som jobber i industrien, og en bestefar som er pensjonert industrimann. Han ser det som naturlig å følge karrierestiene som familien har tråkket opp tidligere. Karaktermessig kunne Vidar ha klart seg fint gjennom en teoretisk utdanning. Likevel kan det virke som familiehistorien, som han referer til i intervjuet, trumfer karakterboka.

De andre «sikre» informantene tok sine valg allerede før besøksdagene. De var trygge på valgene sine og hadde besøkt sitt førstevalg av utdanningsprogram i niende klasse. Besøket i tiende klasse så noen på som en mulighet til å gjøre noe «morsomt». Dermed valgte noen av informantene utdanningsprogram til besøksdagene som fra en meny med hyggelige og kanskje kuriøse aktiviteter. Mina og Elias valgte sitt andre utdanningsprogram ut fra hva de så på som gøyalt. Thomas valgte imidlertid å besøke et utdanningsprogram på samme skole, noe som gav ham ytterligere kjennskap til skolen han skal gå på. Anita brukte de siste besøksdagene til å skaffe seg erfaringer som kunne bli nyttige ved valg av senere studier.

Det er nok enklere å være sikker på valg av studiespesialiserende enn yrkesfaglige utdanningsprogram. Her er muligens media og kommunikasjon et unntak, de har en del fag som kan være ukjente for elevene. Ungdomsskolen er ganske teoretisk og dermed vil de som velger studiespesialisering ha en relevant erfaring med teoretiske fag. Denne erfaringen kan gjøre det lettere for dem å vurdere hvordan de vil mestre og trives med studiespesialisering.

5.2.2 Utvikling av kjennskap til seg selv hos «de sikre velgerne»

Noen av informantene som lenge har vært sikre på sitt valg av utdanningsprogram uttaler seg slik om besøksdagene sin innvirkning på kjennskap til seg selv:

Thomas: Jeg vil gå på idrettslinja, jeg tror det vil passe for meg. Bortsett fra de «try hard» mange som er der.

Vidar: Jeg hadde allerede planer om å gå på TIP, og når jeg var der fikk jeg enda mer lyst til å gå der.

Mia: Jeg liker mye bedre å være ute i praksis enn å holde på med det her teoretiske. Jeg følte jeg likte meg bedre på TIP, for der fikk vi montere og demontere litt, og det synes jeg er ganske kjekt. Jeg har vært ganske sikker på hva jeg ville gå på siden åttende.

Disse tre informantene har ikke endret synet på seg selv ved besøksdager. Uttalelsene deres kan tyde på at de i stor grad har fått bekreftet sin mening om hvem de er. Thomas er sikker på valget av utdanningsprogram, selv om han har et inntrykk av at miljøet er preget av folk som er mer ambisiøse enn det han verdsetter.

5.2.3 Beslutning hos «de usikre som ble sikre»

To av informantene har i ungdomsskoletiden beveget seg fra å være «usikre» på valget sitt av utdanningsprogram til å bli «sikre». Her er en dialog mellom to jenter som ikke har lyst til å søke på vanlig studiespesialisering, men mangler erfaring fra noen utdanningsprogram som de vurderer som aktuelle. Jentene har gjort en god innsats på ungdomsskolen, men er trøtte og litt lei av lekselesing og teoretiske fag. Den ene sier det slik: «Jeg er egentlig skamlei av denne skolen».

De to jentene er veldig sosiale. Begge spiller fotball, har kjærester og prioriterer å bruke mye tid med venner. Dermed vil de måtte balansere det å ha tid nok til skolearbeid, og det å ha tid til sosiale aktiviteter. Karaktermessig hadde de nok klart seg gjennom studiespesialisering, men sannsynligvis med et middels karaktersnitt, om de ikke hadde gjort en solid innsats. De to jentene ser nok ikke på seg selv som veldig tydelige omsorgspersoner, og føler ikke for å søke helsefag.

Utfra situasjonen deres har den ene utforsket TIP og elektrofag, mens den andre har besøkt media og kommunikasjon og elektrofag. Begge har eldre brødre som har tatt yrkesfaglige utdanningsprogram. Her er en dialog mellom de to jentene. I dialogen er det fjernet noen spørsmål fra intervjuer for å gi bedre flyt i samtalen når den leses.

Lina: (På TIP) Da demonterte, demonterte vi og satt sammen en slik jekk, og så sveiste vi.

Gro: (På media og kommunikasjon) Vi tok bilder og spilte inn, filmet intervjuer og slikt rundt på skolen og slik, og så redigerte vi alt på dag to, da.

Intervjuer: Hva synes dere om de aktivitetene?

Lina: Jeg hadde aldri gjort noe av det før, så den med jekken, den synes jeg var vanskelig, og men jeg synes det var kjekt og lett å sveise. Men jeg tror ikke det hadde vært så kjekt i lengden.

Intervjuer: Nei, var det nifst eller..

Lina: Nei, jeg synes ikke det var skummelt, hadde liksom maske og sånn.

Gro: Jeg synes egentlig det var ganske kjekt å bli intervjuet av og filma og slik og ta bilder og sånt, men jeg, den redigeringsdelen, den var drittkjedelig liksom. Men jeg tror ikke jeg kunne tenkt meg media selv. Så mye knapper og ting jeg ikke visste hva var, og sitte lenge på PC-en, eller. Det var mye kjekkere å gå rundt, gjøre ting. Gå ut og ta bilder og gå rundt på skolen og ta intervjuer, og jeg synes at det var det som var kjekt liksom, ikke selve det å sitte på PC-delen.

Intervjuer: Følte dere at dere lyktes med oppgavene deres?

Lina: Eh, følte sveisingen gikk helt fint, men den jekken var jeg jo helt på bærtur. Det klarte jeg ikke i det hele tatt..

Intervjuer: Hva tenkte du da?

Lina: Jeg ble litt frustrert, men joda, jeg prøvde jo.

Intervjuer: Følte du at det gikk litt på selvtilliten, den der..

Lina: Nja, jeg vet ikke, eller jeg gjorde jo få ting, for Mia hun kunne det, så hun sa sett dette her, så gjorde jeg jo det, jeg var liksom lille jobbemannen til Mia.

Intervjuer: Du fikk til de første delene, men..

Gro: Ikke redigeringen..

Intervjuer: Hva tenkte du da?

Gro: Jeg fant ut at jeg ikke er så god på media. Alt det PC-greiene når jeg skulle redigere. Men på elektro er jeg helt ok, ikke god men helt ok.

Lina: Jeg også fant ut sånn ting jeg er halveis god i, og ting jeg ikke kan i hele tatt egentlig.

Intervjuer: Men dere følte at dere fikk det til på elektro?

Gro: Jeg fikk det mye mer til enn media egentlig.

Lina: Ja, jeg følte jeg fikk det mye bedre til.

Intervjuer: En følelse av suksess?

Gro: Ja.

Lina: Ja.

De to informantene utelukket studiespesialiserende utdanningsprogram, fordi de ikke var klare for mer teoretisk skolegang. Begge gav uttrykk for at de var lei av all teorien de hadde

på ungdomsskolen. Det som var utfordrende med valg av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene var at de manglet førstehåndskjennskap til hva fagene egentlig bestod i, og at de manglet erfaringer fra fagområder som kunne gi dem en pålitelig meststringsforventning til hvordan de kunne gjennomføre utdanning på noen utdanningsprogram som var aktuelle.

Disse to informantene gikk fra det å være usikre til å være sikre på utdanningsvalg.

Beslutningsstrategien deres gikk på å bruke innsikten fra ungdomsskolen til å luke ut de fleste studiespesialiserende utdanningsprogrammene. Den ene informanten måtte gjøre en siste runde med media og kommunikasjon for å være trygg på å utelukke studiespesialiserende utdanningsprogram. Helse og oppvekst ble utelukket utfra hvordan de så på seg selv.

Gro erfarte at hun er «*helt ok*» i forhold til elektrofag. Dette tolker jeg som en litt underdrivende konstatering av at hun lykkes, men samtidig ikke er kjempedyktig enda.

Jentene har utelukket studiespesialisering og helse og da landet de på elektrofag. De to informantene opplevde nok en følelse av å være i samme båt, og opplevde et felleskap i sitt felles standpunkt. Begge jentene trives sammen med gutter og vurderte det som miljømessig positivt å være sammen med gutter. På utprøving av elektrofag opplevde de begge at de lyktes med oppgavene de skulle utføre. Troen på egne ferdigheter innen elektrofaget, og at de hadde søsken som har gjennomført yrkesfaglige utdanningsprogram med gode karakterer, gav dem trygghet til å velge elektrofag i videregående skole.

5.2.4 Utvikling av kjennskap til seg selv hos «de usikre, som ble sikre»

De to informantene manglet erfaring med kjerneinnholdet i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene TIP og elektro. Utprøving av utdanningsprogram gav dem erfaringer som var viktige for deres kjennskap til seg selv. Den ene måtte sjekke ut om media og kommunikasjon var et aktuelt utdanningsprogram. I møtet med faget oppdaget hun at oppgaver som f.eks. redigering hverken er noe hun kan eller har lyst til å lære.

Ved å gå inn på områder som de ikke hadde erfaringer fra, så avdekket de både oppgaver de mestret og oppgaver som de ikke mestret så godt. Utvidelsen av kjennskapet til seg selv gav de to informantene trygghet til å velge et utdanningsprogram som de før manglet erfaringer fra.

5.2.5 Beslutning hos «de sikre, som ble litt usikre»

Det store flertallet av informantene har besøkt to utdanningsprogram som gir dem studiekompetanse. Disse informantene har ofte gjennomgående gode karakterer fra ungdomsskolen. Samtidig har flere av dem fritidsinteresser som de har ambisjoner om å utvikle seg i. Fritidsinteressene tenker de nok ofte på som lystbetonte, og i tillegg kan de nok vurdere det som attraktivt å være i et miljø med andre som deler deres interesser. Noen av disse elevene ønsker seg spesiell studiekompetanse. De videregående skolene prøver å tilrettelegge for at elevene kan gå utdanningsprogram som idrettsfag og samtidig skaffe seg spesiell studiekompetanse. Likevel må disse elevene ofte ta noen fag som privatister, eller ta flere fag tredje året for å få spesiell studiekompetanse. Dette er vurderinger noen av disse elevene må ta ved valg av utdanningsprogram.

Mathias: Nei, jeg likte meg jo voldsomt godt på Bøhaugen (Musikk, dans og drama). Mye bedre enn jeg hadde trodd, så. Så jeg tror at det har påvirket meg ganske mye. Jeg er ikke sikker på om jeg skal til Gimle (studiespesialisering) lenger.

Jone: Jeg likte veldig godt begge besøkene, sånn som på Bøhaugen å få ekstra musikktimer. På Gimle på studiespes har de mer spesifikke fag som T- matte og Fy 2 og Kjemi 2. Du kan lære mer hvis du har lyst til det.

Gry: Jeg synes media var kjekt, men jeg kommer sannsynligvis ikke til å gå der på grunn av at jeg vil ha spesiell studiekompetanse.

Marie: Jeg synes begge passer godt, men den linja som passer best er Grønnåsen for jeg har lyst til å ta en lengre utdanning. Det eneste som stopper det er at det er langt til Haugesund. Jeg ble klar over at Grønnåsen legger til rette for at en kan ta spesiell studiekompetanse, men at Gimle ikke gjør det på samme måten. (Valget står mellom idrettsfag eller toppidrett).

Hilde: Jeg var på Gimle i fjor, og etter jeg var på Bøhaugen (musikk, dans, drama) i år, har jeg blitt mer usikker. Det hadde vært kjekt å gå på Bøhaugen også.

Disse informantene er sikre på at de skal gå på studiespesialiserende utdanningsprogram. Målet deres er klart, de skal ha skaffe seg studiekompetanse for videre utdanning. Noen har planer om studier etter videregående, som krever spesiell studiekompetanse. Dette er konfliktfullt i forhold til at de kan ønske seg en mer variert skolegang med mulighet til å holde på med andre aktiviteter enn bare teori. Informantene er sikre på at de skal ta et studiespesialiserende utdanningsprogram, men de er usikre på hvordan. På kort sikt er de

kanskje interessert i at skoledagene de neste tre årene skal være varierte med litt mer aktivitet. Langsiktig tenkning tilsier kanskje at de skal gjøre et valg, som kan være nødvendig for hva de skal studere etter videregående skole.

5.2.6 Utvikling av kjennskap til seg selv hos «de sikre, som ble litt usikre».

Valget for denne gruppen står mellom de ulike utdanningsprogram som gir studiekompetanse. Disse informantene har stor trygghet på sine teoretiske ferdigheter. De har vurdert to ulike utdanningsprogram som de har god kjennskap til hvordan de behersker. Det er ikke slik at dette er elever som vurderer å velge musikk uten å ha sunget eller spilt noen instrumenter på forhånd. Besøksdagene påvirker i liten grad informantenes kjennskap til seg selv. Muligens har de fått nye informasjon om det faglige nivået på skolene, men ingen av informantene uttrykker noe slikt i intervjuene. Dette kan være et tegn på at informantene på forhånd har god kjennskap til ferdighetsnivået sitt i forhold til valg av utdanningsprogram. De har mange gode erfaringer både med teoretiske fag og med sine fritidsinteresser. Sannsynligvis opplever de at de etter besøksdagene har nye erfaringer som gir dem god mestringsforventning i forhold til et aktuelt utdanningsprogram, og at de har mulighet til å velge utdanningsprogram på øverste hylle. Kanskje øker også usikkerheten ved at de besøker to utdanningsprogram som begge tiltrekker dem. Det ene kan virke mer lystbetont med tid til å dyrke interessene sin. Det andre kan ha effekter på lang sikt med at studiet gir innpass på flere universitet og høyskoler.

5.2.7 Beslutning hos «de usikre, som forble usikre»

To av informantene var veldig usikre på hvilket utdanningsprogram de skulle velge. De er begge svært skoleflinke, men er redd for å bli skolelei. De to informantene er sosiale og flere av vennene deres skal gå på yrkesfaglige utdanningsprogram. De frykter at travle skoledager på en skole langt fra hjemstedet, skal redusere kontakten med venner de har gått på skole med i ti år. Begge informantene føler seg upraktiske, og de utelukker mange av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Den ene informanten hadde besøkt media og kommunikasjon og studiespesialisering. I tillegg vurderer hun helse og oppvekst som aktuelt, fordi hun da kan få ha et par år som er litt rolige og bli mer klar for videre studier. Hun uttrykker bekymring for å bli «skolelei». Den andre informanten besøkte idrettsfag og helse og oppvekst. Denne informanten så på idrettsfag og IB, som de aktuelle valgalternativene da intervjuet ble foretatt.

Malene: Ja, jeg vet jo hvordan det er på de forskjellige linjene, men jeg er usikker det jeg skal gå på liksom. Det var liksom ikke slik. Litt sånn. Ja, men jeg følte media var sånn leking på en måte, vi fikk ikke, jeg fikk i hvert fall ikke innblikk i hva skolen var.

Sara: Jeg føler i alle fall på helse så vet jeg. Kanskje ikke utfordrende, men så har du det det er kanskje ikke så greit, hvis jeg velger å gå på IB, så er jeg redd for å bli skolelei.

Malene: Jeg er allerede skolelei, så det er derfor jeg tenker å gå på helse liksom, men da har du liksom skolen i ryggen på en måte: Du har alltid skole, selv om kanskje ikke utfordringene er så store. Du kommer ikke helt ut av det som om du tar et friår, eller.

Malene: Så i niende klasse så var jeg ganske mye mer engasjert, på skolen og jeg synes enda det var kjekt liksom å besøke studiespes og jeg synes programfagene virket ganske kjekke.

Intervjuer: Men dere er i tvil om hva dere skal gå på begge to?

Begge: Mm, ja.

Intervjuer: Hva tenker dere?

Sara: Hva jeg vurderer liksom? Det er IB-linja, nå, eller så har jeg lyst til å gå idrett med håndball. Eller så har jeg vurdert litt elektro. Det er de tre.

Intervjuer: Det er tre ulike valg.

Malene: Jeg tenker mer, enten blir det studiespes eller så blir det helse. Jeg er ganske lei av skolen, så. Jeg føler helse med hun som sa hun hadde fått 5 i matte, du styrker på en måte selvtilliten, og så kan jeg heller bygge meg opp til å takle utfordringen, for jeg vet ikke om jeg er klar til å gå på å begynne så hardt. Men så har jeg og hørt om, jeg har hørt om den IB-linja, jeg synes den høres spennende ut. Men føler det er ikke så aktuelt, for det er i Haugesund, liksom. Ja, det er det som trekker det ned?

Sara: Ja, hadde det vært i nærheten, så..

Malene: Ja da hadde det ikke vært..

Malene: Gått med en gang!

Sara: Det hadde ikke vært..

Malene: I tvil, men!

Malene: Det er Haugesund i to og et halvt år..

Sara: Ja, det er langt.

Malene: Det høres hardt ut.

Malene: Men du får jo et internasjonalt vitnemål.

Sara: Ja, og jeg har jo lyst til å studere i utlandet også. Ja, og da er det i alle fall en fordel.

Malene: Men så er det å høre alt på engelsk,

Intervjuer: Men hvorfor besøkte dere ikke IB?

Sara: Skal jeg være helt ærlig, så våget jeg ikke gjøre det alene, enda.

Sara: Det er om hvilken utfordring jeg skal ta, og det er mange som sier at det å gå idrett så blir du lei også, og så skjer det at du sitter dere og skal ha håndball eller fotball hver dag. Et år til liksom.

De to informantene har flere tanker i hodet samtidig, og har svært stor bredde i valgalternativene sine. På den ene siden vil de skaffe seg studiekompetanse, og de deler en liten drøm om å studere i utlandet. Samtidig er det sosiale viktig og de ønsker å holde kontakten med deres nåværende skolekamerater, og de ser derfor på yrkesfaglig utdanning som aktuell.

Den ene informanten bringer inn elektrofag som et alternativ, uten at tanken blir fulgt opp av henne. Dette tyder på at hun var i en prosess der ulike alternativer bringes opp og blir vurdert. Begge informantene har god selvinnsikt og gir på en avslappet og litt selvvironisk måte uttrykk for hva som ikke er deres sterke sider. De to jentene vurderer det svært teoritunge IB, og samtidig det mer praktisk faget helse og oppvekst. Dette er en ganske uvanlig problemstilling at elever er i strek tvil om å ta et veldig teoritungt fag og et mer praktisk og sannsynligvis enklere gjennomførbart fag. Dette kan illustrere litt av kompleksiteten i de ulike tankene tiendeklassinger har i prosessen med å beslutte hvilket utdanningsprogram de skal velge.

De to jentene er muligens på jakt etter å finne en flytsone med balanse mellom skoleutfordringer og det sosiale livet de ønsker seg. De trekker fram helse og oppvekst som et alternativ som ville gitt dem lavere skolemessige utfordringer i noen år, og de har realistisk selvtillit på at de kan skaffe seg studiekompetanse ved å ta påbygg. Helse og oppvekst blir sett på som et «friår» og en mulighet til å styrke selvtilliten med gode karakterer. På den andre siden tenker de at helse og oppvekst kan bli litt lite utfordrende. IB framstår som et spennende og motiverende alternativ, og her er det reiseavstand fra hjemmet som blir vurdert som negativt. Hadde IB vært nærmere hadde det vært førstevalget. Studiespesialisering på en skole er også nevnt som et av de mange alternativene, uten at det blir sagt så mye om dette.

De to jentene ser mange aktuelle alternativer og velger å holde stor bredde på valgalternativene sine. Da intervjuet ble foretatt på høsten hadde de fortsatt noe tid til å fullføre beslutningsprosessen sin.

5.2.8 Utvikling av kjennskap til seg selv hos «de usikre, som forble usikre»

De to informantene som er usikre på valg av utdanningsprogram har god kjennskap til seg selv og sine ferdigheter. De sier besøksdager har utvidet deres kjennskap til seg selv.

Intervjuer: Hva synes dere at dere har lært?

Malene: At jeg ikke passet til det. Ja, i hvert fall media. Jeg synes data var greit, det var liksom det de brukte, men jeg liker ikke å bli tatt bilde av og jeg liker ikke å filme liksom, og det er jo mye det de gjør.

Malene: Media, jeg følte ikke jeg gjorde noe bra der liksom. At jeg ikke fikk det til, liksom..

Sara: Jeg også er litt der, jeg synes det er kjekt å ta bilder og slike ting der, men, ja.

Ja, og så tror jeg det blir litt mye skjerm. Ja, det blir litt mye du sitter jo der, og det blir litt mye redigering. I tillegg til studiespes.

De to informantene utelukker at media og kommunikasjon passer til deres ferdigheter og interesser. De ønsker seg god flyt i livet og vurderer hvordan deres egen utvikling i framtiden vil være. De frykter å bli skolelei, stor arbeidsmengde og redusert tid til sosiale aktiviteter. Samtidig har de god tro på egne ferdigheter og vurderer studier i utlandet som spennende. Antakelig er de to informantene ganske trygge på egne ferdigheter, men må vurdere noen negative scenarier før de tar en endelig beslutning om valg av utdanningsprogram. Utprøving av utdanningsprogram har gitt dem litt større innsikt i seg selv, men ikke gitt dem en klar løsning på hvilket utdanningsprogram de skal velge.

5.3 Utprøving av utdanningsprogram sin betydning for beslutninger.

Utprøving av utdanningsprogram setter fokus på valg av utdanning til videregående skole. På sett og vis fungerer besøksdagene som en katalysator på prosessene ved å beslutte hvilket utdanningsprogram elevene skal velge. De får verdifulle erfaringer som kan gi tiendeklassinger et kvalifisert grunnlag for valg av utdanningsprogram.

Utprøving av utdanningsprogram er ikke noe sesam, sesam, som gjør at beslutningen om valg av utdanningsprogram utkrystalliserer seg umiddelbart. Elevene befinner seg etter utprøving i veldig ulike grader av sikkerhet i det de skal velge. Likevel har de økt sin mulighet til å ta en kvalifisert beslutning.

Hovedfunnet i forhold til utvikling av beslutningskompetanse hos informantene kan uttrykkes slik: **Informantene ser generelt ut til å ha utviklet sin evne til å ta kompetente valg av utdanningsprogram ved utprøving av utdanningsprogram.**

5.4 Utprøving av utdanningsprogram sin betydning for kjennskap til seg selv

Erfaringer gir grunnlag for å utvikle kjennskap til eget potensiale. Noen informanter fikk helt nye erfaringer, mens andre informanter valgte utdanningsprogram som de hadde erfaring med fra tidligere.

Besøksdagene har nok størst betydning for økt kjennskap til seg selv hos de som oppsøker helt nye erfaringer. Informantene vil ved utprøving av utdanningsprogram få økt sin innsikt i hvordan de vil takle nivået i videregående skole.

Hovedfunnet i forhold til informantenes utvikling av kjennskap til seg selv kan uttrykkes slik: **Informantene ser generelt ut til å ha utviklet sitt kjennskap til seg selv ved utprøving av utdanningsprogram.**

5.5 Utprøving av utdanningsprogram sin betydning ved overgang til videregående skole

I vårt område besøker elevene skolene som de mest sannsynlig kommer til å gå på. Dette vil være ulikt større byer, som har flere ulike skoler som tilbyr samme utdanningsprogram. Derfor besøker de aller fleste av våre elever akkurat den skolen de skal gå på i videregående skole. Overgang vil bli sett på i forhold til de ulike grupperinger som er benyttet ovenfor.

5.5.1 «De sikre velgerne» om overgangen til videregående skole

Karen: Når du kommer der så vet du hvor ting er. Når vi kom der første gangen så visste vi jo ingenting. Visste ikke hvor kantina var for eksempel. Nå vet jeg mer hvor ting er.

Vidar: Etter jeg var på besøk kan jeg gå der nå. For de viser at de egentlig aksepterer alle. Alle hadde det kjekt, for det så jeg.

Anita: Du kan jo unngå å gå feil og være usikker. Det er tryggere når du har vært på skolen og møtt lærerne.

De sikre velgerne mener at besøksdager gir en tryggere overgang. Kjennskap til bygg, lærere og miljøet ved skolen gjør overgangen mer forutsigbar for de som allerede er sikre på sine valg av utdanningsprogram.

5.5.2 «De usikre velgerne som ble sikre» om overgangen til videregående skole

Gro: Ja, jeg tror også det blir kjekt å møte nye folk, og prøve noe nytt.

Lina: Ja, jeg gleder meg til å komme på en helt ny skole, med helt nye folk, og så få velge halveis hva vi skal gjøre. Jeg tror klassen kommer til å være rar, godt humør, kjekke folk.

Etter besøksdagene ser de to jentene med glede fram til å skifte skole. De gleder seg til nye fag, nye folk og få litt mer medbestemmelse. De har ganske konkrete inntrykk om hvordan klassen deres kommer til å være, og de gir uttrykk for at de har gode følelser for overgangen.

5.5.3 «De sikre velgerne som ble litt usikre» om overgangen til videregående skole

I denne gruppen vil alle velge studiespesialiserende utdanningsprogram, men er usikre på hvilket utdanningsprogram de skal velge. Om de ikke er bestemt på hvor de skal gå så har de sine tanker om en eventuell overgang.

Mathias: Jeg tenker meg at jeg har jo spilt i band en stund. De fleste musikere har et ganske stort ego. Når en kjører 15 musikere i en klasse, så går kanskje ikke det helt knirkefritt for seg.

Gry: Jeg fikk jo se hvordan skolen var.

Intervjuer: Var det hjelp i det?

Gry: Ja, for nå vet jeg hvor tingene er og hvordan det ser ut liksom.

Intervjuer: Opplevde dere noe av atmosfæren ved skolene?

Gry: Ja, jeg syntes det virket greit.

Disse informantene har besøkt begge sine aktuelle utdanningsprogram og skolene de skal gå på. En av informantene ser for seg at det ene utdanningsprogrammet kan by på miljømessige utfordringer, uten at det ser ut til å dempe lysten til å gå der. Det er mer en kjærlig gjenkjennelse av et miljø, når han skildrer engasjerte musikkstudenter som store egoer. Informantene gir uttrykk for at de synes overgangen til en ny skole er rimelig forutsigbar, og de gir uttrykk for at overgangen føles grei. Dette til tross for at de har to ulike overgangsmuligheter åpne fortsatt.

5.5.4 «De usikre velgerne, som forble usikre» om overgangen til videregående skole

De to jentene er usikre på hvilket utdanningsprogram de skal velge, men de har tanker om hvordan overgangen til videregående skole blir.

Malene: Du er jo på en vanlig skoledag for de liksom, det er jo spesielt med det da, ja så får du faktisk sett det.

Sara: Jeg tror i hvert fall det blir helt nytt, men det spørs jo hvilken av de jeg velger. På IB så er det jo mye mer teori, og det er jo mye tyngre enn å gå topp-håndball eller helse. Ja, og så er jeg jo mye senere hjemme for jeg går kanskje i Haugesund. Så da går jo hele ukedagen til skole.

De to informantene har fått et generelt inntrykk av videregående skole via besøkene de har hatt. Siden de ikke er sikre på hvilken skole de skal gå på, så kan de ikke vite helt hvordan overgangen blir. «Malene» fastslo at det blir annerledes å gå på videregående, uansett hvilket utdanningsprogram det blir. «Sara» har ikke besøkt IB, og ser noen av ulempene med reisetid og mye mer teoretisk arbeid ved å velge IB i Haugesund. Hun betegner det som «at det blir mye nytt». Muligens betyr «mye nytt» at det hefter en del usikkerhet til hennes overgang til skolen. Hun har også tidligere sagt at hun ikke våget å dra opp på IB alene, og det tyder også på litt spenning i forhold til å starte skolegang på en skole hun ikke har førstehåndskjennskap til. Om «Sara» velger IB så vil det nok være en overgang hun ikke har full oversikt over. Hun har for eksempel ikke førstehåndskjennskap lærere, bygninger eller miljøet. I tillegg vil det sannsynligvis ikke noen gamle klassekamerater på denne skolen.

5.5.5 Hva betyr utprøving av utdanningsprogram for elevene i forhold til overgang til videregående skole?

Informantene mener førstehåndskjennskap til den nye skolen skaper visibilitet og trygghet i overgangen. De sier det skaper trygghet å ha kjennskap til lærere og skolemiljø. Flere av informantene opplever at de gleder seg til å skifte skole, og det er en ønskelig situasjon ved en overgang.

To informanter mangler førstehåndskjennskap til aktuelle utdanningsprogram. Den ene av dem uttrykker at en eventuell overgang til en skole hun mangler førstehåndskjennskap til blir erfart som «noe som er helt nytt», og at det knytter seg spenning til denne overgangen.

Likevel forstår jeg henne slik at hun ser på overgangen som en kort, men vrien fase. Dette tyder på at hun har en positiv og realistisk forståelse av overgangen til videregående skole.

Hovedfunnet i forhold hva utprøving av utdanningsprogram kan bety for elevene sin overgang fra ungdomsskole til videregående skole kan uttrykkes slik: **Utprøving av utdanningsprogram ser hovedsakelig ut til å bidra til en bedre overgang fra ungdomsskole til videregående skole.**

6.Diskusjon av hovedfunn

Ungdomsskoleelever sine erfaringer og meninger om utprøving av utdanningsprogram er utgangspunktet for denne oppgaven. Elevene omtaler hospitering som en viktig påvirkningsfaktor for utdanningsvalget sitt, både i intervjuene i denne oppgaven og i andre undersøkelser (Buland, et al. 2011). I dette kapitlet blir hvert forskningsspørsmål oppsummert hver for seg tidlig i drøftingene av de tre forskningsspørsmålene.

Dette kapitlet er strukturert utfra mine tre forskningsspørsmål:

Forskningsspørsmål 1: Hvordan mener elevene at utprøving av utdanningsprogram i videregående skole kan bidra til gode beslutninger ved valg av utdanningsprogram?

Forskningsspørsmål 2: Hvordan oppfatter elevene at utprøving av utdanningsprogram har bidratt til å utvikle elevens kjennskap til seg selv og elevens syn på sine muligheter?

Forskningsspørsmål 3: Hvordan erfarer elever at utprøving av utdanningsprogram i videregående skole kan gi støtte i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole?

De tre forskningsspørsmålene er ulike samtidig som de overlapper hverandre og henger sammen. Derfor er det en omfattende drøfting av forskningsspørsmål 1, mens det er en kortere drøfting av forskningsspørsmål 2 og 3. Teoriene som er brukt i dette kapitlet er grundigere omtalt i kapittel tre. Hovedfunnene vil bli presentert i slutten av gjennomgangen av elevenes utsagn i forhold til hvert av de tre forskningsspørsmålene.

Felles for de tre forskerspørsmålene er at de er avhengig av kvaliteten på karrierelæringsarenaen. Derfor vil det innledningsvis bli sett generelt på om utprøving av utdanningsprogram er en god karrierelæringsarena. Her blir Law sin new-DOTS teori utgangspunktet.

6.1 Utprøving av utdanningsprogram som karrierelæringsarena

Utprøving av utdanningsprogram gir elevene førstehåndkjennskap til sine fremtidige utdanningsmuligheter. Boken, Udsyn i udskolingen (Poulsen et al. 2016 s. 22) bringer fram den britiske karriereteoretikeren Bill Law sitt syn på hva som kjennetegner gode karrierelæringsarenaer. Law trekker fram fem kriterier. Det første er et møte med rollemodeller. Andre er informasjonen elevene mottar ved besøket. Det tredje er støtten elevene erfarer at miljøet gir dem og andre personer. Det fjerde er inntrykket de får av hvordan miljøet ser på dem og tar imot dem. Det femte går på hvordan de som er i miljøet kommuniserer og hvilke felles forventninger som ligger i det aktuelle utdanningsprogrammet og skolen.

Informantene har indirekte og direkte kommentert disse fem elementene i empirien. Møtet med rollemodeller var noe en elev pekte på som verdifullt.

Hilde: Det var (interessant) å se hvordan elevene gjorde det på skolen og se hvordan de hadde det på en måte. Nå på Bøhaugen så fikk vi snakke med en del elever, som gikk der i første klasse. Ja, slik som siste dagen kom der to tredjeklassinger inn, og fortalte oss om

hvorfor vi burde velge musikk eller dans eller drama, og de sa det var kjekt å gå på skolen. Og det var kjekt å høre elevene si det ikke bare lærere.

Det var noe ulikt hvordan informantene opplevde informasjonen de fikk på besøksdager. Dette kan si litt om hvilket fokus elevene har hatt under besøksdagene. De har en del kunnskap om utdanningsprogrammene via skole og samtale med eldre venner, og det kan bidra til at de mener de har pålitelig forhåndskunnskap om videregående skole. Noen opplevde informasjonen som de fikk slik:

Simen: Jeg har ikke så veldig mye å si, så veldig sjokkerende var det ikke.

Hilde: Du får det jo nesten inn med teskje når du er ute, og det er jo bra.

Malene: Du får jo sett hvordan det er på de ulike linjene.

Karoline: Det er mye lettere å bestemme seg når du vet hvordan det er.

Mia: Nei, det var ikke noe spesielt jeg la merke til.

Law nevner støtten fra miljøet og hvordan elevene blir mottatt som viktige for at elever skal oppleve det som en god karrierelæringsarena. Noen av informantene la merke til miljøet ved skolen:

Marte: Det var kjekt å se hva de gjorde på skolen, liksom, og hvordan elevene hadde det og sånt.

Intervjuer: Følte du at du fikk et inntrykk av hvordan elevene hadde det?

Marte: Ja, litt.

Janne: Jeg synes det var spennende å se hvordan elevene hadde det og hvordan klasserommene var.

De ansatte sin måte å møte elever på er viktig for å lage en god karrierelæringsarena:

Mathias: Han rådgiveren på Bøhaugen var både koselig og inviterende.

Malene: Du får et innblikk i hvordan lærerne er, og hvordan det er på skolen. Og du får sett hvem du kommer til å gå der sammen med. Hvilke typer elever der er.

Jone: Ja, jeg føler du får sett, liksom, om hvordan lærerne er, om de har undervisning som det blir kjekt å følge med i. Jeg ble dyktig overrasket over hvor flinke de var på Gimle.

Et par informanter gav uttrykk for at de merket seg felles forventninger som lå i skolekulturen, og lærere sin holdning til elever og potensielt nye medelever.

Hilde: Når du kommer inn i den musikkavdelingen på Bøhaugen så fikk du energi. En blir glad av å se hva de holder på med. Så vi snakket jo med et par førsteklassinger. De var inne i et øvingsrom. De skyndte seg til øvingsrommet før noen andre kom og tok det, for da fikk de ikke de øve.

Vidar: Jeg følte at de stolte på oss. (om lærerne)

Informantene har litt ulikt utbytte av utprøving av utdanningsprogram. De har en felles erfaring, men opplevelsen av den er ulik. Likevel er det et generelt hovedinntrykk at elevene ser på utprøving av utdanningsprogram som en god karrierelæringsarena.

6.2 Hvordan mener elevene at utprøving av utdanningsprogram i videregående skole kan bidra til gode beslutninger ved valg av utdanningsprogram?

Informantene sier at utprøving av utdanningsprogram har betydning for deres beslutning om valg av utdanningsprogram. Hovedfunnet kan uttrykkes slik:

Informantene ser generelt ut til å ha utviklet sine evner til å ta kompetente valg av utdanningsprogram ved utprøving av utdanningsprogram.

Hovedfunnet blir drøftet videre i kapitlet med utgangspunkt i teori og empiri.

6.2.1 Karrierelæringsperspektiv på beslutning om valg av utdanningsprogram

Law har et læringsperspektiv i sin new-DOTS modell. Læringsmodellen tilrettelegger for å lære elevene nok til å kunne ta gode beslutninger ved karrierevalg. Law minner om at det er mange viktige karrierevalg som skal bli tatt i løpet av et liv. Det handler om å bruke karrierekompetansen til å ta et godt valg nå, men også om å lære seg å ta gode valg senere i livet. I dette underkapitlet vil beslutning bli vurdert utfra Law sin karrierelæringsmodell

	O opportunity	S self	D decision	T transition
Se sensing				
Si sifting				
F focusing				
U understanding				

FIGUR 4. NEW DOTS MODEL (ETTER LAW 2018. s. 4)

Om vi ser på beslutning utfra de fire loddrette stadiene å oppdage, å ordne, å fokusere og å forstå, så kan dette organisere innsikten elevene får i sin karrierelæring ved utprøving.

Det første stadiet er å skaffe seg en oversikt av hvordan et utdanningsprogram er.

Informantene la merke til mye de syntes var interessant for dem. Noen mente besøksdagen brakte dem ny innsikt, mens andre følte de ikke fikk vite så mye nytt:

Malene: Jeg visste ingenting, så jeg ble jo på en måte opplyst om hvordan det var å gå på den linja.

Simen: Det har ganske mye å si. Du får jo ganske mye mer informasjon der enn du får på skolen. Du får informasjon, mer fra de som vet hvordan er.

Mathilde: Jeg ville se litt hvordan det var, for jeg visste ikke helt hva det gikk i liksom. Hva de gjorde på om og slike ting. Også var det to fra andre klasse som hadde en presentasjon så fikk vi høre litt om praktisk og sånt.

Gro: For meg har det hjulpet sykt mye, for før besøksdagene hadde jeg ikke peiling på hva jeg ville bli. For det første året gikk jeg på noe jeg kunne like, og som kunne være noe for meg. Og det andre gikk jeg også på noe som kunne være noe for meg. Ja, det har nesten hjulpet meg med hvor jeg skal kunne gå.

Intervjuer: Hva er det dere synes har vært mest interessant med utprøving av utdanningsprogram?

(Stille)

Intervjuer: Er det noe dere har lagt merke til?

Elias: Ikke egentlig.

Gro: Koble jo og sånt, og lærte mye nytt!

Intervjuer: Følte du at det kunne være noe for deg?

Gro: Ja!

Intervjuer: Var det noe du la merke til underveis (henvendt til Mia)

Mia: Ikke egentlig, men det var jo det at vi får prøve det, og han (læreren) viste jo litt sånn teoretisk også hvordan det var.

Besøksdager gir mange inntrykk, og det første stadiet handler om å legge merke til og observere. Det faglige innholdet i utdanningsprogrammene ble lagt merke til av elevene.

De nye fagene ble omtalt med interesse og delvis begeistring. Noen elever var opptatt av hvordan de nye fagene passet til deres ferdigheter. I den første fasen påvirker elevenes følelser inntrykket av utdanningsprogrammet. Elevene sitt intuitive inntrykk av utdanningsprogrammet virket inn på vurderingen om hvilket utdanningsprogram de vil velge i videregående skole.

Marte: I niende var jeg på media på Langvik. Det var for å se hvordan det var, og så hadde jeg litt lyst til å prøve det ut. Og i tiende var jeg på studiespesialisering for jeg ville se hvordan det var, og så har jeg lyst til å gå der.

Gry: På studiespes var det jo bare vanlig skole. Biologi var jo litt gøy. Media var jo gøy, men jeg synes det var litt kjedelig å redigere.

Markus: Jeg synes det som var kjekt på media var å redigere bilder.

Informantene hadde lagt merke til miljøet på skolen. Det fysiske miljøet med bygninger, kantine og klasserom fanget elevene sin oppmerksomhet. Det mellommenneskelige miljøet var også gjenstand for elevene sin oppmerksomhet. Dette gikk på hvordan lærerne møtte elevene, og hvordan informantene oppfattet skolens elever og deres omgangsformer seg imellom.

Malene: Det var en overivrig faglærer, hun var helt i hundre. Og så var det en som hadde oss i sosiologi og han var voldsomt seriøse, men var voldsomt sånn som diskuterte med klassen, og det er viktig i grunnen. Og så var han litt sånn: Er du sikker på det, er det det endelige

svaret? Så fikk han oss til å bli litt usikker og sånn. Ja, men det er rett da. Og engelsklæreren snakket bare engelsk i timen.

Sara: Jeg synes det er kult.

Malene: Jeg synes det er bra, lærer oss jo litt bedre.

Sara: Det er kjekt og motiverende å ha flinke lærere.

Marie: På Grønnåsen, det er bare noe jeg føler men, de som går på Grønnåsen satser for de som vil gå der satser mye. Jeg føler at da må jeg være skikkelig god og holde skikkelig godt nivå og sånn.

Gro: Jeg har kun vært på Langvik, men det virker som miljøet er ganske bra, at det er masse inkludering. Alle bordene i kantina er knallfulle, og det er ingen som sitter alene.

Det andre stadiet handler om å sile ut det som er viktig. En type siling informantene helt klart gjorde var å sile informasjonen fra lærerne. Noen lærere ble opplevd som «selgere», og det medførte at informantene ikke tok alt lærerne sa om utdanningsprogrammet som «god fisk». På samme måte ble noen av aktivitetene vurdert som lokkemat. Eksempler på dette var bruk av VR-briller og gratis T-skjorte. Utsagn og hendelser som informantene var kritiske til og delvis silte vekk informasjon fra var for eksempel disse:

Jone: På Gimle var det ganske forskjell fra lærer til lærer. Statistisk sett hadde du større sjanse for å droppe ut hvis du begynte på Langvik (yrkesfag). Så han mente studiespes var best og alt sånt. Mens de andre sa at hvis du har interesse for eksempel å bli snekker, så bør du gå på bygg.

Karen: På media hadde de gjort litt ekstra ut av det hele, med at de hadde lånt inn litt ekstra utstyr. Noen briller de ikke har til vanlig, VR-briller.

Elias: Jeg valgte mitt siste valg for der fikk vi gratis T-skjorte, jeg hadde allerede besøkt det som jeg er bestemt på å gå på.

Anders: På Grønnhaugen så var de jo sykt ivrige på det.

Intervjuer: Hvordan merket du det?

Anders: Nei, de snakket bare positivt om skolen, og det finnes jo også negative ting.

Marte: De sa at du burde velge deres utdanningsprogram.

Janne: Du har et inntrykk av at de prøver å selge seg inn, men også vise at du er velkommen inn her. Det var helt greit synes jeg.

Gro: Jeg synes, de snakket jo bare fint om faget sitt. De var jo også slik at om du ikke er interessert i dette faget så er jo kanskje ikke dette den beste linja for deg. Det var jo ikke slik at de prøvde å lure deg.

En informant merket seg også det som ikke ble sagt. Dette kunne være snakk om jobbmuligheter i etterkant.

Malene: Jeg synes ikke de presenterte det (yrkesmuligheter) noe spesielt på media. Det er vel ikke så mange muligheter igjen etter det, liksom. Der er, men det er vanskelig å få jobb. De vil vel gjerne ikke si det, men.

Elevene verdsatte både lokkemidler og «ikkerealistiske» skoledager, men i utsilingsprosessen så valgte de å se vekk fra disse elementene. I fasen med å sortere ut hva som er viktig, sammenlignet informantene utdanningsprogrammene de hadde besøkt. De to besøkene på videregående er relevante hendelser som gir et godt utgangspunkt for sammenligninger. Innholdet i utdanningsprogrammene, vanskegrad, miljø og muligheter utdanningsprogrammet gir, var noe av det som ble sammenlignet av informantene.

Et par av jentene vurderte hvordan det ville være å gå på et «guttedominert» utdanningsprogram.

Lina: Jeg tenkte ikke så mye for jeg har alltid gått bra med gutter og sånt, så jeg går bare og snakker til de. Jeg synes, hva er det det heter nå sånne fysiske ting er kjekkere, enn sånn å holde på da, med strikking og sånt.

Intervjuer: Du har alltid likt litt mer sånn «guttaktige» ting?

Lina: Ja, helt siden jeg var liten, så, har jeg vært litt sånn. Jeg synes egentlig gutter er like kjekke som jenter, eller kjekkere, for den saks skyld. Strikking og sying, sløyd er mye kjekkere enn tekstil, liksom. Jeg tenker det er for alle, det er kanskje flere gutter som har interesse for det, kan en si. Det er jo litt mer gutteting, men ser ikke problemet med at ei jente skal gå der, hvis ei jente er interessert i å gå der.

Intervjuer: I forhold til muskler og sånne ting, da?

Lina: Nei, jeg mener det går helt fint, hvis du ikke har så store muskler. Det er mange gutter som ikke er så sykt sterke. Kanskje mer på sånn bygg, jeg vet ikke jeg. Nei, det er egentlig slik at du må stå og holde hendene opp, du kjenner jo at du blir sliten, men tror jenter klarer det like godt som gutter.

Her har informanten vurdert hvordan det er å være i et guttemiljø. De positive sidene ved å være i et guttemiljø ble vektlagt. I intervjuet kommer det ikke fram hvilke negative sider ved et guttemiljø som burde bli vurdert. Dette kan tyde på at hun muligens ønsket å vurdere plussiden som større enn minussiden, men det kan også si noe om eleven sitt syn på kjønn og yrkesvalg. Vurderingene omfattet også hvilke fysiske forutsetninger en bør ha for å lykkes i dette utdanningsprogrammet.

De to jentene var kritiske til normer som kan eksistere om det å være jente i et «guttet dominert» miljø. Her bruker jentene egne erfaringer til kritisk å si bort normen om utfordringer i et «guttet dominert» utdanningsprogram. De har også vurdert hvordan fysikk kan spille inn på hvordan de kan mestre utdanningsprogrammet.

Det tredje stadiet er fokusering. Dette stadiet handler om å fokusere på hva som er viktig for en selv. Mennesker er ulike og den tredje fasen har et personlig perspektiv. Fritidsinteresser spiller en stor rolle i noen av informantene sitt liv. Interessene er for eksempel knyttet til musikk, data eller idrett. Noen elever vurderte å velge utdanningsprogram for å kunne dyrke sine fritidsinteresser i skoletiden. En konflikt med å kombinere utdanning og fritidsinteresser er for eksempel den reduserte muligheten til ta realfag. Informantene i denne studien har gjort ulike vurderinger av hvordan de vil kombinere skolegang og fritidsaktiviteter. I fokuseringen handler det om å bli bevisst hva en verdsetter eller vil utelukke.

Simen: Jeg har funnet ut hvem jeg er i forhold til at studiespes, og å sitte inne å jobbe hele dagene er ikke helt meg, altså. Men å ha litt pauser og litt aktiviteter og blande det med skole er bra for meg.

Idar: Jo, på den siste gangen da jeg var på studiespesialisering så likte jeg ganske godt de filosofitimene, og jeg liker jo ganske godt å filosofere og tenke over ting. Så jeg synes at de forskjellige tingene som ble snakka om der var ganske bra execuata på en måte.

Noen av informantene fokuserte på hvilke muligheter utdanningsprogrammene ville gi dem i etterkant:

Lina: Ja, jeg fant ut hvor mange ting du kan bli etterpå. Jeg visste jo noen av de tingene, men likevel ble jeg overrasket over hvor mange ting en kan bli. Det var sykt mye en kunne bli.

Gro: Han (læreren) snakket om en slags robotgreie i Nordsjøen, eller sånt jeg ikke skjønner, jeg hadde jo ikke peiling. Han på elektro sa, at hvis de skulle ha en elektroingeniør så var det

ganske god sannsynlighet for at de valgte en som hadde gått elektro, fordi han hadde, liksom i bunnen, de visste hva de skulle gjøre og sånn.

Forståelse er den fjerde fasen. Det som er viktig på dette stadiet er evnene til å forstå tidligere handlinger, og evnen til å vurdere konsekvensene av kommende handlinger.

Ungdomsskoleelevenes erfaringer er hovedsakelig besøksdager på videregående skole og jobbpraksis i skoleregi eller småjobber. Informantene var opptatt av å vurdere utfordringer i utdanningsprogram i forhold til egen mestringsforventning både til mengde arbeid og praktiske oppgaver.

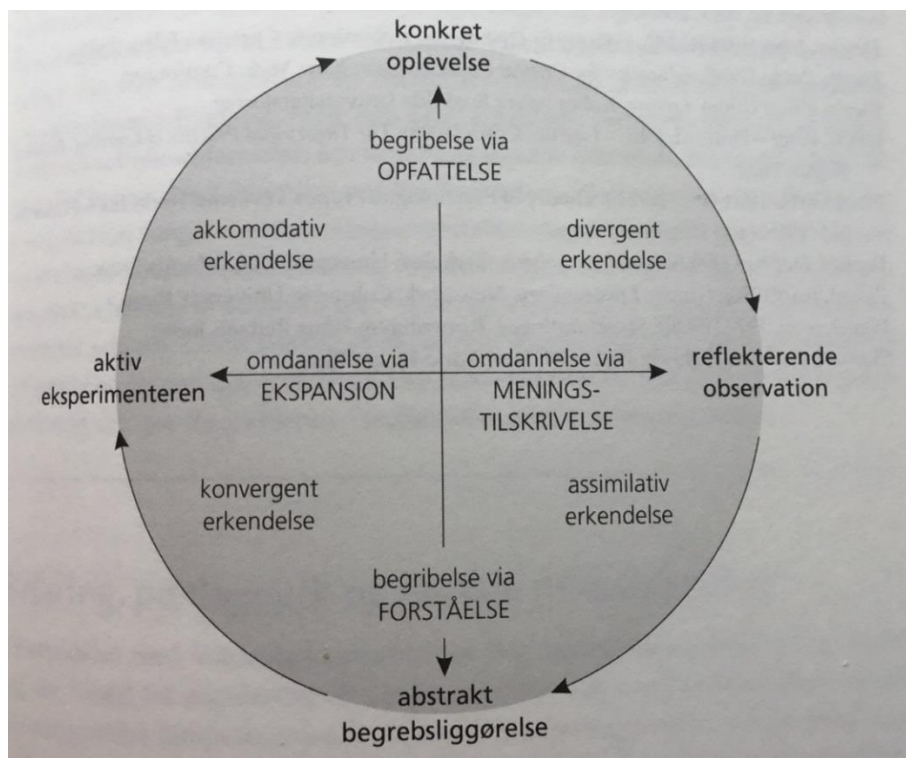
Anders: Jeg spiller fotball med de fleste av dem, så og de forteller jo at det er mye lekser, men at det er kjekt liksom. Det er mye jobb.

Lina: Kanskje litt sånn der elektro, men jeg vet ikke helt, fordi. Jeg klarte det ikke så bra i TIP for det at, men jeg klarte å få det til da.

Mia: Det er vel egentlig litt av det samme. Jeg liker mye bedre å være ute i praksis enn å holde på med det her teoretiske.

6.2.2 Erfaringslæring, via Kolbs læringssirkel, som beslutningsgrunnlag for valg av utdanningsprogram

Tidligere i oppgaven ble Kolbs læringssirkel presentert. Læringssirkelen viser sammenhengen mellom konkret utprøving og refleksjon/abstraksjon. Sirkelen består av de fire stadiene: konkret erfaring, reflekterende observasjon, abstrakt konseptualisering og aktiv eksperimentering. Læringssirkelen kan starte på ulike steder, men rekkefølgen på de ulike sirkulære stadiene vil være lik.

FIGUR 5. KOLBS LÆRINGSMODEL (ETTER KOLB 2012 s. 297)

I ungdomsskolen starter gjerne læringssirkelen med undervisning (reflekterende observasjon via læreren) om de ulike utdanningsprogrammene i åttende klasse. I faget utdanningsvalg lærer elevene om de ulike utdanningsprogrammene. Dette foregår ofte ved at læreren forteller om videregående skole og at elevene jobber i arbeidshefter. Videoer fra forskjellige nettsteder gir også elevene informasjon om utdanningsprogrammene. Elevene sine første inntrykk fra videregående skole er annenhåndsinformasjon. Ut fra informasjonen elevene får fra andre må de vurdere hvilke utdanningsprogram som kan passe til dem. Informasjonene blir bearbeidet til en konklusjon (abstrakt konseptualisering hos eleven) om hva elevene tenker om valg av utdanningsprogram. En av informantene mente filmer om utdanningsprogrammene ofte fokuserte på fordelene med utdanningsprogrammene. Samtidig sa noen informanter at filmene ikke klarte å formidle det de opplevde som positivt da de besøkte utdanningsprogrammene. Disse utsagnene illustrerer en reflekterende holdning til filmene de har sett før besøksdagene.

Malene: Vi har jo sett videoer også, men det er noe annet å oppleve det i praksis. Jeg føler at i filmer der de snakker om skoler, der er det sånne som interesserer seg for skole og sier det er kjekt. Så må du på en måte oppleve det selv for å oppdage hvordan det er, om du synes det er kjekt.

Intervjuer: Dere har jo hatt om utdanningsprogram i faget utdanningsvalg. Hvordan var det i forhold til det dere hadde lært om på skolen?

Gro: Altså vi så videoer om hvordan det var, det var egentlig ganske likt når det gjaldt slik på en måte arbeid, og så var de der båsene og sånn. Jeg trodde ikke det var sånn egentlig, men det var jo mye kjekkere enn det jeg trodde, ja.

Lina: Ja, det var jo noe slik jeg hadde tenkt eller, videoene viser jo hvordan det er på elektro eller, men jeg synes det var kjekkere enn en skulle tro.

Informantene verifiserte informasjonen de fikk gjennom videoer de hadde sett. Verifisering er en del av prosessen i abstrakt konseptualisering. Muligens har læreren bedt elevene være kritiske til informasjonen de får, eller så har elevene godt utviklet kritisk sans.

Informantene sin abstrakte konseptualisering ble utgangspunktet for valg av utdanningsprogram på besøksdager i niende klasse. I utprøvingen i niende klasse fikk informantene en erfaring der de måtte bruke sansene sine, og selv vurdere hva de burde legge merke til.

Nina: I niende var jeg på design og håndverk, og det hadde jeg ikke interesse av. Det var ikke det jeg forventet.

Anita: Det ble jo lettere for jeg var usikker på om jeg ville gå på helse eller på studiespesialisering. Når jeg var på helse så fant jeg ut at jeg ikke ville bli noe innen det.

Janne: Jeg tror media passer best for meg. Jeg liker å redigere og sånt, men jeg er ikke sikker for det om.

Utprøvingen har gjennomgått stadiene fra en konkret erfaring videre til en reflekterende observasjon og blitt til en abstrakt konseptualisering. Utsagnene ovenfor viser at informantene har meninger om utdanningsprogrammene de har besøkt. Elevenes meninger blir et nytt utgangspunkt for å besøke et nytt utdanningsprogram i tiende klasse.

For alle informantene var utprøvingen i niende klasse en konkret opplevelse. I denne fasen fokuserte informantene på de erfaringene de mente var viktige for dem.

I tiende klasse blir det en ny runde i læringssirkelen. Informantene gav uttrykk for at to utprøvinger var nyttig for mange av dem. Noen informanter hadde valgt å besøke et yrkesfaglig og et studieforberedende utdanningsprogram. Dette gav dem et sammenligningsgrunnlag for begge hovedretningene av utdanningsprogrammene. For en

informant ble to runder i læringssirkelen et grunnlag for beslutning om valg av utdanningsprogram:

Lina: Det har hjulpet, ja det har hjulpet meg dit jeg skal. Jeg hadde ikke peiling før, ja jeg hadde ikke peiling for et år siden. Jo, det kommer jo til å bety mye, ja det kommer jo til å avgjøre hva jeg gjør.

En av informantene var fast bestemt på å gå vanlig studiespesialisering. Hun valgte derfor å besøke to utdanningsprogram hun ikke så på som aktuelle. Først besøkte hun idrettsfag og siden bygg og anlegg.

Intervjuer: Når dere nå har vært ute på besøksdager to ganger er det noen utdanningsprogram som dere føler passer godt for dere personlig?

Mina: Både ja og nei liksom. Jeg liker jo sport ikke sant, men jeg vil ikke bli noe innen det. Jeg vil jo ha en lang utdanning i grunnen. Da må jeg jo ta påbygg, og jeg kommer aldri til å bli snekker eller rørlegger. Jeg ville liksom besøke noe helt fremmed, for å se hvordan det var. Det var gøy liksom, men jeg kommer ikke til å gå på bygg eller idrettsfag.

Intervjuer: Hvilken betydning tror du besøksdagene har for ditt valg av utdanningsprogram?

Mina: Ikke så mye. Nei, for jeg kommer sikkert til å gå på studiespes. Det har jeg vært bestemt på, for jeg vil ha studiekompetanse.

«Mina» skaffet seg ikke noen erfaringer som hun kunne bruke til å reflektere over. Hun bryter da læringssirkelen etter erfaringene hun får, og besøksdagene gir henne lite økt kjennskap til seg selv. Muligens hadde hun allerede i forkant av besøkene sett på seg selv mer som en «sightseeing turist», enn en som var på jakt etter et nytt lærested. Dermed sperrer hun av for en refleksjon over om utdanningsprogrammet kan være noe for henne.

Utprøving av utdanningsprogram er en nyttig og konkret erfaring. Oppfølgingsarbeid med refleksjon og abstrakt konseptualisering er nødvendig for at ikke læringssirkelen skal få et brudd. Brudd på læringssirkelen kan svekke elevenes utbytte av erfaringer.

Randi Boelskifte Skovhus (2018. s.1) skriver i en kort introduksjon til hennes danske ph.d. avhandling, at dansk praksis ikke klarer å utnytte potensialet i veiledningsaktiviteter.

Vejledningsaktiviteter fremstår som isolerede begivenheder med en lav grad af rammesætning, forberedelse og efterbehandling sammen med de unge. Unge har

brug for hjelp til refleksjon over deres opplevelser, og der er ofte større potensiale i aktivitetene end de, der utnyttes.

Etterarbeid må skje med et språk og med metoder som ungdomsskoleelever finner relevante. Karriereteoriene uttrykker seg ofte i et språk som ikke er lett tilgjengelige for ungdommer. Det er en oppgave å utvikle gode aktiviteter som har et språk og en form som ungdom kjenner naturlig.

I denne oppgaven er det ikke undersøkt hvordan bearbeiding av besøksdager skjer i skolen. Informantene fortalte om usystematiske samtaler med venner og familie. Spørsmålet er ofte om hvordan besøksdagen var? Dette spørsmålet handler om informantens opplevelse av utdanningsprogrammet, eller om informanten vil søke på utdanningsprogrammet. Informantene fortalte også at de snakket med foreldre om utbyttet det aktuelle utdanningsprogrammet kan gi dem av lønn og jobbmuligheter. En av informantene sa at hun hadde snakket med andre om arbeidsmengde og utfordringer ved selve utdanningsprogrammet.

Intervjuer: Hva er det dere har snakket om fra besøksdagene?

Lina: (Med foreldre og søsken) om etterpå, at du får fine jobber og lønn som oftest er det. Ja, det er vel det meste det.

Kolbs læringshjul kan tilføre faget utdanningsvalg en struktur som gir økt effekt i karrierundervisningen. Læringshjulet kan også bidra til sterkere sammenheng mellom teoretisk undervisning og praktisk utprøving. Selve modellen vil nok være vanskelig for en del elever å skjønne, men strukturen kan brukes som en modell for hvordan faget utdanningsvalg kan organiseres.

Informantene i denne undersøkelsen verdsetter den konkrete erfaringen ved besøksdager. Noen informanter har uttrykt at de sammen med skolekamerater, familie og rådgiver har reflektert over den praktiske utprøvingen.

6.2.3 Sosialkognitiv karriereteori sin valgmodell som beslutningsgrunnlag for valg av utdanningsprogram

SCCT sin valgmodell peker særlig på to momenter som viktige ved karrierevalg. Det ene er elevene sin mestringsforventning, og det andre er gevinstene elevene kan oppnå ved et valg. I denne oppgaven er modellen knyttet til valg av utdanningsprogram. Informantene framhevet

både mestringsforventning og gevinstene ved valg av utdanningsprogram som viktige ved valg av utdanningsprogram. Informantene brukte ikke begrepet mestringsforventning, men det var naturlig å tolke noen uttalelser som uttrykk for mestringsforventning.

Informanten *Sara* peker sannsynligvis på kjernen i begrepet mestringsforventning i sitatene nedenunder. Hun sier at det er viktig å ha følelsen av å få noe til, og det er viktig å få ting til for å bevare og videreutvikle mestringsforventningen.

Uttrykk som *passer for meg, liker, falle i smak, kjekt* og lignende gir uttrykk for at informantene har mestringsforventning på området. På samme måte kan negative utsagn med samme ordvalg være et uttrykk for lav mestringsforventning.

Malene: Det viktigste er at jeg får det til, men folk har mye å si da.

Sara: At jeg føler, og at jeg får det til. (Sannsynligvis uttrykker informantene at det er viktig at hun har en følelse på forhånd av å få til en oppgave, og at det er viktig å mestre oppgaver.)

Gro: Jeg synes ikke media var kjekt, for meg så var det masse sånn PC-greier, og jeg er ikke noe god på det. Men elektro er jo litt sånn at du pitle i ting og sånn, men det synes jeg er ganske kjekt.

Idar: Jeg tenker at jeg mest sannsynlig kommer til å gå media. Jeg synes det var meget kjekt å redigere bilder og litt i grann sånn. Jeg synes det er meget kjekt. Jeg driver litt med det på fritiden, så jeg tror mest sannsynlig jeg kommer til å gå på media

Gro: Jeg liker mye bedre å være ute i praksis, enn å holde på med det her teoretiske.

Karen: Jeg har liksom alltid tenkt å gå på idrett. Så når jeg gikk på media så falt det meg ikke inn. Jeg passa liksom ikke inn der. Jeg følte jeg passet mye bedre inn på idrett.

I intervjuene kom det fram at noen av informantene var opptatt av utbyttet valget av utdanningsprogram kunne gi dem. De ville velge et utdanningsprogram som kunne gi dem muligheter de ønsket seg senere i livet.

Thomas: Jeg var overrasket over at det var så mange muligheter etterpå.

Gry: Jeg synes media var kjekt, men jeg kommer sannsynligvis ikke til å gå der fordi jeg vil ha spesiell studiekompetanse.

Informantenes uttalelser viser at utbyttet av et utdanningsprogram påvirker elevenes valg. Samtidig påvirker elevenes mestringsforventninger også valget av utdanningsprogram.

6.2.4 Læring av beslutningskompetanse

Informantenes erfaringer fra besøksdagene virker generelt inn på deres beslutning om valg av utdanningsprogram. Informasjonen elevene fikk ble sammenlignet, sortert ut, vurdert og ordnet. Dette gjorde at elevene kunne fokusere på det som var viktig for beslutning om valg av utdanningsprogram. Elevene har generelt økt sin forståelse av hvilket utdanningsprogram som passer best for dem.

Informantene har i løpet av ungdomsskoleårene gjennomført de fire stadiene i Kolbs læringssirkel flere ganger. De bekrefter også med sine uttalelser at mestringsforventning og resultatmål påvirker valget av utdanningsprogram.

6.3 Hvordan oppfatter elevene at utprøving av utdanningsprogram har bidratt til å utvikle elevens kjennskap til seg selv?

Elevenes kjennskap til seg selv virker inn på valget av utdanningsprogram. Tidligere i oppgaven er det drøftet hvordan elevens mestringsforventning virker inn på beslutning om valg av utdanningsprogram. Mestringsforventning er en sentral del av elevens kjennskap til seg selv.

Erfaringer fra besøksdagene kan gi elevene ny innsikt i eget potensiale. Den nye innsikten kan både utelukke og aktualisere valg av utdanningsprogram utfra elevens utvidede kjennskap til seg selv.

Erfaringer er utgangspunktet for å vite noe om egne ferdigheter og mestringsforventning. Mangel på erfaring kan redusere elevens kjennskap til seg selv på en del områder. Kjønn og familiebakgrunn kan påvirke hvilke erfaringer elevene har fått i oppveksten. Flere informanter forteller at de på besøksdager har fått nye erfaringer som har utvidet deres kjennskap til seg selv.

I møtet med en ny skole og et nytt utdanningsprogram vil elevene alltid vurdere hvordan forholdet er mellom dem selv og utdanningsprogrammet. Forenklet lyder kanskje spørsmålet: Hvordan passer jeg og det nye utdanningsprogrammet sammen? Dette spørsmålet vil bringe inn nye inntrykk om hvem eleven er i forhold til et utdanningsprogram. Dermed vil elevene få tilført et noe utvidet kjennskap til seg selv. Informantenes endring av kjennskap til seg selv utfra deres egne utsagn peker på at elevene i ulik grad utvikler sitt kjennskapet til seg selv ved besøksdager.

Hovedfunnet kan uttrykkes slik: Informantene virker generelt til å ha utviklet kjennskapet til seg selv noe ved utprøving av utdanningsprogram.

I dette kapitlet vil Bandura sitt begrep om mestringsforventning (Self-efficacy) bli anvendt til å belyse empirien. Bandura mener det er fire hovedkilder til mestringsforventning. Disse kildene er autentiske mestringsopplevelser, modell-læring, verbale tilbakemeldinger og fysiologiske reaksjoner.

En av informantene hadde sannsynligvis få erfaringer fra praktisk arbeid med elektrisitet og teknologi før besøksdager på elektrofag i tiende klasse. Hun uttrykte at hun var litt negativ og spent på sine antatte ferdigheter i elektrofaget. Mangelen på erfaring gjorde at hun muligens var uten noen form for mestringsforventning før utprøving av elektrofaget.

Gro: Ja, jeg og følte jo at jeg måtte mestre det lite grann, men jeg trodde jo, at jeg faktisk ikke skulle det heller. Jeg trodde ikke skulle få det så bra til som jeg fikk det, men jeg har masse å lære.

I utsagnet ovenfor gav informanten uttrykk for noe økt mestringsforventning. Samtidig er hun realistisk på at hun er en nybegynner som er helt i startfasen av å tilegne seg nye ferdigheter. I utsagnet under gav informanten uttrykk for at besøksdagene hadde utvidet hennes kjennskap til seg selv. Besøksdagene utviklet hennes mestringsforventning i forhold til et nytt utdanningsprogram. Det utvidede kjennskapet til seg selv gav henne trygghet til å velge elektrofag.

Gro: Det har hjulpet meg, for nå vet jeg i alle fall hva jeg vil gå inn for, så elektro, og i fjor så trodde jeg at jeg bare måtte gå studiespes fordi jeg hadde ikke peiling. Nå vet jeg sikkert at jeg skal på elektro.

Ved besøksdager i niende klasse fikk den samme informanten redusert sin mestringsforventning i forhold til utdanningsprogrammet media og kommunikasjon. Oppgavene hun skulle gjøre med redigering ble vanskelig. Dette førte til lave mestringsforventninger i forhold til utdanningsprogrammet hun besøkte. Ved at hun fikk et økt kjennskap til sine ferdigheter på media kunne hun utelukke et av utdanningsprogrammene hun hadde vurdert som aktuelt.

Gro: Jeg begynte jo å skjønne at media ikke kanskje var helt for meg, men det var jo ganske frustrerende for han (læreren), jeg måtte jo spør han mannen om å gi hjelp tusen ganger, for

han hjalp jo mange flere, så det tok jo litt tid, men Lena og Gry klarte jo litt mer enn meg da, så.

Den samme informanten har en bror som går på TIP, og broren har en kjæreste som går på elektro. Kjæresten til broren, som tok elektrofag, ble nok en rollemodell som hadde stor troverdighet for informanten. Bandura sier rollemodeller har innflytelse på andres mestringsforventning. Utfra det informanten sier nedenunder kan denne rollemodellen ha bidratt noe til utvikling av informantens mestringsforventning.

Gro: Jeg har snakket med mamma, og KB (eldre bror) har en kjærest som har, sånt nettopp, gått ut i lære på elektro, så jeg har snakket litt med henne også. De sier jeg bør velge elektro.

Gro: Vi (foreldre, bror og hans kjæreste som går på elektro) altså, har også snakket mye om jobb etter, men også hvordan selve skoledagene er, om det er masse prøver og rapporter eller ting som det der, liksom.

Noen av utdanningsprogrammene brukte elever til å informere om utdanningsprogrammet. Elever som går på videregående blir nok opplevd som troverdige informanter av ungdomsskoleelever. Sannsynligvis vil elever være rollemodeller det er lett å identifisere seg med. I følge Bandura kan også rollemodeller styrke elevenes mestringsforventning.

Modell-læring hadde noen av de videregående skolene tatt i bruk. Noen av utdanningsprogrammene brukte elever til å fortelle ungdomsskoleelevene om utdanningsprogrammet. Elevene fant den informasjonen de fikk fra personer de kunne identifisere seg med troverdig og muligens motiverende.

Malene: Jeg tror jeg fint hadde klart meg på helse, men tror liksom, ja, ja det var ei som sa det selv også at hun hadde ikke hadde tro på seg selv på ungdomsskolen. Når hun kom opp der så fikk hun 5 i matte, så jeg tror liksom der.

Mathilde: Det var greit de to jentene (fra videregående) hadde presentasjon og sånt. Så det var jo litt greit å se.

Malene: Jo, på helse, da var de ganske flinke til å forklare hvordan de har det og sånn, fikk liksom velge liksom, får jo høre på elever som går der. Men(latter) brukte liksom en time på å lære å vaske hendene rett.

Møter med troverdige rollemodeller kan styrke elevenes mestringsforventninger. Dette kommer tydeligst fra i det første sitatet fra *Malene*. *Malene* mener hun vil lykkes på helse og

oppvekstfag etter å ha hørt på en rollemodells erfaringer. Bandura peker på stedfortredende erfaringer som en kilde til mestringsforventning.

Erfaringer med å lykkes med oppgaver styrket elevenes mestringsforventning. Økte mestringsforventninger bidro til at to jenter så det som aktuelt å søke på et «guttet dominert» utdanningsprogram.

Gro: Vi satte opp slike ringeklokker, som var utforbi, og slike lamper var det det?

Lina: Og sånne lysbrytere og stikkontakt og.

Gro: Mm, jo vi klarte det jo!

6.4 Hvordan erfarer elever at utprøving av utdanningsprogram i videregående skole kan gi støtte i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole?

De tre forskningsspørsmålene henger tett sammen. Både beslutning av valg av utdanningsprogram og kjennskap til seg selv virker inn på elevens tanker om overgang til ny skole.

En kompetent beslutning betyr at det er gjort grundige gjennomtenkninger av valg av utdanningsprogram. En gjennomtenkt beslutning vil skape trygghet ved overgang til ny skole. God kjennskap til seg selv og høy mestringsforventning etter besøksdager skaper mestringstro hos elevene i forhold til overgang til ny skole.

Hovedgrunnlaget til en god overgang ligger nok i at det blir tatt en god og kompetent beslutning om valg av utdanningsprogram utfra et godt kjennskap til seg selv. I tillegg er det bra for eleven å oppleve overgangen som forutsigbar og oversiktlig.

Overgangen fra ungdomsskole til videregående skole innebærer skifte av studiested, fag, lærere, bygninger, sosialt miljø, innhold i undervisning, nye undervisningsmetoder, ansvar og lignende. Informantene i undersøkelsen mente besøksdager gjorde overgangen mer visibel.

-Hovedfunnet kan uttrykkes slik: Informantene mener generelt at utprøving av utdanningsprogram har forberedt dem bra på overgangen til videregående skole.

I vårt geografiske område går mesteparten av elevene fra vår skole videre til to videregående skoler, en yrkesfaglig og en studieforbereidende. Disse to skolene dekker til sammen åtte av de

tretten utdanningsprogrammene. De øvrige utdanningsprogrammene holder til i en by 40 minutters busstransport fra elevenes hjemsted.

Her er noen av informantene sine tanker om overgang til en ny skole:

Simen: Det kan jo være litt overveldende den første gangen, holdt jeg på å si, men når du har vært der så kan du gå litt rolig inn i det. Når du har vært på besøksdager så blir det lettere med overføring.

Mina: Ja, jeg har aldri gruet meg til det. Det gjør meg ingenting. Eldre folk liksom.

Anders: Nei, ikke for meg heller.

Thomas: Du vet jo mye bedre hvor ting er. Du surrer ikke rundt.

Markus: Jeg fikk jo se lærerne der på skolen, og det blir nok lettere å starte der på skolen.

Intervjuer: Du opplever deg som tryggere på å begynne på Gimle etter besøksdagene?

Markus: Ja!

Hilde: Det gjør det litt enklere.

Intervjuer: På hvilken måte?

Hilde: Du vet hva som kommer.

Intervjuer: Hva trenger dere være forberedt på en ny skole med?

Anne Emilie: Hvordan de underviser.

Margrete: Hvilke fag du kan velge der.

Elevene har i stor grad besøkt de skolene de søker utdanningsprogram ved, og vil dermed få et godt inntrykk av sin framtidige skole. Noen av informantene gir uttrykk for at besøksdagene har gjort overgangen til videregående skole mer forutsigbar. Et par av informantene har aldri sett på overgangen til videregående skole som problematisk. Generelt opplevde elevene at besøksdager gjør overgangen til videregående skole enklere.

7.Oppsummering og implikasjoner.

Ungdomsskoleelever må velge et utdanningsprogram til videregående skole innen 1. mars i tiende klasse. Bildet ovenfor kan illustrere noen av utfordringene tiendeklasseelever har ved valg av utdanningsprogram. Elevene trenger et stødig ståsted for sitt valg. Den enkelte elev sin karrierekompetanse kan være grunnlaget for et stabilt ståsted. Denne kompetansen består av evnen til å ta beslutninger, kjennskap til seg selv, evnen til å samle inn informasjon og ferdigheter til mestre overganger i livet. En kan tenke seg at elevene holder sine tanker og drømmer om både den nære og den mer langsiktige framtiden i hendene sine. Disse tankene kan gå på yrkes og utdanningsmuligheter, det sosiale liv, fritidsaktiviteter, bosted, framtidig familieliv og mer. På den ene siden må elevene stå stødig på et solid grunnlag, og samtidig må de balansere og holde et trygt grep om framtiden sin.

Denne masteroppgaven har hatt til hensikt å undersøke tiendeklasseelever sine erfaringer og meninger om utprøving av utdanningsprogram, samtidig som det har vært undersøkt hvilken karrierelæring elevene får ved besøksdagene.

Elevene har hatt to dager utprøving av et utdanningsprogram i niende klasse og to dager med utprøving av et annet utdanningsprogram i tiende klasse. I ulike undersøkelser peker elever på at besøksdager er den hendelsen som mest påvirker elevenes valg av utdanningsprogram.

Ungdomsskolen og videregående skole skal jobbe for at flest mulig av elevene velger det utdanningsprogrammet som passer best for dem. Framover i livet trenger elevene å kunne håndtere sin egen karriere i et raskt omskiftelig samfunn. Besøksdager er en viktig hendelse i forhold til elevenes valg av utdanningsprogram. Samtidig er det en situasjon som er egnet til å lære seg å håndtere sin egen framtidige karriere.

Informantene i oppgaven mener besøksdager er viktig ved valg av utdanningsprogram. Noen av informantene fikk nye erfaringer som gav dem mestringsforventninger til å kunne velge et utdanningsprogram de ikke kjente til før besøksdagene. På den andre siden kan det se ut som noen elever fikk impulser under besøksdagene som førte at de ble i tvil om valg av utdanningsprogram.

Ved å besøke videregående skole fikk elevene førstehåndsinformasjon om utdanningsprogrammene. Dette førte til at elevene gjorde noe mer kompetente vurderinger av utdanningsprogrammene. Informantene fortalte om ulike prosesser i forhold til valg av utdanningsprogram. I forkant av besøksdagene hadde ganske mange av elevene noen tanker om hvilket utdanningsprogram de tenkte passet best for dem.

For å skape en oversikt over empirien ble noen av informantene satt inn i grupperinger som kunne illustrere ulike prosesser i valg av utdanningsprogram. Informantene ble plassert i fire ulike grupperinger. Den første gruppen var «de sikre velgerne». Den andre gruppen var «de usikre som ble sikre». Gruppe tre var «de sikre som ble litt usikre». Den fjerde gruppen var «de usikre som forble usikre». Disse fire ulike gruppene viser at det er ulike bevegelser og prosesser i forhold til beslutning om valg av utdanningsprogram blant tiendeklasseelever.

Flere av informantene forteller at de til en viss grad har fått økt kjennskap til seg selv ved utprøving av utdanningsprogram. Videregående skole har tilført noen besøkslever utfordringer som de synes har vært både stimulerende og engasjerende. Elevenes erfaringer var ulike. Noen fortalte at de ikke likte eller ikke fikk til oppgavene på besøksdagene. Andre

fortalte om økt selvtillit ved å prøve seg på nye områder. En elev fortalte at hun hadde besøkt et utdanningsprogram bare for å gjøre noe «gøy». Denne eleven meldte om lite utbytte av besøksdagene i tiende klasse med hensyn til økt kjennskap til seg selv. På den andre siden fortalte to jenter at de hadde skaffet seg erfaringer på besøksdager som bidro til at de ble sikre på å velge et «guttet dominert» utdanningsprogram.

Informantene i undersøkelsen mente det virket lettere å begynne på en ny skole etter besøksdagene. De følte overgangen til videregående var mer visibel etter å ha sett bygninger, deltatt i undervisning, møtt lærere og elever ved skolene og observert skolens sosiale miljø.

Undersøkelsen av elevenes meninger og erfaringer ble utført med fire halvstrukturerte fokusgruppeintervju og to halvstrukturerte parintervju. Det ble lagt vekt på å lytte til elevenes perspektiv på utprøving av utdanningsprogram. Empirien ble analysert ved å bruke åpen koding slik Postholm (2010, s. 88-91) beskriver analysemetoden. Videre ble de ulike kategoriene i analysen koblet mot de tre forskningsspørsmålene. I analysearbeidet ble det brukt både pedagogiske teorier og karriereteorier.

Analysefasen startet allerede under intervjuene ved at noe av det som ble sagt ble lagt merke til. Under transkriberingen kom enda flere meninger til syne. I denne oppgaven varte analysefasen langt inn i skriveprosessen. Under organiseringen av hvordan empirien skulle presenteres åpnet det seg en ny innsikt hos forskeren om elevenes erfaringer fra besøksdager. Det tegnet seg fire ulike hovedtendenser fra hva elevene tenkte i utgangspunktet om valg av utdanningsprogram, til hva de etter besøksdagene tenkte om sitt valg av utdanningsprogram. Ved å se på disse fire ulike prosessene kom den fram ny innsikt om hvordan elever kan erfare besøksdager, og hvor store individuelle sprik det er i prosessene elevene har i forkant av valg av utdanningsprogram.

Kvalitativ metode kan finne informasjon som kan forklare deler av et fenomen og bringe fram funn som kan være overførbare til lignende forhold. Informasjonene som kommer fram i oppgaven vil være preget av konteksten informantene har gjort sine erfaringer i.

Hovedtendensen i studien viser generelt at informantene mener at utprøving av utdanningsprogram bidrar til at:

Elevene gav uttrykk for at de mente utprøving av utdanningsprogram til en viss grad bidro til at de fikk økt sitt kjennskap til seg selv, de utviklet delvis sin evne til å ta kompetente karrierebeslutninger, og de fikk en førstehåndskjennskap til videregående skole som de

mente ville gjøre overgangen fra ungdomsskole til videregående skole litt mer oversiktlig og gjennomførbar.

Det kan være en svakhet ved denne undersøkelsen at fokusgruppeintervjuene ikke ble så dynamiske som forventet. Dette kan muligens ha begrenset informasjonsmengden noe. Parintervjuene var mer dynamiske og engasjerte informantene i større grad enn fokusgruppeintervjuene. Sammensettingen av gruppene var i utgangspunktet tenkt med en lik kjønnsfordeling og en lik fordeling mellom yrkesfag og studiespesialisering. Forfall av ulike grunner gav en overvekt av jenter og elever som besøkte studiespesialiserende utdanningsprogram i undersøkelsen. I kvalitativ forskning er det ikke nødvendig med en representativ fordeling av informanter. Likevel kunne flere informanter med yrkesfaglig hospiteringserfaring gitt et større meningsmangfold. Formålet i kvalitativ forskning er å fange opp kompleksitet og helhet innenfor det fenomenet som undersøkes (Postholm, 2010 s. 10).

Elevene uttrykte hovedsakelig at de har hatt utbytte av utprøving av utdanningsprogram, og at videregående skole hadde gode opplegg for besøksdagene. Forhåpentligvis kan denne oppgaven bidra til å dokumentere det gode arbeidet som blir gjort av videregående skole ved hospitering. Videregående skole kan få økt innsikt i elevenes erfaringer ved å lytte til elevenes ulike meninger. Dette kan være et utgangspunkt for å videreutvikle arbeidet med besøksdager. Kanskje kan videregående skole for eksempel i større grad bruke troverdige rollemodeller til å informere besøkselvene? Ungdomsskoleelevenes meninger om besøksdager kan muligens gi flere impulser til ytterligere forbedringer av allerede gode opplegg.

I denne oppgaven har det ikke vært undersøkt hvordan for og etterarbeid kan virke inn på utvikling av elevenes karrierekompetanse. Erfaringer er et godt grunnlag for å lære, men erfaringer bør bearbeides i en refleksjonsprosess for å etablere et grunnlag for nye handlinger. For og etterarbeid ved utprøving av utdanningsprogram er noe som andre kan undersøke empirisk i kommende studier. Det er sannsynlig at elever vil ha best utbytte av utprøving hvis de har gode forhåndskunnskaper. Etterarbeid om besøksdager kan øke elevenes karrierelæring, ifølge Kolbs læringsteori. Samtaler med en kvalifisert veileder kan gi elevene en økt mulighet til å reflektere seg fram til bedre karrierekompetanse. For og etterarbeid kan utvikle erfaringer til ny kompetanse. Derfor kan utprøving av nye metoder bidra til at skoleelever får økt sin karrierekompetanse.

Språket i karriereveiledningsteorier er i stor grad både teoretisk og akademisk. Skal ungdomsskoleelever tilegne seg karriereferdigheter må det utvikles begreper og

tilnærmingsmåter til karriereteoriene som kan kommunisere med ungdom. Dette er en utfordring Kleppestø og Røyset (2017) har gjort en god innsats med i sin bok *Utdanningsvalg – karrierelæring og livsmestring*. Boken inneholder en rekke gode øvelser og opplegg for karrierelæring i ungdomsskolen. Dette kan være et av flere utgangspunkt for å jobbe videre med karrierelæring i skolen. Karrierelæring i skolen bør gi elevene erfaringer som kan utvikle deres karrierekompetanse. Gode aktiviteter og begreper elever forstår bør være et mål å videreutvikle for lærere i utdanningsvalg.

Etablering av et nytt fag i skolen viser betydningen av karrierelæring, men faget trenger rask utvikling for å kunne være til nytte for elevene. I denne oppgaven har det vært fokusert på erfaringens betydning for læring. Besøksdager er en god kilde til erfaring, men godt for og etterarbeid vil bidra til å øke elevenes karrierelæring.

I mitt rådgiverarbeid håper jeg oppgaven kan ha ført til økt innsikt i hvordan elever erfarer besøksdager. Erfaring får økt effekt ved refleksjon, og når den blir omdannet til nye begreper.

Det har blitt tydeligere for meg at besøksdagene bidrar til noe mer kompetente valg av utdanningsprogram. Samtidig er det også en god og autentisk læringssituasjon, som bør brukes til å utvikle elevene sin karrierekompetanse.

Samtalene med informantene har også vært en påminning om hvor viktig valget av utdanningsprogram er for dem. De har mange vurderinger og tanker i hodet sitt, og de fleste opplever valget av utdanningsprogram som et viktig valg for framtiden sin. Valg av utdanningsprogram er situasjon der elevene skal forlate et miljø, for å dra videre til et annet miljø. Rådgivere og lærere har en viktig oppgave i denne tiden med å støtte elevene i prosessen med å velge et utdanningsprogram.

Filosofen Hans Skjervheim (2002) har sagt at «Bjelken i øyet er det vi ser med». Med dette mener han at vi i stor grad ser det meste gjennom våre fordommer. Denne oppgaven har tvunget meg til å se på besøksdager med et nytt blikk. Det er mitt ønske at arbeidet med denne oppgaven har tilført meg et faglig kritisk blikk på rådgiverjobben min.

Erfaringer er viktige for læring, men erfaringer bør bearbeides abstrakt for å bli erfaringer som kan brukes til å utvikle ny kunnskap. Utprøving av utdanningsprogram er en viktig erfaring for ungdomsskoleelever. Elevene har ulike erfaringer fra besøksdagene, og de er i ulike prosesser rundt valg av utdanningsprogram. Elevene må selv finne veien de skal gå videre i livet. Skolens oppgave er å gi dem ferdigheter til å finne en farbar vei inn i framtiden.

Utpøving av utdanningsprogram kan bidra til å gi elevene en bærekraftig karrierekompetanse til livets reise.

LITTERATURLISTE

- Aagre, W. (2014). *Ungdomskunnskap – Hverdagslivets kulturelle former*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Andreassen, I. H., Hovdenak, S. S. & Swahn, E. (2008). *Utdanningsvalg identitet og karriereveiledning*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: Freeman.
- Birkemo, A. (2007). *Utdannings- og yrkesvalg i ungdomsalderen*. Hentet fra: Norsk Pedagogisk Tidsskrift 91:3.
- Buland, T., Holth Mathiesen I., Aaslid B.E., Haugsbakken H., Bungum B. & Mordal S.. (2011). *På vei mot framtida – men i ulik fart? Sluttrapport fra evaluering av skolens rådgivning*” redigert av SINTEF-rapport A18112. Trondheim.
- Buland, T., Holth Mathiesen I. & Mordal S. *Rådgiverrollen, mellom tidstyv og grunnleggende ferdigheter*. (SINTEF, IRIS, NTNU 2015). Lastet ned fra:
<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2432675/Endelig%2brapport%2br%25C3%25A5dgiverrollen%2bUDF.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2432675/Endelig%2brapport%2br%25C3%25A5dgiverrollen%2bUDF.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- EU (2004). *Resolution of the Council and of the representatives of the Member States meeting within the Council on Strengthening Policies, Systems and Practices in the field of Guidance throughout life in Europe*. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9286-2004-INIT/en/pdf>
- Giddens, A. (1996). *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfunnet under sen-moderniteten*. Oversatt Søren Schultz Jørgensen. Hans Reitzels Forlag, København. Oversett Self-identity Cambridge Polity Press, Cambridge.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utgave). Bergen: Fagbokforlaget.
- Halkier, B. (2006). *Fokusgrupper*. Roskilde: Samfunnslitteratur& Roskilde Universitetsforlag.

- Haug, E.H. (2013). *Karrierelæring*. Hentet fra:
<http://veilederforum.no/content/karrierel%C3%A6ringsteori>
- Haug, E. H. (2014). *CMS – et felles perspektiv for karriereveiledning i Norge?* Vox Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk. Hentet fra:
<https://www.kompetansenorge.no/contentassets/66c4ba89d9e14c68b4fc113d24c8a905/cms---et-felles-perspektiv-for-karriereveiledning-i-norge.web.pdf>
- Haug, E. H. (2015). *CMS – å skynde seg passe langsomt*. Veilederforum.no Hentet fra:
<http://veilederforum.no/content/karrierekompetanse-cms-%C3%A5-skynde-seg-passe-langsomt>.
- Haug, E.H. (2016). *Karrierekompetanse (CMS): en introduksjon*. Hentet fra
<http://veilederforum.no/content/karrierekompetanse-cms-en-introduksjon>
- Hauge, O. H. (1951). *Under bergfall*. Oslo: Samlaget
- Højdal, L. og Poulsen, L. (2012). *Karrierevalg. Teorier om valg og valgprosesser* (2. utgave). Fredensborg: Studie og Erhverv.
- Illeris, K. (Red.). (2012). *49 tekster om læring*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Johansen, H. W. (2009). *Nytten av karriereveiledning på Rognan ungdomsskole* (Mastergradsavhandling Høgskolen i Akershus) hentet fra
<https://oda.hioa.no/en/search?author=Johansen,%20H%C3%A5vard%20W>.
- Jåstad Røyset, R. & Kleppstø, K. H. (2017) *Utdanningsvalg – karrierelæring og livsmestring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kjærgård, R. (2012). *Karriereveiledningens genealogi. Den suverene stats regulering av det frie utdannings- og yrkesvalg*. (PH.D.-afhandling). Aarhus universitet, Institutt for uddannelse og pædagogik.
- Kolb, D. A. *Erfaringslæring – prosessen og det strukturelle grunnlag*. Illeris, K.(Red.) (2012). *49 tekster om læring*. (s 283-298) Frederiksberg. Samfundslitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2010). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal.
- Law, B. (2001). *New Thinking for Connexions and Citizenship*. Hentet fra:
<http://www.hihohiho.com/memory/cafcegs.pdf>
- Law, B. (2006). *En teori om læring i forbindelse med uddannelses- og erhvervsvejledning*. Kap. 10 i: Watts m.fl. (2006). *Uddannelses- og erhvervsvejledning. Teori og praksis*. 2. udgave, 1. oplag. Valby: Schultz.
- Law, B. (2018). *New DOTS: Career Learning for the Contemporary World*. Hentet fra: <http://www.hihohiho.com/memory/cafnewdots.pdf>

- Lent, R. W. (2005). *A Social Cognitive View of Career Development and Counseling*. I Brown, S.D. og Lent, R. W, *Career Development and Counseling, Putting Theory and Research to work* (s. 101 - 127). New Jersey: John Wiley and Sons
- Loven, A. (2011). *Trenger vi teorier i veiledning?* I T.F. Gravås og I. E. Gaarder *Karriereveiledning*, 35-53, Oslo: Universitetsforlaget.
- Læreplan i utdanningsvalg (UTV1-01) - Udir (2008). Hentet fra:
<http://data.udir.no/kl06/UTV1-02.pdf>
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design*. Los Angeles CA: Sage
- NOU 2016: 7 Norge *I omstilling – karriereveiledning for individ og samfunn*.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/05a79a5ed91e40e1a80e6f8028b21e3e/no/pdfs/nou201620160007000dddpdfs.pdf>
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Poulsen B. K., Thomsen R., Buhl R. & Hagmayer I. A.(2016). *Udsyn iudskolingen*, Udgivet af: KL og Danmarks Lærerforening.
- Råheim, R. I. (2012). *Rett val av utdanning* (Mastergradsavhandling Høgskulen i Sogn og Fjordane) hentet fra: <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/150>
- Sandal, A.K., & Smith, K. (2010). *Frå ungdomsskule til vidaregåande skule – elevane si stemme*.*Tidsskriftet FoU i praksis*, 4 (2), 25–42. Hentet fra:
<http://tapir.pdc.no/pdf/FOU/2010/2010-02-3.pdf>
- Sandemose, A (2000). *En flyktning krysser sitt spor*. Oslo: Aschehoug.
- Sennett .R. (2005). *Det fleksible mennesket*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skjervheim. H (2002). *Mennesket*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skovhus. R. B (2018). *Vejledning valg og læring*. Hentet fra:
<https://www.via.dk/forskning/paedagogik-didaktik-og-laering/livslang-laering/phd-om-karrierevejledning>

Thåstrøm, J. (1989). *Thåstrøm*. Sollentuna, Sverige Mistlur records.

Utdanningsdirektoratet (2008) Læreplan i utdanningsvalg (UTV1-01)

Utdanningsdirektoratet (2015) *Læreplan for utdanningsvalg på ungdomstrinnet* (UTV1-02)

hentet fra: <https://www.udir.no/kl06/UTV1-02>. Lastet ned i Word.

Vedlegg

VEDLEGG 1 Forespørsel til rektor om å få foreta intervju

Forespørsel til Skudenes ungdomsskole om lov til å foreta fokusgruppeintervju med 21 tiendeklassinger i forbindelse med masteroppgave om erfaringer med VGS-dager. **«Hvilke erfaringer gjør tiendeklassinger seg under besøk på videregående skole?»**

Bakgrunn og formål

Formålet med studiet er å undersøke hva tiendeklassinger har erfart ved besøk på videregående skole. I niende klasse besøker elevene et utdanningsprogram og i tiende klasse besøker elevene et annet utdanningsprogram. Hvordan bidrar disse besøkene i elevenes valg av utdanningsprogram til videregående skole? Hva betyr disse dagene for utvikling av elevenes karrierekompetanse?

Oppgaven blir utført som en del av masterstudiet i karriereveiledning ved Høgskolen i Sørøst Norge. Oppgaven og intervjuet blir utført av Mardon Eikeland.

Informantene er elever i tiende klasse og de har besøksdager i videregående skole som obligatorisk del av faget utdanningsvalg.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamlingen vil foregå gjennom fokusgruppeintervju. Fokusgruppeintervju er en samtale med 5-6 elever og samtalen blir ledet av Mardon Eikeland, rådgiver ved Skudenes ungdomsskole. Spørsmålene vil omhandle hva elevene har erfart ved å gjennomføre besøksdager på videregående skole. Det vil bli lagt vekt på å se hvordan besøksdagene kan bidra til å utvikle elevene sin kompetanse til å håndtere egen karriere. Det blir lydopptak under intervjuene.

Hva skjer med informasjonen om eleven?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun masterstudenten (Mardon Eikeland) som har tilgang til lydfilene som er tatt opp under intervjuene. Navnelistene blir lagret adskilt fra lydopptaket. Elevdeltagerne i denne studien vil ikke bli gjenkjent i endelig publikasjon.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1.juni 2018. Personopplysninger og opptak vil bli slettet ved fullført masteroppgave.

Frivillig deltakelse Det er frivillig å delta i studien, og eleven kan når som helst trekke sitt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom eleven trekker seg, vil alle opplysninger om den bli anonymisert.

Dersom dere har spørsmål til studien, ta kontakt med Mardon Eikeland, telefonnummeret mitt er 41226611. Veileder i denne masteroppgaven er høgskolelektor Willy Aagre ved Høgskolen i Sørøst Norge.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Godkjenning til å gjennomføre fokusgruppeintervju ved Skudenes ungdomsskole

Rektor ved Skudenes ungdomsskole

VEDLEGG 2 Samtykkeerklæring fra foreldre

Forespørsel til foreldre om barnet sin deltakelse i forskningsprosjekt

«Hvilke erfaringer gjør tiendeklassinger seg under besøk på videregående skole?»

Bakgrunn og formål

Formålet med studiet er å undersøke hva tiendeklassinger har erfart ved to besøk på videregående skole. I niende klasse besøker elevene et utdanningsprogram og i tiende klasse besøker elevene et annet utdanningsprogram. Hvordan bidrar disse besøkene i elevenes valg av utdanningsprogram til videregående skole? Hva betyr disse dagene for utvikling av elevenes karrierekompetanse?

Oppgaven blir utført som en del av masterstudiet i karriereveiledning ved Høgskolen i Sørøst Norge. Oppgaven og intervjuet blir utført av Mardon Eikeland.

Informantene er elever i tiende klasse, og de har besøksdager i videregående skole som obligatorisk del av faget utdanningsvalg.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamlingen vil foregå gjennom fokusgruppeintervju. Fokusgruppeintervju er en samtale med 5-6 elever og samtalen blir ledet av Mardon Eikeland, rådgiver ved Skudenenes ungdomsskole. Spørsmålene vil omhandle hva elevene har erfart ved å gjennomføre besøksdager på videregående skole. Det vil bli lagt vekt på å se hvordan besøksdagene kan bidra til å utvikle elevene sin kompetanse til å håndtere egen karriere. Det blir lydopptak under intervjuene.

Hva skjer med informasjonen om eleven?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun masterstudenten (Mardon Eikeland) som har tilgang til lydfilet som er tatt opp under intervjuene. Navnelistene blir lagret adskilt fra lydopptaket. Elevdeltagerne i denne studien vil ikke bli gjenkjent i endelig publikasjon.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1.juni 2018. Personopplysninger og opptak vil bli slettet ved fullført masteroppgave.

Frivillig deltakelse Det er frivillig å delta i studien, og eleven kan når som helst trekke sitt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom eleven trekker seg, vil alle opplysninger om den bli anonymisert.

Dersom dere har spørsmål til studien, ta kontakt med Mardon Eikeland, telefonnummeret mitt er 41226611.

Veileder i denne masteroppgaven er professor Willy Aagre ved Høgskolen i Sørøst Norge.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å la barnet vårt delta

Foreldreunderskrift

VEDLEGG 3 Samtykkeerklæring fra elever

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet for eleven

«Hvilke erfaringer gjør tiendeklassinger seg under besøk på videregående skole?»

Bakgrunn og formål

Formålet med studiet er å undersøke hva tiendeklassinger har erfart ved to besøk på videregående skole. I niende klasse besøker elevene et utdanningsprogram og i tiende klasse besøker elevene et annet utdanningsprogram. Hvordan bidrar disse besøkene i elevenes valg av utdanningsprogram til videregående skole? Hva betyr disse dagene utvikling av elevenes karrierekompetanse?

Oppgaven blir utført som en del av masterstudiet i karriereveiledning ved Høgskolen i Sørøst Norge.

Informantene er elever i tiende klasse og har besøksdager i videregående skole som obligatorisk del av faget utdanningsvalg.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamlingen vil foregå gjennom fokusgruppeintervju. Fokusgruppeintervju er en samtale med 5-6 elever og samtalen blir ledet av Mardon Eikeland, rådgiver ved Skudenenes ungdomsskole. Spørsmålene vil omhandle hva elevene har erfart ved å gjennomføre besøksdager på videregående skole. Det vil bli lagt vekt på å se hvordan besøksdagene kan bidra til å utvikle elevene sin kompetanse til å håndtere egen karriere. Det blir lydopptak under intervjuene.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun masterstudenten (Mardon Eikeland) som har tilgang til lydfilene som er tatt opp under intervjuene. Navnelistene blir lagret adskilt fra lydopptaket. Elevdeltagerne i denne studien vil ikke bli gjenkjent i endelig publikasjon.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1.juni 2018. Personopplysninger og opptak vil bli slettet ved fullført masteroppgave.

Frivillig deltakelse Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Mardon Eikeland, telefonnummeret mitt er 41226611. Veileder i denne masteroppgaven er professor Willy Aagre ved Høgskolen i Sørøst Norge.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

VEDLEGG 4 Intervjuguide fokusgrupper

1. Hvorfor valgte du å besøke akkurat det utdanningsprogrammet du var på?
2. Hva synes du var mest interessant under besøksdagene på videregående skole?
3. Er det noen utdanningsprogram du mener passer godt for deg nå etter besøket på videregående skole?
4. Var det noe dere oppdaget om videregående skole under besøksdagene som dere ikke hadde tenkt så mye på før?
5. Innen 1. mars skal dere ha valgt utdanningsprogram for videregående skole. På hvilken måte har besøket ditt på videregående skole påvirket dette valget?
6. Hvilke tanker gjør dere om å begynne på videregående skole nå etter besøksdagene?
7. Dere besøkte videregående skole i niende klasse også. Har dere endret noe syn på videregående skole siden den gang?
8. Hva har dere lært om dere selv og mulighetene deres videre på besøksdagene?

VEDLEGG 5 Intervjuguide parintervju

Elevenes opplevelser

Vi skal snakke litt mer om VGS-dagene. Jeg vil gjerne få litt mer innsikt i hvordan VGS-dagene har betydd noe for deg. Vi har jo hatt en samtale før, og nå vil jeg gjerne finne svar på flere spørsmål.

Elevenes opplevelse:

Kan dere fortelle hvilke aktiviteter dere utførte på VGS- dagene først. Hvordan var programmet disse dagene.

Kanskje vi skal begynne med VGS-dagene i tiendeklasse? Hvilke aktiviteter hadde dere?

Hvilke aktiviteter hadde dere på VGS-dager i niende klasse?

Hvilken betydning har det hatt for deg å delta i disse aktivitetene niende og tiende klasse?

Hva var det beste med aktivitetene?

Hva var det verste med aktivitetene?

Dere har jo hatt om utdanningsprogram i faget Utdanningsvalg. Hvordan var besøket i forhold til det du har lært om utdanningsprogrammet på skolen?

Elevenes læring

Hva synes du at du har lært i aktivitetene, som du ikke visste i forveien?

-Noe om Utdanningsprogrammet?

-eller, Jobbmuligheter?

-eller Deg selv

-Hva har VGS-dagene betydd for din tro på deg selv i forhold til å tro på at du kan

-få en jobb du kan like?

-Å ta en utdanning?

-eller Om de elevene som tar dette utdanningsprogrammet?

Hva har du blitt mer oppmerksom på som du kan tenke at kan hjelpe deg til å velge utdanningsprogram?

Til å velge jobb?

Har du opplevd at du tenker på en annen måte om det å velge utdanningsprogram etter VGS-dagene?

På hvilken måte?

Elevens sosiale kontekst

Hvem har du snakket med om det, du har opplevet og lært?

Foreldre, venner, lærer, rådgiver?

Hva har dere snakket om fra VGS-dagene?

Snakker dere annerledes med foreldrene om utdannelse eller jobb etter VGS-dagene?

Medelever

Andre?

På hvilken måte?

Hvilke av utdanningsprogrammene du har deltatt på har vært typiske gutte eller jentefag?

Hva tenker du om det nå etterpå i forhold til at det er et jente eller gutte utdanningsprogram?

Fremtidsperspektiv

Hva tror du at VGS-dagene kan bety for deg i framtiden?

Er det noe du oppdaget på VGS-dagene som du kunne tenke deg å vite mer om?

TAKK fordi du ville være med!

Willy Aagre

3603 KONGSBERG

Vår dato: 25.09.2017

Vår ref: 55646 / 3 / STM

Deres dato:

Deres ref:

Forenklet vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 02.09.2017.

Meldingen gjelder prosjektet:

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet med vedlegg, vurderer vi at prosjektet er omfattet

av personopplysningsloven § 31. Personopplysningene som blir samlet inn er ikke sensitive, prosjektet er

samtykkebasert og har lav personvernulempe. Prosjektet har derfor fått en forenklet vurdering. Du kan

gå i gang med prosjektet. Du har selvstendig ansvar for å følge vilkårene under og sette deg inn i

veiledningen i dette brevet.

Vilkår for vår vurdering

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet
- krav til informert samtykke
- at du ikke innhenter [sensitive opplysninger](#)
- veiledning i dette brevet
- Høgskolen i Sørøst-Norge sine retningslinjer for datasikkerhet

Veiledning

Krav til informert samtykke

Utvalget skal få skriftlig og/eller muntlig informasjon om prosjektet og samtykke til deltakelse.

Informasjon må minst omfatte:

- at Høgskolen i Sørøst-Norge er behandlingsansvarlig institusjon for prosjektet
 - daglig ansvarlig (eventuelt student og veileders) sine kontaktopplysninger
- 55646 Hvilke erfaringer gjør tiendeklassinger seg under besøksdager på videregående skole?

Behandlingsansvarlig Høgskolen i Sørøst-Norge, ved institusjonens øverste leder

Daglig ansvarlig Willy Aagre

Student Mardon Eikeland

- prosjektets formål og hva opplysningene skal brukes til

- hvilke opplysninger som skal innhentes og hva dette innebærer for deltaker
- når prosjektet skal avsluttes og når personopplysningene skal anonymiseres/slettes

På nettsidene våre finner du mer informasjon og en veiledende mal for [informasjonsskriv](#).

Forskningsetiske retningslinjer

Sett deg inn i [forskningsetiske retningslinjer](#).

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider

finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til

egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 09.05.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Gjelder dette ditt prosjekt?

Dersom du skal bruke databehandler

Dersom du skal bruke databehandler (ekstern transkriberingsassistent/spørreskjemaleverandør) må du

inngå en databehandleravtale med vedkommende. For råd om hva databehandleravtalen bør inneholde,

se [Datatilsynets veileder](#).

Hvis utvalget har taushetsplikt

Vi minner om at noen grupper (f.eks. opplærings- og helsepersonell/forvaltningsansatte) har [taushetsplikt](#). De kan derfor ikke gi deg identifiserende opplysninger om andre, med mindre de får

samtykke fra den det gjelder.

Dersom du forsker på egen arbeidsplass

Vi minner om at når du [forsker på egen arbeidsplass](#) må du være bevisst din dobbeltrolle som både

forsker og ansatt. Ved rekruttering er det spesielt viktig at forespørsel rettes på en slik måte at

frivilligheten ved deltakelse ivaretas.

Se våre nettsider eller ta kontakt med oss dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Vennlig hilsen

Kontaktperson: Siri Tenden Myklebust tlf: 55 58 22 68 / Siri.Myklebust@nsd.no

Marianne Høgetveit Myhren

Siri Tenden Myklebust